

SUOMEN KESÄYLIOPISTOT

**KESTÄVÄN KEHITYKSEN
EDISTÄMISOHJELMA 2004-2006**

KESÄYLIOPISTOJEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN EDISTÄMISOHJELMA 2004-2006

Perustuu Itämeren alueen kestävän kehityksen
koulutuksen Baltic 21E –ohjelmaan

Suomen kesäyliopistot ry.

MINNA SANTAOJA
MIKA NIRVI

Kesäyliopistojen kestävän kehityksen hanketta rahoittavat Opetushallitus vapaan sivistystyön
lain (632/1998) 14 §:n mukaisista kokeilu- ja kehittämisavustuksista sekä Opetusministeriö.

SUOMEN KESÄYLIOPISTOT RY.

FINLANDS SOMMARUNIVERSITET RF.

THE ASSOCIATION OF SUMMER UNIVERSITIES IN FINLAND

Rautatienkatu 26 A 4

Puh. (03) 214 7626

www.kesayliopistot.fi

33100 Tampere

Faksi (03) 214 7629

info@kesayliopistot.fi

ESIPUHE

Itämeren maat allekirjoittivat vuoden 2002 lopussa koulutusta koskevan kestävän kehityksen ohjelman "An Agenda 21 for Education in the Baltic Sea Region - Baltic 21E". Ohjelman avulla kestävä kehitys pyritään sisällyttämään Itämeren alueen maiden koulutusjärjestelmiin pysyväksi osaksi. Ohjelma pyrkii vastaamaan seuraavaan, kaikille koulutuksen parissa toimiville oppilaitosmuodoille ja niiden ylläpitäjille esitettyyn haasteeseen: *"Kaikkien yksilöiden tulee kyetä tukemaan kestävästä kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken väestön tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia tyydyttää omat tarpeensa. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa tulee perustaa kokonaisvaltaiseen näkemykseen taloudellisesta ja sosiaalisesta sekä ympäristön huomioon ottavasta kehityksestä."*

Baltic 21E –ohjelman maat ovat sitoutunut siihen, että kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa sisältyy selvästi koulutussektoria koskeviin säädöksiin tai muihin normeihin. Suomi on myös ohjelmassa sitoutunut hyväksymään toimintakehyksen kestävän kehityksen edistämiseksi koulujen ja korkea-asteen koulutuksessa sekä laatimaan vapaalle sivistystyölle kestävästä kehityksestä edistävää toimintaa koskevat yhteiset ohjeet. Toimenpidettä ryhdytään toteuttamaan laatimalla kestävän kehityksen edistämishjelma vuosille 2004-2006. Kesäyliopistojen kestävän kehityksen edistämishjelma on osa tätä prosessia.

Kesäyliopistot ovat yleishyödyllisiä, aikuiskoulutuksessa toimivia koulutuspalvelujen tuottajia, joiden tarkoituksena on organisoida ja kehittää alueellista koulutustarjontaa sekä päämääränä parantaa elinikäisen oppimisen edellytyksiä ja lisätä toimintaympäristönsä hyvinvointia vapaan sivistystyön lain mukaisesti. Toiminnassa huomioidaan erityisalueena ns. suuntaviivakoulutuksen uudet kohderyhmät.

Kesäyliopistolaitoksen strateginen visio on, että kesäyliopistot ovat kiinteä osa Suomen avointa yliopistojärjestelmää ja ne järjestävät yleissivistävää ja ammatillista koulutusta. Erityisenä painopistealueena on yhteistyön kehittäminen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen sekä vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa. Toiminnan tavoitteena on uusien alueellisten avoimen yliopisto- ja korkeakouluopetuksen oppimisreittien luominen sekä näitä tukevien korkeakoulutusoisten koulutus- ja kulttuuripalvelujen suunnittelu- toteutus- ja palvelujärjestelmien rakentaminen yhteistyönä alueiden muiden toimijoiden kanssa.

Kesäyliopistot nähdään visiossa taloudellisesti kilpailukykyisinä vapaan sivistystyön oppilaitoksina, jotka lisäävät korkea-asteen opetuksen saatavuutta maan eri puolilla. Kesäyliopistojärjestelmä on osa avointa yliopisto- ja korkeakoulujärjestelmää, joka täydentää alueellisesti ja joissakin tapauksissa myös sisällöllisesti yliopisto- ja korkeakouluverkkoa ja lisää näin alueellisesti koulutuksellista tasa-arvoa elinikäisen oppimisen ajatuksen mukaisesti.

Kesäyliopistojen toiminta avoimen yliopisto-opetuksen välittäjänä on avoimen ja tasa-arvoisen koulutusjärjestelmän kannalta tärkeää. Alueellista, sosiaalista ja koulutuksellista tasa-arvoa parannetaan harvaan asutussa Suomessa viemällä avoimen yliopiston opintojärjestelmä ja sitä tukevat tiedotus- ja opintoneuvontapalvelut paikkakunnille, joissa yliopistoilla ei ole omia toimipaikkoja. Tärkeää on myös viedä muiden yliopistojen ja korkeakoulujen koulutustarjontaa yliopistopaikkakunnille, joilta tämä tarjonta puuttuu mutta kysyntä kuitenkin on olemassa. Kesäyliopistojen toiminta merkitsee avoimen yliopiston opiskelijoille valinnaisuuden lisääntymistä, korkeakoulu-rajat ylittävien opintojen mahdollistumista ja monitieteisyyden turvaamista alueellisessa opetus- ja tutkimustarjonnassa. Koulutusyhteistyö avoimessa yliopistotoiminnassa 20 kesäyliopiston ja niiden 50 vakituisen toimipaikan kanssa lisää yliopistojen koulutuksen saatavuutta ja vaikuttavuutta niiden maantieteellisellä toiminta-alueella sekä tutkimukseen perustuvalla osaamisalueella valtakunnallisesti.

Kesäyliopistojen kestävän kehityksen edistämishjelman suunnittelu- ja valmisteluvaihe aloitettiin vuoden 2003 syksyllä. Edistämishjelman laatimisesta vastasi hall.yo, ins. Minna Santaoja.

Kesäyliopistojen kestävän kehityksen edistämishjelma tarjoaa selkeän ja yksityiskohtaisen suunnitelman taustatietoineen kestävän kehityksen kokonaisvaltaiseen ja luontevaan sisällyttämiseen

kesäyliopistojen toimintaan. Raportti huomioi kesäyliopistojen toimintaan liittyen kestävän kehityksen kaikki ulottuvuudet: Ekologisen kestävyuden, taloudellisen kestävyuden, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden sekä kestävän kehityksen paikallisen, alueellisen ja kansainvälisen näkökulman.

Kesäyliopistojen kestävän kehityksen hanketta rahoittavat Opetushallitus vapaan sivistystyön lain (632/1998) 14 §:n mukaisista kokeilu- ja kehittämisavustuksista sekä Opetusministeriö.

Tampere 5.5.2004

Mika Nirvi
pääsihteeri

SISÄLTÖ

1	KESTÄVÄN KEHITYKSEN PROJEKTI KESÄYLIOPISTOISSA	6
2	KESTÄVÄN KEHITYKSEN MÄÄRITELMÄT	8
2.1	Ekologinen kestävyys.....	9
2.2	Taloudellinen kestävyys	9
2.3	Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys	10
2.4	Paikallisesti, alueellisesti ja kansainvälisesti kestävä kehitys.....	10
3	KESTÄVÄN KEHITYKSEN TOIMIJAT	11
3.1	Kestävä kehityksen kansainvälinen tausta	11
3.2	Alueellinen kestävä kehityksen yhteistyö	13
3.3	Kestävä kehitys Suomessa	16
4	KESTÄVÄ KEHITYS KOULUTUKSESSA	21
4.1	Baltic 21E – Itämeren alueen kestävä kehityksen koulutus	21
4.2	Opetushallituksen kestävä kehityksen edistämishjelma.....	27
4.3	Kestävä kehitys opetussuunnitelmien perusteissa.....	28
4.4	Luonnonsuojelusta ympäristökasvatukseen	29
4.5	Ympäristökasvatuksen kolme elementtiä.....	31
4.6	Kestävä kehityksen toteutuminen koulutuksessa.....	32
5	KESTÄVÄ KEHITYS KESÄYLIOPISTOISSA	34
5.1	Kesäyliopistot Suomen koulutuskentässä	34
5.2	Kesäyliopistot ja muuttuva yhteiskunta	37
5.3	Kestävä kehityksen lähtötilanne kesäyliopistoissa	39
5.4	Vapaan sivistystyön visio.....	41
6	YMPÄRISTÖJÄRJESTELMÄ KESÄYLIOPISTOJEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN VÄLINEENÄ	41
6.1	EMAS ja ISO 14001	42
6.2	ENVEDU – ympäristösertifiointi oppilaitoksille.....	43
6.3	Vihreä lippu.....	44
6.4	Mahdollisen ympäristöjärjestelmän valinta kesäyliopistoissa.....	44

7	KESÄYLIOPISTOJEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN TOIMENPIDEOHJELMA	46
7.1	Kesäyliopistojen kestävä kehityksen periaatteet	46
7.2	Kesäyliopistojen kestävä kehityksen kriteerit	47
8	KESÄYLIOPISTOJEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN TYÖN KÄYNNISTÄMINEN JA SEURANTA	63
8.1	Kestävä kehityksen työn käynnistäminen kesäyliopistoissa.....	64
8.2	Kestävä kehityksen arviointi kesäyliopistoissa.....	66
8.3	Kestävä kehityksen työnjako kesäyliopistoissa.....	69
9	LÄHTEET	71
9.1	Kirjallisuus	71
9.2	Muut lähteet	71
9.3	Tapaamiset, haastattelut ja muut yhteydenotot.....	73

LIITTEET

LIITE 1: Kysymyksiä kestävä kehityksen arvioinnin tueksi

LIITE 2: Ehdotuksia kestävä kehityksen toiminnaksi kesäyliopistoissa

LIITE 3: Ympäristösanasto

LIITE 4: Kestävä kehityksen haasteet: ilmastonmuutos ja globalisaatio

LIITE 5: Työmatkapyöräilijän parhaat vinkit

LIITE 6: Ympäristöystävällisen ajotavan ohje

1 KESTÄVÄN KEHITYKSEN PROJEKTI KESÄYLIOPIS-TOISSA

Kesäyliopistojen kestävä kehityksen edistämishjelma päätettiin laatia tiiviillä aikataululla tammi-maaliskuussa 2004 Baltic 21E-ohjelman (Itämeren alueen koulutuksen kestävä kehityksen ohjelma) mukaisesti. Opetusministeriö on sitoutunut ohjelmaan ja kehottanut vapaan sivistystyön toimijoita laatimaan kestävä kehityksen edistämishjelmia. Kestävä kehityksen edistämishprosessi kesäyliopistoissa on vasta alkamassa ja työtä riittää pitkälle tulevaisuuteen. Huhtikuun 2004 alussa valmistunut edistämishjelma toimii alkusysäyksenä kesäyliopistoissa tehtävälle kestävä kehityksen työlle. Ohjelma antaa neuvoja ja suuntaviivoja, mutta ohjelman käytäntöön vieminen ja todellinen työ tehdään kesäyliopistoissa. Kestävä kehityksen edistämishtyö kesäyliopistoissa jatkuu vuosien 2004 ja 2005 aikana Baltic 21E:n kansallisen toteutuksen edistymisen myötä.

Kestävä kehityksen edistämishjelmia laatimaan Suomen kesäyliopistot ry palkkasi ympäristönsuojelutekniikan insinööriin, hallintotieteiden ylioppilaan Minna Santaajan. Työ käynnistyi tiedottamalla tekeillä olevasta ohjelmasta kesäyliopistoille, ja monet ottivat uutisen ilolla ja innostuksella vastaan. Kesäyliopistoilla ei aikaisemmin ollut yhteistä ympäristö- tai kestävä kehityksen ohjeistusta, ja siksi edistämishjelman laatimista pidettiin Suomen kesäyliopistot ry:n taholta tulevana merkittävänä avauksena.

Kestävä kehityksen eteen on Suomessa ja maailmalla tehty työtä jo vuosia ja aiheesta on olemassa paljon kirjallisuutta, ohjelmia ja julistuksia. Kesäyliopistojen kestävä kehityksen edistämishjelman taustalla on laaja aineisto ja perusteellinen selvitystyö. Haastavaa työtä ja tiukkaa aikataulua helpotti se, että liikkeelle ei tarvinnut lähteä nollasta. Sama pätee myös konkreettiseen kestävä kehityksen edistämishyöhön kesäyliopistoissa – paljon materiaalia ja vertaistukea on saatavilla, eikä kestävä kehityksen edistämishsessä olla yksin.

Lähtötilanteen kartoittamiseksi kesäyliopistoille tehtiin kysely kestävä kehityksen toiminnasta. Kyselyn perusteella kestävä kehityksen edistämishjelmalle muotoutui kolme päätavoitetta. Ohjelma toimii perustietopakettina kestävästä kehityksestä kesäyliopistojen henkilökunnalle ja sidosryhmille (luvut 2-4). Ohjelmassa tarkastellaan kesäyliopistoja kestävä kehityksen käsittein, mikä auttaa kesäyliopistoja tarkastelemaan omaa toimintaansa uudesta näkökulmasta (luku 5). Kolmas edistämishjelman tavoite on toimia konkreettisenä kestävä kehityksen toimenpideohjelmalla kesäyliopistoille, kuitenkin sillä yleisyytasolla että ohjelmaa voidaan soveltaa kaikissa kesäyliopistoissa lähtötasosta huolimatta (luvut 6 ja 7). Ohjelma antaa hyvän pohjan ympäristöjärjestelmän sertifiointille niin haluttaessa. Ohjelmassa esitetään suosituksia kestävä kehityksen työn aloittamiseksi ja aikatauluksi kesäyliopistoissa, ja ohjelma sisältää myös ohjeellisen seuranta- ja arviointijärjestelmän.

Baltic 21E:ssä korostetaan kestävä kehityksen toteutumista opetuksessa. Kesäyliopistojen kestävä kehityksen edistämishjelmassa liikkeelle lähdetään siitä, että on elettävä kuten opettaa, jotta kestävä kehityksen opetus ja toiminta olisi uskottavaa. Kiireellisin huomio kohdistetaan siksi oman toiminnan ympäristövaikutuksiin, ja vasta sitten pohditaan, miten kestävä kehitys voisi sisältyä kesäyliopistojen opetukseen. Kesäyliopistoille on laadittu kestävä kehityksen periaatteet, eräänlaiset kestävä kehityksen ”kymmenen käskyä”, jotka on helppo kopioida vaikkapa huoneentauluksi. Jokainen kesäyliopisto asettaa omat kestävä kehityksen tavoitteensa, jotka pohjautuvat ohjelmassa määriteltäviin tavoitteisiin. Tavoitteiden tulee olla riittävä haastavia mutta kuitenkin saavutettavissa olevia, selkeitä ja mitattavia. Kesäyliopistoissa tehdään säännöllisesti kestävä kehityksen arvioin- teja, joiden avulla tavoitteita täsmennetään. Kestävä kehityksen periaatteet ovat ohjeellisessa toteutusjärjestyksessä siten, että liikkeelle voidaan lähteä alkupään periaatteista.

Periaatteet jalkautetaan käytännön toimintaan kesäyliopistojen kestävä kehityksen kriteerien avulla. Kriteerit on laadittu Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerejä (Opetushallitus, 2003) mukailten. Kriteerejä on laajennettu kestävä kehityksen ekologisesta ulottuvuudesta taloudellisen ja sosiaalisen kestävyden suuntaan. Kesäyliopistojen kestävä kehityksen kriteerit ovat suuntaa antavia, kesäyliopistot itse ratkaisevat, miten käyttävät kriteerejä. Kriteeristöstä on laadittu mahdollisimman laaja ja yksityiskohtainen. Kesäyliopisto voi lähteä toteuttamaan kriteereitä sellaisenaan, valita kriteereistä aluksi jonkin teeman jota lähtee toteuttamaan tai valita sellaiset kriteerit jotka

koetaan oman toiminnan kehittämisen kannalta erityisen hyödyllisiksi. Vaikka kriteerit pohjautuvat oppilaitosten ympäristökriteereihin, voi niitä käyttää pohjana myös muihin sertifiointeihin pyrittäessä. Kesäyliopistoille suositellaan ympäristöjärjestelmän sertifiointia, tähän on eri vaihtoehtoja.

Koska kesäyliopistoille ei ole aikaisemmin laadittu ympäristöohjeistusta, lyödään nyt kaksi kärkeä yhdellä iskulla. Kesäyliopistot etenevät suoraan kestävä kehityksen edistämishjelmaan niin että ympäristöohjelma sisältyy siihen. Paljon hyviä esimerkkejä, kirjallisuutta ja asiantuntijoita on olemassa. Näistä löytyy vinkkejä edistämishjelman lähdeluettelosta. Eri kesäyliopistoissa ollaan eri vaiheissa ympäristöasioiden huomioon ottamisessa ja kestävä kehityksen edistämässä – kesäyliopistot voivat oppia paljon toisiltaan. Kesäyliopistojen entistä tiiviimpi verkottuminen helpottaisi kestävä kehityksen tiellä etenemistä. Eri kesäyliopistoissa kestävällä kehityksellä on ymmärretty erilaisia asioita – kun kaikki nämä summataan yhteen, muodostuu kokokuva kestävästä kehityksestä kesäyliopistoissa.

Tehdyn kyselyn lisäksi ohjelman laatija tutustui työn alkuvaiheessa esimerkkeinä Tampereen ja Turun kesäyliopistoihin ja haastatteli näiden rehtoreita. Kesäyliopistoyksiköiden organisaatio on melko samankaltainen, mutta toimintatavat vaihtelevat alueittain. Kaikkia kesäyliopistoja ei ollut tässä yhteydessä mahdollista kiertää, mutta kesäyliopistojen henkilökunnalle on luvassa koulutusta kestävästä kehityksestä. Auditointien yhteydessä kestävä kehitystä tullaan käymään läpi yksilöidysti kaikissa kesäyliopistoissa. Tampereen ja Turun kesäyliopistojen kestävä kehityksen toimintaan tutustumiseksi laadittiin haastattelurunko, jolla pyrittiin selvittämään kestävä kehityksen nykytila kesäyliopistoissa sekä kestävään kehitykseen liittyviä arvoja ja asenteita. Haastattelurungon pohjalta on tämän raportin liitteeksi laadittu kysymyslista kesäyliopistojen kestävä kehityksen itsearviointiin tueksi.

Edistämishjelman laatija on ollut työn edetessä yhteydessä mm. opetusministeriöön, Baltic 21E:n kansallisen toteutuksen vastualueiden koordinaattoreihin, vapaan sivistystyön kentän toimijoihin, Koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifiointia kehittävään OKKA-säätiöön sekä Pirkanmaan ympäristökeskukseen. Yhteistyö kestävä kehityksen edistämässä on välttämätöntä ja kun samankaltainen projekti on yhtä aikaa käynnissä monella taholla, on yhteistyön tekeminen ainoa järkevä tapa toimia.

Kestävä kehitys ja ympäristönsuojelu liittyvät toisiinsa, mutta aivan samaa ne eivät tarkoita. Ympäristö on käsitteenä yhtä hankala kuin kestävä kehitys – sillä voidaan tarkoittaa luonnonympäristöä tai yleisesti ihmisen toimintaympäristöä. Usein ympäristöllä viitataan kuitenkin kestävä kehityksen ekologiseen ulottuvuuteen. Kestävä kehitys tarkoittaa vieläkin syvällisempää ajattelu- ja toimintatapojen muutosta, kokonaan uudenlaista elämäntapaa ja uudella tavalla toimivaa yhteiskuntaa. Tässä ohjelmassa kestävä kehityksen ja ympäristön käsitteitä on käytetty osittain rinnakkain. Laajassa merkityksessä ympäristökin kattaa sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen ympäristön.

2 KESTÄVÄN KEHITYKSEN MÄÄRITELMÄT

Suomen kestävän kehityksen toimikunta määritteli 1995 kestävän kehityksen seuraavasti:

Kestävä kehitys on maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Kestävän kehityksen perusehtona on luonnon monimuotoisuuden säilyminen ja ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen maapallon luonnonvaroihin ja luonnon kestokykyyn. Kestävä kehitys turvaa ihmisille yhdenvertaiset mahdollisuudet oman hyvinvointinsa luomiseen, perusoikeuksien toteutumiseen ja elämän perusedellytysten hankkimiseen sekä mahdollisuuden tasa-arvoiseen osallistumiseen ja vastuunottoon päätöksenteossa omassa maassa ja maailmanyhteisössä. Kestävä kehitys mahdollistaa vapaan henkisen toiminnan, eettisen kasvun sekä kulttuurien moninaisuuden säilymisen ja kehittymisen sukupolvesta toiseen.

Toimikunnan tulkinnan mukaan kestävä kehitys sisältää kolme ulottuvuutta: ympäristötaloudellisen eli ekologisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ulottuvuuden. Tämä tarkoittaa myös, että ympäristö, ihminen ja talous otetaan tasavertaisesti huomioon päätöksenteossa ja toiminnassa. Vuonna 1998 kestävän kehityksen toimikunta lausui:

Tavoitteena on ekologinen kestävyys ja sitä edistävien taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen edellytysten luominen. Ekologinen kestävyys edellyttää uusiutumattomien luonnonvarojen käytön vähentämistä, luonnon tuotokyvyn ja luonnonarvojen säilymistä sekä ympäristön tilan parantamista. Ympäristön tilan ja elinympäristön laadun paranemisella on myönteisiä vaikutuksia ihmisen terveyteen. Yhteiskunnan on pystyttävä kohtaamaan kestävän kehityksen haasteet entistä paremmin tiedoin ja taidoin ja siten kansalaistensa hyvinvoinnin turvaten.

Yksiselitteistä määritelmää kestäväälle kehitykselle ei ole. Kestävä kehitys –termiä on käytetty jo 1970-luvulla, mutta laajempaan käyttöön sen toi Norjan entisen pääministerin Gro Harlem Brundtlandin johtama YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio, joka toimi 1983-1987. Brundtlandin komissio määritteli kestävän kehityksen *kehitykseksi, joka tyydyttää nykyhetken ihmisten tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa*. Tämä tarkoittaa, että kestävän kehityksen periaatteen mukaiset päätökset tehdään aina ottaen huomioon päätöksen vaikutukset myös tulevien sukupolvien hyvinvointiin ja elinympäristöön. Komission työstä sai alkunsa prosessi, joka on edennyt vuorovaikutteisesti eteenpäin niin valtioissa, kunnissa kuin kansainvälisissä yhteyksissäkin. Kestävän kehityksen politiikka on kehittynyt ja muotoutunut vähitellen yhä kattavamaksi ja monipuoliseksi kokonaisuudeksi.

Brundtlandin komission määritelmässä puhutaan tarpeiden tyydyttämisestä, Suomen kestävän kehityksen toimikunnan määritelmässä taas pyritään turvaamaan hyvät elämisen mahdollisuudet tuleville sukupolville. Molemmat määritelmät siis suuntaavat tulevaisuuteen, mikä helposti unohdetaan nykyisessä lyhyen tähtäimen taloussuunnittelussa. Voidaan pohtia tarkoittavatko tarpeiden tyydyttäminen ja hyvät elämisen mahdollisuudet samaa asiaa. Nykyinen elintasomme on paljon muutakin kuin tarpeiden tyydyttämistä, ylellisyys on meille arkipäivää. Toisaalta yhteiskunnan kehitys ja muuttuminen luo jatkuvasti uusia tarpeita. Riittääkö siis kestävän kehityksen mukaiseksi tarpeiden tyydyttämiseksi riittävä ravinto ja katto pään päälle, vai tarvitaanko hyvään elämään muutakin? Tästä päästään kestävän kehityksen sosiaaliseen ja kulttuuriseen ulottuvuuteen, ihmisoikeuksiin ja tasa-arvokysymyksiin.

Suomen hallituksen kestävän kehityksen ohjelman (1998) määritelmän mukaan *kestävän kehityksen tulkinta muuttuu yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa tiedon lisääntyessä ja olosuhteiden muuttuessa*. Ohjelman mukaan kestävä kehitys koostuu ekologisesta, taloudellisesta sekä sosiaalisesta ja kulttuurisesta kestävydestä. Suomi on menestynyt kansainvälisissä kestävän kehityksen vertailuissa erityisen hyvin. Myös useat Suomen kunnat ja kaupungit ovat edenneet vahvasti kestävän kehityksen edistämisessä. Toisaalta energian ja luonnonvarojen kulutus ja syntyvän jätteen määrä henkeä kohti on Suomessa maailman korkeimpien joukossa.

Kestävän kehityksen ekologiseen ulottuvuuteen liittyy ekologisen jalanjäljen käsite. Ekologinen jalanjälki on tapa mitata ihmisten luonnonvarojen kulutusta. Yksilön aiheuttama ekologinen jalanjälki

lasketaan sen mukaan, kuinka paljon hänen kulutustaan ja jätteitään varten tarvitaan viljelys- ja laidunmaata, metsää, rakennettua maata, merta sekä fossiilisen energian tuottamiseen varattua maata. Laskutoimitusta varten arvioidaan myös ihmisten ruokatottumuksia, liikennevälineiden käyttöä ja asumista. On laskettu, että jos kaikki maailman ihmiset kuluttaisivat yhtä paljon kuin suomalaiset, tarvittaisiin jopa neljä maapalloa. Maa -planeettoja on kuitenkin vain yksi, ja siksi on tärkeää että kestävä kehityksen ohjelmatasolta päästään mahdollisimman pian käytännön toimiin. Oman ekologisen jalanjälkesi voit käydä laskemassa ainakin Tampereen ympäristötietokeskus Moreenian nettisivuilla: <http://www.tampereenkaupunki.net/ekotallaaja/>.

Kestävää kehitystä koskevassa kansallisessa ja kansainvälisessä keskustelussa sen kolmeksi peruselementiksi ovat muotoutuneet ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys. (www.ymparisto.fi)

2.1 Ekologinen kestävyys

Ekologisesti kestävä kehitys tarkoittaa sitä, että ihmisen toiminta ei ylitä luonnon kestokykyä. Tämä edellyttää, että luonnonvaroja käytetään nykyistä vähemmän ja päästöjä vähennetään tuntuvasti. Näin voidaan taata, että kaikilla ihmisillä on nyt ja tulevaisuudessa mahdollisuus tyydyttää perustarpeensa. Kestävä kehityksen perusehtona on biologisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimivuuden säilyttäminen sekä ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen pitkällä aikavälillä luonnon kestokykyyn. Kansallisten toimien lisäksi kansainvälinen yhteistyö on keskeisessä asemassa pyrittäessä ekologiseen kestävyteen.

Ekologisen kestävyden kannalta keskeistä on *varovaisuusperiaatteen* noudattaminen. Sen mukaan ympäristönsuojelutoimien lykkäämistä ei voi perustella täyden tieteellisen näytön puuttumisella. Ennen toimiin ryhtymistä arvioidaan riskit, haitat ja kustannukset. Muita tärkeitä periaatteita ovat haittojen ennaltaehkäisy ja haittojen torjuminen niiden synty lähteillä. Lisäksi haittojen kustannukset peritään mahdollisuuksien mukaan niiden aiheuttajalta, eli "*saastuttaja maksaa*". Aikamme ehkä suurin ympäristöongelma on ilmastonmuutos (kts. lisää liitteestä). Vaikka ilmiö itsessään on kiistelty, ovat ilmastotutkijat kaikkialla lähes yksimielisiä siitä, että ilmasto on lämpenemässä. Tieteellisen varmuuden puute ei saa estää ryhtymästä toimenpiteisiin ilmastonmuutoksen pysäyttämiseksi. Yhteiskunnassa ovat vallalla yhä kovemmat arvot, ja usein ekologinen kestävyys joutuu marginaaliseen asemaan talouskasvua tavoiteltaessa. Jotta luontoa ja sen säilymistä osattaisi arvostaa, on tärkeää ymmärtää luonnon monimuotoisuuden merkitys ja luonnon kiertokulkuja. Tässä kasvatuksella ja koulutuksella on merkittävä rooli.

Ekologisen kestävyden toteutumista arvioidaan muun muassa ympäristövaikutusten arvioinnilla eli YVA-menettelyllä. Ympäristövaikutusten arvioinnissa tunnistetaan ja arvioidaan yksittäisten hankkeiden tai suunnitelmien ja ohjelmien kielteisiä ja myönteisiä vaikutuksia mm. ihmisiin, luontoon, rakennettuun ympäristöön ja luonnonvaroihin (www.ymparisto.fi). Ympäristövaikutusten arvioinnilla vaikutetaan suunnitteluun, koska arvioinnin tavoitteena on vähentää tai lieventää suunnitellun hankkeen kielteisiä vaikutuksia ja vahvistaa sen myönteisiä vaikutuksia. Kansalaiselle ympäristövaikutusten arviointi tarjoaa mahdollisuuden osallistua asioiden suunnittelu- ja valmisteluvaiheisiin ja saada tietoa tulevista muutoksista. Lainsäädännössä on määritelty ne hankkeet, joista on aina tehtävä ympäristövaikutusten arviointi. Arvioitavia hankkeita ovat esimerkiksi moottoritiet ja isot kaatopaikat. Lisäksi ympäristöministeriö voi yksittäistapauksessa päättää, että hankkeen ympäristövaikutukset on arvioitava YVA-menettelyllä.

2.2 Taloudellinen kestävyys

Taloudellinen kestävyys tarkoittaa sisällöltään ja laadultaan tasapainoista kasvua, joka ei perustu pitkällä aikavälillä velkaantumiseen tai varantojen hävittämiseen. Olemassa olevia resursseja käytetään säästeliäästi ja tehokkaasti. Kestävä talous on edellytys yhteiskunnan keskeisille toimintoille. Siihen pitkäjänteisesti tähtäävä talouspolitiikka luo otolliset olosuhteet kansallisen hyvinvoinnin vaalimiselle ja lisäämiselle. Kestävä talous ottaa huomioon kaiken talouden luonnonvaraperustan, eli sen pohja on ekologisessa kestävydessä. Jatkuvan talouskasvun ajattelussa luonnonvaraperusta helposti unohtuu. Kaiken talouden perusta kuitenkin on luonnossa, ja koska meillä on vain tämä yksi maapallo, on ajatus rajattomasta taloudellisesta kasvusta mahdoton. Kestävästä kehityksestä puhuttaessa on muistettava, että *talouskasvu on ekologiselle kestävyydelle alisteinen*, eli toiminnan on tapahduttava Maan kantokyvyn rajoissa.

Taloudellinen ja ekologinen kestävyys saattavat toisinaan olla ristiriidassa. Toisaalta jos esimerkiksi kesäyliopisto tekee toiminnassaan ympäristöparannuksia, saattaa tämä näkyä myös taloudellisina säästöinä, eli ekologinen ja taloudellinen kestävyys tukevat toisiaan. Kestävällä pohjalla oleva talous helpottaa kohtaamaan vastaan tulevia uusia haasteita, kuten väestön ikääntymisestä aiheutuvia kasvavia sosiaaliturva- ja terveysmenoja. Ikääntymisestä aiheutuvia kustannuksia pyritään vähentämään kiinnittämällä huomio ihmisten hyvinvointiin ja järjestämällä ikääntyville mielekästä tekemistä, jolloin laitoshoidon tarve vähenee. *Kestävä talous on sosiaalisen kestävyuden perusta*. Sosiaalista kestävyyttä vaalivat mekanismit taas auttavat osaltaan lievittämään niitä vaikeuksia, joita nopeasti muuttuvassa maailmantaloudessa syntyy.

Kestävässä talousjärjestelmässä palvelut tuotetaan ja tarjotaan asiakkaille siten, että ympäristöä kuormitetaan mahdollisimman vähän. Myös asiakkaita kannustetaan toimimaan ympäristön huomiota ottavalla tavalla. Hankinnoissa suositaan paikallisia palveluita ja tuottajia. Ostetuista palveluista ja tuotteista maksetaan käypä hinta. Palveluille hankitaan lisäarvoa osoittamalla, että niiden tuottamisessa on kuormitettu ympäristöä mahdollisimman vähän. Esimerkiksi Reilun kaupan tuotteet edistävät sosiaalista ja taloudellista kestävyttä, sillä niistä tuottaja saa kunnan korvauksen.

2.3 Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys

Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys tarkoittaa hyvinvoinnin edellytysten siirtymistä sukupolvelta toiselle. Yhä jatkuva väestönkasvu, köyhyys, ruoka- ja terveydenhuolto, sukupuolten välinen tasa-arvo sekä koulutuksen järjestäminen ovat maailmanlaajuisia sosiaalisen kestävyuden haasteita, joilla on merkittäviä vaikutuksia ekologiseen ja taloudelliseen kestävyteen. Näihin haasteisiin vastaaminen vaatii suuria ponnistuksia sekä yksittäisiltä valtioilta että kansainväliseltä yhteisöltä. Yksittäinen ihminen voi osaltaan vaikuttaa paikallisella tasolla. *Kansalaisten perushyvinvointi on tärkeä edellytys ekologisen kestävyuden edistämiseksi* ja sen yhteiskunnalliselle hyväksyttävyydelle. Siksi kehityksellä on oltava oikeus talouskasvun tavoitteluun samalla kun länsimaissa pyritään kulutuksen vähentämiseen.

Kulttuuri on monimuotoinen ja useisiin alakulttuureihin jakautuva kokonaisuus. Kulttuuriin kuuluvat muun muassa arvot, kansalliset toimintamallit, kansainvälinen vuorovaikutus, erilaiset ympäristöt ja jokapäiväisen elämän käytännöt. Kestävän kehityksen edistämiseksi tehtävien ratkaisujen tulee ottaa huomioon kulttuurisen toimintaympäristön antamat mahdollisuudet ja myös sen asettamat rajoitukset. Kulttuuriseen kestävyteen vaikutetaan esimerkiksi vaalimalla suomalaisen taiteen eri lajien elinvoimaisuutta sekä kulttuurin alueellisia ominaispiirteitä, kuten kansanperinnettä, maisemaa ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja asuinympäristöjä. Kulttuuriseen kestävyteen kuuluu myös monikulttuurisuus ja erilaisuuden hyväksyminen. Mikään kulttuuri ei ole ehdottomasti toista parempi, ja kulttuurien erilaisuus on rikkaus. Kaikki kulttuureissa ei kuitenkaan ole hyvää eikä kaikkea erilaisuuden suvaitsemisen nimissä tarvitse hyväksyä. Sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä on myös selkeiden rajojen asettaminen ja niistä kiinni pitäminen.

Ympäristövaikutusten arviointimenettelyä seuraten on eri hankkeissa ja organisaatioissa alettu puhua myös sosiaalisten vaikutusten arvioinnista (SVA). Sosiaalisten vaikutusten arviointi on lähellä ajatusta yhteiskuntavastuusta, joka on saanut jalansijaa yritysmaailmassa ja suuret yritykset ovat jo tehneet ensimmäisiä yhteiskuntavastuun raporttejaan. Sosiaalisten vaikutusten arviointi esimerkiksi maankäytön suunnittelussa tarkoittaa sitä, minkälaisia vaikutuksia alueen kaavoituksesta aiheutuisi ihmisille ja vaikkapa heidän mahdollisuuksilleen käyttää aluetta virkistykseen. Ekologinen ja sosiaalinen kestävyyskin voivat toisinaan olla ristiriidassa keskenään, esimerkiksi jonkin alueen suojelu voidaan kokea omaan elämään ja omaisuuteen puuttumisena. Sosiaalisessa kestävydessä tärkeitä ovatkin yhteistyö ja yhteisten intressien etsiminen. (www.ymparisto.fi).

2.4 Paikallisesti, alueellisesti ja kansainvälisesti kestävä kehitys

Elämme globalisoituvassa ja kutistuvassa maailmassa (kts. lisää globalisaatiosta liitteestä). Sellaista kolkkaa ei taida maapallolta enää löytyä, johon ei ihminen olisi jälkeään jättänyt. Tietokoneen eteen istahtaessamme koko maailma on vain muutaman hiiren klikkauksen päässä. Israelilaisten appelsiinien pöpsiminen tai chileläisen viinin nautiskelu on meille arkipäivää, kaupassa koko maailma on läsnä. Kuulumme kuitenkin etuoikeutettuun vähemmistöön, jolla on pääsy tietoverkkoihin ja jolla on varaa ostaa vapaakaupan ylellisyustuotteita. Saamme aika vähän tietoa toisenlaisesta elä

mästä, ja mediavyörytyksen keskellä maailmankuva helposti vääristyy. Me hyvinvoivat emme ole maapallolla enemmistö vaan vähemmistö.

Paikallisesti ja maailmanlaajuisesti kestävä kehitys saattavat toisinaan olla ristiriidassa keskenään. Maailmanlaajuisesti kestävä kehityksen tavoitteena on pyrkimys kulutuksen vähentämiseen. Me länsimaissa olemme kuitenkin viettäneet kulutusjuhlaa vuosikymmenet kehitysmaiden kustannuksella. Siksi kehitysmailla on oltava oikeus tavoitella nykyistä korkeampaa elintaso huolimatta kansainvälisestä tavoitteesta vähentää kulutusta. Kehitysmaiden talouskasvun ei tarvitse kuitenkaan olla luonnolle yhtä haitallista kuin oli nykyisten teollisuusmaiden teollistumisprosessi. Tuotantotekniikat ovat kehittyneet niin paljon että kehitysmaiden talouskasvu olisi saavutettavissa uusilla puhtailla teknologioilla paljon pienemmin päästöin. Kehitysmailla ei kuitenkaan usein ole varaa investoida uusimpaan teknologiaan. Siksi kestävä kehitys on tavoiteltava kansainvälisen yhteisön yhteisvoimin, ja teollisuusmaiden on autettava kehitysmaita vähäpäästöiseen talouskasvuun.

Jo pitkään on ollut tiedossa että päästöt eivät noudata valtioiden rajoja. Ei siis auta vaikka joku maa laatisi tiukat ympäristölait ja pudottaisi päästönsä minimiin, jos naapurissa tuprutellaan entiseen malliin. Kansainvälisillä sopimuksilla on päästy hyviin tuloksiin esimerkiksi yläilmakehän otsonikerrosta tuhoavien CFC-yhdisteiden käytön kieltämisessä. Valtiot eivät ole kuitenkaan olleet yhtä halukkaita sitoutumaan kestäväan kehitykseen ja kestäviin kulutus- ja tuotantotapoihin. Nykyinen elintaso nähdään saavutettuna etuna josta ei haluta luopua, kestävä kehitys nähdään uhkana kansalliselle kilpailukyvyille ja talouskasvulle. Kansallinen etu saattaa siis olla ristiriidassa paikallisen tai kansainvälisen edun kanssa.

Koko maailmaa ei tietenkään voi kerralla pelastaa, yksittäisen ihmisen on turha kantaa koko maailman taakkaa harteillaan. Jokaisen on kuitenkin tunnettava vastuunsa ja tehtävä parhaansa. Paikallisella tasolla yksilöllä on monia vaikutusmahdollisuuksia, alkaen kauppalistan laadinnasta ja työmatkaliikenteen kulkuvälineen valinnasta. Arjen valinnoilla on todellisia vaikutuksia, niin esimerkiksi paikalliseen ilmanlaatuun kuin eteläamerikkalaisten viljelijöiden toimeentuloonkin.

3 KESTÄVÄN KEHITYKSEN TOIMIJAT

Se että Suomen kesäyliopistoille on nyt laadittu kestävä kehityksen edistämishjelma on pitkän kansainvälisen prosessin yksi tulos. Ympäristön ja kehityksen työn kansainvälistä taustaa on koottu Suomen ympäristöhallinnon www-sivuille. Kattava esitys löytyy myös esimerkiksi Hyvinkään kaupungin kestävä kehityksen ohjelman liitteenä (www.hyvinkaa.fi). Seuraavassa lyhyesti kestävä kehityksen kansainvälisen edistämispöcessin taustaa näistä lähteistä koottuna.

3.1 Kestävä kehityksen kansainvälinen tausta

3.1.1 TUKHOLMAN YMPÄRISTÖKONFERENSSI

Vuonna 1972 järjestettiin Tukholmassa Yhdistyneiden Kansakuntien eli YK:n ensimmäinen ympäristökonferenssi. Siellä tunnustettiin, että ympäristöongelmat eivät kunnioita valtioiden rajoja. Konferenssissa pohdittiin keinoja elinympäristön suojelemiseksi vesien ja ilman saastumiselta sekä maaperän heikentymiseltä.

Tukholman konferenssin tuloksena perustettiin YK:n ympäristöohjelma UNEP (United Nations Environmental Program), joka nykyisin kuuluu YK:n tärkeimpiin toimijoihin ympäristöalalla. UNEP:n tehtäväksi määriteltiin maailman ympäristön tilan arviointi, kansainvälisen ympäristöyhteistyön edistäminen ja niitä koskevien suositusten antaminen eri aloille. UNEP:n alaisuuteen on sittemmin syntynyt useita kansainvälisiä ympäristösopimuksia.

3.1.2 BRUNDTLANDIN KOMISSIO

Vuonna 1983 YK asetti ympäristön ja kehityksen maailmankomission, jonka johdossa toimi Norjan pääministeri Gro Harlem Brundtland. Komission työ nosti esiin ympäristön, kehityksen ja köyhyyden väliset yhteydet. Vuonna 1987 julkaistussa raportissaan "Yhteinen tulevaisuutemme" Brundtlandin komissio esitti määritelmänsä kestävästä kehityksestä. Brundtlandin raportti ja sen suositukset käynnistivät Rion ympäristö ja kehitys -konferenssin valmistelut ja loivat pohjan maailmanlaajuiselle kestävästä kehityksen toimintaohjelmalle.

3.1.3 YMPÄRISTÖRAHASTO (GEF)

Maailman ympäristörahoitus GEF (Global Environment Fund) luotiin kokeiluprojektiksi vuonna 1991. Pysyväksi rahoitusmekanismiksi se muutettiin vuonna 1994. Rahaston tehtävänä on auttaa kehitysmaita ja siirtymätalousmaita maailmanlaajuisissa ympäristöongelmissa. Se rahoittaa erilaisia ympäristöhankkeita, jotka liittyvät ilmastomuutoksen torjuntaan, luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen, ilmaston otsonikerroksen suojeluun ja kansainvälisten vesien pilaantumisen ehkäisemiseen. Hankkeiden toteuttamisesta vastaavat Maailmanpankki, YK:n kehitysohjelma UNDP (United Nations Development Program) ja ympäristöohjelma UNEP.

3.1.4 RION YMPÄRISTÖ- JA KEHITYSKONFERENSSI

YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssi (UNCED, United Nations Conference for Environment and Development) järjestettiin Rio de Janeirossa, Brasiliassa, 1992. Konferenssiin osallistui edustajia 179 valtiosta sekä laajasti kansalaisjärjestöjen, yksityissektorin, paikallishallinnon ja tiedemaailman edustajia.

Rion konferenssissa valtioiden päämiehet hyväksyivät kolme poliittisesti sitovaa asiakirjaa: ympäristöä ja kehitystä koskevan Rion julistuksen, maailmanlaajuisen kestävästä kehityksen toimintaohjelman 21. vuosisadalle (Agenda 21) sekä metsäperiaatteet. Rio de Janeirossa avattiin allekirjoitettavaksi myös pitkään valmistellut luonnon monimuotoisuutta turvaava yleissopimus (biodiversiteetisopimus) sekä ilmastomuutosta koskeva puitesopimus (ilmastosopimus). Kolmas Rion sopimuksista on aavikoitumissopimus.

Rion julistus sisältää 27 periaatetta, jotka tulee ottaa huomioon kaikessa toiminnassa. Tunnetuimpia periaatteista ovat varovaisuusperiaate, ympäristönäkökohtien yhdentäminen kaikkeen kehitykseen sekä kansalaisten osallistumismahdollisuuksien turvaaminen päätöksenteossa. Riiossa valtiot sitoutuivat lisäksi valmistelemaan kansalliset kestävästä kehityksen strategiat.

Rion merkittävimpiin tuloksiin kuului maailmanlaajuisen kestävästä kehityksen toimintaohjelman eli Agenda 21:n hyväksyminen. Ohjelman nimi tulee siitä, että sillä on tarkoitus kääntää ihmiskunnan kehitys kestäväälle pohjalle 21:lle vuosisadalle tultaessa. Toimintaohjelmassa on neljä kokonaisuutta: kehityksen taloudellinen ja sosiaalinen ulottuvuus, luonnonvarojen suojeleminen ja kestävä käyttö, tärkeimpien toimijoiden roolin vahvistaminen sekä toimeenpanon välineet, joita ovat mm. lainsäädäntö, rahoitus, teknologian siirto ja koulutus.

3.1.5 YK:N KESTÄVÄN KEHITYKSEN TOIMIKUNTA (CSD)

YK piti tärkeänä seurata kestävästä kehityksen toimintaohjelman Agenda 21:n ja muiden Rion sitoumusten toimeenpanoa sekä ohjeistaa poliittisia päättäjiä kestävästä kehityksen edistämiseksi. Tätä varten perustettiin YK:n talous- ja sosiaalikomission alaisuuteen YK:n kestävästä kehityksen toimikunta (Committee for Sustainable Development), joka kokoontuu vuosittain. Kokouksiin osallistuvat ministerit ovat seuranneet Agenda 21:n toimeenpanoa ja ympäristö- ja kehitystavoitteiden yhteensovittamista eri tasoilla sekä esittäneet näitä koskevia suosituksia. Lisäksi toimikunta on kehittänyt kestävästä kehityksen indikaattoreita eli mittareita, joiden avulla tavoitteiden toteutumista voitaisiin paremmin arvioida. Toimikunta on edistänyt YK:ssa kansalaisjärjestöjen, paikallishallinnon, yksityissektorin ja muiden toimijoiden osallistumismahdollisuuksia.

3.1.6 RIO+5-KOKOUS

Seurantakokous Agenda 21:n toimeenpanosta järjestettiin vuonna 1997 YK:n yleiskokouksen erityisistuntona. Tässä ns. Rio+5-kokouksessa jouduttiin toteamaan, että maailmanlaajuinen kestävä kehitys ei ollut edennyt toivotulla tavalla eikä sitoumuksia ollut täytetty. Kehitysmaat vaativat erityisesti, että kehitysyhteistyömääräraha olisi jäsenvaltioissa saatava sitoumusten mukaisesti 0,7 prosenttiin bruttokansantuotteesta. EU:n tavoitteena oli tuolloin muun muassa käynnistää neuvottelut kansainvälisestä metsäsopimuksesta sekä saada aikaan uusia sitoumuksia energian, makean veden ja ekotehokkuuden alalta. Nämä siirtyivät kuitenkin odottamaan 10- vuotisseurantakokousta.

3.1.7 RION 10 –VUOTISSEURANTAKOKOUS JOHANNESBURGISSA 2002

Rion ympäristö- ja kehityskonferenssin 10 –vuotisseurantakokous pidettiin Johannesburgissa, Etelä-Afrikassa elo- syyskuussa 2002. Kokouksen tarkoituksena oli arvioida ja vahvistaa Agenda 21:n toimeenpanemista. Kokous painottui ympäristönsuojelun sijasta köyhyyden poistamiseen ja köyhien maiden kehittämisasioihin, kuten energia- ja vesihuoltoon. Johannesburgin huippukokouksessa hyväksyttiin maailman johtajien poliittinen julistus ja Johannesburgin toimintasuunnitelma kestävän kehityksen edistämiseksi. Lisäksi Johannesburgissa käsiteltiin mittava joukko kumppanuushankkeita, joissa hallitusten lisäksi myös muut tahot sitoutuvat erilaisin hankkein tukemaan toimintasuunnitelman tavoitteiden toteutumista.

Johannesburgin toimintasuunnitelma vahvistaa ja täydentää YK:n vuosituhatjulistuksen, Monterreyn kehitysrahoituskonferenssin ja Maailmankauppajärjestön Dohan kauppaneuvottelujen tavoitteita. Huippukokouksessa sovittuja keskeisiä tavoitteita ovat:

- kehittää kestävää kulutusta ja tuotantoa koskeva 10-vuotinen globaali kehysohjelma
- taata puhtaan veden ja sanitaatiopalvelujen saatavuus puolelle niitä ilman nyt olevalle
- lisätä energiapalvelujen saatavuutta, energiatehokkuutta ja uusiutuvien energialähteiden käyttöä
- kääntää nykyinen luonnonvarojen häviämiseen johtava suuntaus mahdollisimman pian
- hidastaa biologisen monimuotoisuuden häviämistä huomattavasti vuoteen 2010 mennessä ja pysäyttää kalavarojen väheneminen
- minimoida ympäristölle ja terveydelle vaarallisten kemikaalien tuotannosta ja käytöstä aiheutuvia haittoja vuoteen 2020 mennessä.
- aloittaa kansallisten kestävän kehityksen strategioiden toimeenpano kaikissa maissa vuoteen 2005 mennessä

YK:n kestävän kehityksen toimikunta seuraa Johannesburgin toimintasuunnitelman sitoumusten toimeenpanoa. Seuraava kestävän kehityksen kokonaisvaltainen arvio suoritetaan vuosien 2016 ja 2017 aikana. Suomi ajoi yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa kestävien kulutus- ja tuotantotavojen 10-vuotisohjelmaa Johannesburgin toimintasuunnitelmaan onnistuneesti. Nyt tällaista ohjelmaa ollaan laatimassa kansallisesti.

3.2 Alueellinen kestävä kehityksen yhteistyö

3.2.1 KESTÄVÄ KEHITYS EUROOPAN UNIONISSA

Euroopan unioni hyväksyi Göteborgin Eurooppa-neuvoston kokouksessa vuonna 2001 kestävän kehityksen strategian. Kestävän kehityksen strategia on osa Lissabonin strategiaa, jonka tavoitteena on tehdä Euroopan unionista maailman kilpailukykyisin talous. EU:n kestävän kehityksen strategia perustuu periaatteeseen, jonka mukaan kaikkien politiikkojen taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristövaikutuksia tulisi tarkastella koordinoitusti, ja niiden vaikutukset olisi otettava huomioon päätöksenteossa. Kestävän kehityksen strategian painopisteet ovat ilmastonmuutos, liikenne, kansanterveys ja luonnonvarat.

EU:n kuudes ympäristöohjelma on tärkeä osa kestävän kehityksen ympäristöulottuvuutta. Ohjelmassa määritetään EU:n tärkeimmät ympäristöä koskevat painopistealueet ja tavoitteet kymmenvuotiskaudelle 2002-2012. Ohjelmalla asetetaan tavoitteita erityisesti ilmastonmuutokselle, luonnonsuojelulle, biologiselle monimuotoisuudelle, ympäristölle ja terveydelle ja elämänlaadulle sekä luonnonvaroilta ja jätteille. Komissio arvioi kestävän kehityksen strategian toimeenpanoa vuotuisissa raporteissaan. Jäsenvaltioiden pääministerit tarkastelevat strategian edistymistä vuosittain Eurooppa-neuvoston kokouksissa ja antavat sille poliittista ohjausta.

Euroopan unionin pohjoinen ulottuvuus edistää yhteistyötä EU:n ja sen jäsenmaiden sekä pohjoisen ulottuvuuden partnerimaiden välillä. Partnerimaita ovat Venäjä, Baltian maat, Puola, Norja ja Islanti. Euroopan unioni hyväksyi 2000 ensimmäisen Pohjoisen ulottuvuuden toimintaohjelman. Parhailaan laaditaan toista, vuosien 2004-2006 toimintaohjelmaa. Se koskee EU:n laajentumisen jälkeistä tilannetta, jolloin korostuu Luoteis-Venäjän merkitys ja raja-alueyhteistyö EU:n uudella ja vanhalla ulkorajalla. Ympäristönsuojelu on painopiste myös pohjoisen ulottuvuuden toisessa toimintaohjelmassa. Tavoitteena on ympäristöä kuormittavien päästöjen vähentäminen, ympäristölainsäädännön ja -hallinnon kehittäminen sekä ympäristökysymysten huomioiminen taloudellista yhteistyötä kehitettäessä. Meri-, erityisesti öljykuljetusten turvallisuus on tärkeässä asemassa.

Pohjoisen ulottuvuuden ympäristökumppanuusrahasto perustettiin edistämään ympäristö-, energiänsäästö- ja ydinjätteiden käsittelyä koskevia hankkeita Luoteis-Venäjällä ja Kaliningradissa. Merkittävin ympäristöhanke on Pietarin lounaisen jätevedenpuhdistamon rakentaminen. Rahastossa ovat mukana EU:n komissio, Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Alankomaat, Belgia, Saksa ja Venäjä. Kansainvälisistä rahoituslaitoksista ovat mukana ensisijaisesti Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki ja Pohjoismaiden investointipankki.

3.2.2 ITÄMEREN ALUEEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN YHTEISTYÖ

Itämeren alueen kestävän kehityksen ohjelma Baltic 21 määrittelee kestävän kehityksen tavoitteita ja toimenpiteitä eri toiminta-alueille, jotka ovat tärkeitä Itämeren alueen ympäristölle ja asukkaille. Ohjelman toiminta-alueita ovat maatalous, teollisuus, energia, metsätalous, matkailu, liikenne, aluesuunnittelu ja koulutus. Baltic 21 -prosessi käynnistyi Itämeren alueen maiden pääministerikokouksessa toukokuussa 1996. Itämeren alueen kestävän kehityksen yleinen tavoite ja Baltic 21-yhteistyön yleistavoite kuuluu seuraavasti:

“Itämeren alueen yhteistyön tärkein tavoite on alueen ihmisten elin- ja työolosuhteiden jatkuva parantaminen kestävän kehityksen, luonnonvarojen kestävän käytön ja ympäristönsuojelun puitteissa.”

Kestävään kehitykseen kuuluu kolme toisistaan riippuvaista ulottuvuutta: taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristöulottuvuus. Tämä merkitsee alueen kannalta seuraavaa:

- Turvallinen ja terveellinen elämä nykyisille ja tuleville sukupolville.
- Yhteistyökykyinen ja vauras talous ja kaikille hyvä yhteiskunta.
- Paikallinen ja alueellinen yhteistyö perustuu demokratialle, avoimuudelle ja osallistumiselle.
- Luonnon ja ekosysteemien monimuotoisuus ja tuottavuus palautetaan tai niitä ylläpidetään.
- Ilman, maaperän ja vesien likaantuminen ei ylitä luonnon kestokkyä.
- Uusiutuvia luonnonvaroja käytetään ja hoidetaan tehokkaasti niiden uusiutumispotentiaalipuitteissa.
- Uusiutumattomia luonnonvaroja kierrätetään tehokkaasti ja uusiutuvia, korvaavia aineita luodaan ja niiden käyttöä edistetään.
- Yhteiskunnan eri tasojen toimijat ovat hyvin perillä kestävään kehitykseen johtavista toimista ja menetelmistä. Itämeren alue tunnustaa alueen ja muun maailman keskinäisen riippuvuuden ja pyrkii omalta osaltaan edesauttamaan kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamista niin Euroopassa kuin koko maailmassa.

Kestävän kehityksen ohjelma hyväksyttiin Itämeren maiden neuvoston kokouksessa kesäkuussa 1998. Vuonna 2004 Itämeren maiden pääministerit arvioivat prosessin tuloksia ja antavat suunta- viivoja tulevaisuuteen.

Baltic 21 täydentää kansainvälisiä ohjelmia, kansallisia ja paikallisia ohjelmia ja hankkeita, kuten Rion julistusta ja Itämeren suojelukomission tekemää työtä. Baltic 21 -toimintaohjelma pyrkii demokraattiseen ja avoimeen päätöksentekoon. Ohjelman valmisteluprosessiin on osallistunut yksitoista eri valtiota sekä Euroopan unionin komissio. Tärkeitä osallistujia ovat olleet myös muut kansainväliset järjestöt, kansalaisjärjestöt ja alueen tärkeimmät rahoituslaitokset. Vastuu Baltic 21 -ohjelman toimeenpanosta eri sektoreilla on jaettu osallistujavaltioille ja kansainvälisille järjestöille. Erillinen ohjausryhmä (SOG, Senior Officials Group) valvoo ja ohjaa toimeenpanoprosessia.

Itämeren maiden neuvosto on ulkoministeritason foorumi, joka edistää Itämeren maiden yhteistyötä ja osallistuu Baltic 21:n toimeenpanoon. Union of Baltic Cities (UBC) edistää Itämeren alueen kaupunkien yhteistyötä ja mm. kestävän kehityksen hankkeita osana Baltic 21 -ohjelmaa. Baltic Local Agenda 21 Forum edistää paikallisagendojen ja paikallistoiminnan kehittämistä ja tukee tietojen ja kokemusten vaihtoa kuntien välillä Itämeren alueen maissa osana Baltic 21 -ohjelmaa. Baltic 21:n toimeenpanoon osallistuu myös Itämeren suojelukomissio eli Helsinki-komissio (HELCOM), joka on vuosina 1974 ja 1992 allekirjoitettujen Itämeren suojelusopimusten toimeenpanoa valvova ja edistävä elin.

3.2.3 POHJOISMAINEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN YHTEISTYÖ

Pohjolan kestävän kehityksen strategia "Kestävä kehitys – Pohjolan uusi suunta" valmistui vuonna 2001. Sen perustana on Pohjoismaiden pääministerien syksyllä 1998 antama julistus Kestävä Pohjola, jossa asetetaan 11 strategista kestävän kehityksen tavoitetta. Strategia sisältää sekä sektorien välisiä että sektorikohtaisia toimenpiteitä ja tavoitteita. Strategia keskittyy alueisiin, joilla yhteispohjoismaiset kestävän kehityksen panostukset ovat keskeisellä sijalla. Näitä alueita ovat ilmasto, biologinen monimuotoisuus ja geenivarat, meret, kemikaalit ja elintarviketurvallisuus. Lisäksi ohjelmalla pyritään tekemään kestävästä kehityksistä luonnollinen osa painopistealojen, eli energian, liikenteen, maatalouden, elinkeinoelämän, kalastuksen, pyynnin ja vesiviljelyn sekä metsätalouden, toimintaa.

Toimenpiteet ulottuvat vuoteen 2004 ja pitemmän aikavälin tavoitteet vuoteen 2020. Strategiassa pyritään määrittämään pohjoismaisen yhteistyön lisäarvo ja Pohjoismaiden rooli lähialueiden kestävän kehityksen edistämiseksi. Pohjoismaat ovat päävastuussa strategian toimeenpanosta. Pohjoismaiden ministerineuvosto vastaa toiminnan yhteispohjoismaisesta osuudesta.

3.2.4 ARKTISEN NEUVOSTON KESTÄVÄN KEHITYKSEN TYÖ

Arktinen neuvosto on Pohjoismaiden, Kanadan, Yhdysvaltojen ja Venäjän hallitusten välinen yhteistyöelin. Sen päätehtävä on edistää ympäristönsuojelua ja kestävästä kehityksestä arktisella alueella. Arktisessa neuvostossa on jäsenten lisäksi kuusi pysyvää tarkkailijajäsentä, jotka edustavat alueen alkuperäiskansoja - saamelaisia, inuiitteja, Venäjän pohjoisia pieniä alkuperäiskansoja sekä Kanadan ja Yhdysvaltain pohjoisten alueiden intiaaniheimoja. Lisäksi toimintaan osallistuu tarkkailijoina 21 ei-arktisen maan tai järjestön edustajaa.

Arktisen neuvoston työ koostuu neljän ympäristötyöryhmän sekä kestävän kehityksen työryhmän toiminnasta. Ympäristötyöryhmät käsittelevät arktisen ympäristön tilan seuranta- ja arviointia; kasvillisuuden ja eläimistön suojelua; ympäristöonnettomuuksien torjunta- ja meriympäristön suojelua. Arktisen ympäristön seuranta- ja arviointiohjelma sekä kasvillisuuden ja eläimistön suojeluohjelma vastaavat myös hankkeesta, joka selvittää ilmastomuutoksen ja lisääntyneen ultraviolettisäteilyn vaikutuksia arktisella alueella. Lisäksi Arktisella neuvostolla on toimintaohjelma arktisen alueen ympäristön suojelemiseksi.

Arktisen neuvoston kestävän kehityksen työtä ohjaa kestävän kehityksen työryhmä. Sen tavoitteena on suojella ja edistää arktisten alueiden taloutta ja kulttuuria sekä asukkaiden terveyttä ja hyvinvointia ympäristölle kestäväällä tavalla. Kestävän kehityksen toimintaohjelmaa ollaan kehittämässä, ja ohjelman on määrä valmistua vuonna 2004. Työn perustana on jäsenten vuonna 2000 hyväksy

mä puiteasiakirja (Framework Document for the Sustainable Development Programme). Kestävän kehityksen tietoperustaa täydennetään vuonna 2002 käynnistyneellä ADHR-hankkeella (Arctic Human Development Report), johon Suomikin osallistuu. Hankkeessa kartoitetaan inhimillistä kehitystä ja alkuperäiskansojen elinolosuhteita arktisella alueella.

Kestävän kehityksen ohjelmaa toteutetaan projektien kautta. Projektit keskittyvät erityisesti terveyteen. Lisäksi työryhmällä on projekteja, jotka liittyvät muun muassa nuorisoon, kestävään porotalouteen, kestävään matkailuun, metsänrajametsien kestävään kehitykseen sekä saamelaisten kalastuselinkeinoon. Suomen vetovastuulla on kaksi Arktisen neuvoston kestävä kehityksen työryhmän projektia, joista toinen liittyy kestävään matkailuun ja toinen kestävään porotalouteen.

3.3 Kestävä kehitys Suomessa

3.3.1 SUOMEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN TOIMIKUNTA

Kestävän kehityksen edistämiseksi tehtävää yhteistyötä varten perustettiin 1993 Suomen kestävä kehityksen toimikunta. Toimikunnan tehtävänä on edistää kestävä kehitys Suomessa ja toimia neuvoo antavana elimenä YK:ta ja erityisesti sen kestävä kehityksen toimikuntaa koskevissa asioissa. Laajapohjainen toimikunta on nostanut kansalliseen keskusteluun useita tärkeitä kestävä kehityksen teemoja, toiminut tulkkina kansallisten ja kansainvälisten kestävä kehityksen tuulien välillä sekä tukenut eri tahojen työtä. Syksyllä 2001 Suomen kestävä kehityksen toimikunta aloitti laajan, eri tahoja sitouttavan kestävä kehityksen kumppanuusprosessin. Toimikunta asetettiin uudestaan 30.1.2003 ja se toimii vuoden 2007 loppuun saakka. Toimikunnan puheenjohtajana toimii pääministeri. Toimikunta julkaisee 4 kertaa vuodessa ilmestyvää Rio Nyt(t) -lehteä, jossa tarkastellaan ajankohtaisia kestävä kehitykseen liittyviä kysymyksiä ja tapahtumia. (www.ymparisto.fi).

Toimikunnan suurimpia hankkeita on ollut 1996 käynnistetty aloite, jonka tuloksena eri toimijat valmistelivat omat kestävä kehityksen ohjelmansa. Oman ohjelmansa valmistelivat Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto, Kaupan Keskusliitto, Kuntaliitto, Maa- ja Metsätaloustuottajain Keskusliitto, Saamelaiskäräjät ja eri kansalaisjärjestöt. Vuonna 1998 valmistui myös Suomen hallituksen kestävä kehityksen ohjelma.

3.3.2 HALLITUKSEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN OHJELMA

Hallituksen kestävä kehityksen ohjelma eli Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyden edistämisestä valmistui 1998. Ohjelma viitoittaa kansallisella tasolla kestävä kehityksen toimintaa. Ohjelmalla pyritään ekologiseen kestävyteen ja sitä edistävien taloudellisten sekä sosiaalisten ja kulttuuristen edellytysten luomiseen.

Ohjelman ensimmäinen osa sisältää hallituksen kestävä kehityksen peruslinjaukset ja ohjelman toisessa osassa kerrotaan tarkemmat toiminta-alueittaiset strategiset tavoitteet ja toimintalinjat. Toiminta-alueita ohjelmassa on kuusi:

- Suomen rooli kansainvälisessä yhteistyössä
- Kulutus, tuotanto ja tuotteet
- Energiatalous
- Aluerakenne, yhdyskunnat ja liikenne
- Maaseutu ja uusiutuvien luonnonvarojen käyttö
- Tutkimus ja koulutus

Ohjelma velvoittaa ministeriöitä ottamaan ohjelman tavoitteet huomioon valmistellessaan omia selontekojaan, strategioitaan ja toimenpideohjelmiaan sekä muussa toiminnassaan. Samoin tarvittaessa ryhtyvät ministeriöt toimenpiteisiin säännösten laatimiseksi. Hallituksen kestävä kehityksen ohjelman toteutumista arvioitiin vuosina 2000-2002 prosessissa, jossa olivat mukana useat sidosryhmät ja heidän kestävä kehityksen ohjelmansa. Arviointiprosessin tuloksena julkaistiin Kansallinen kestävä kehityksen kokonaisarvio keväällä 2003.

Kansallisessa kestävästä kehityksen kokonaisarviossa kuvataan, mihin toimiin eri ministeriöt ja muut arviointiprosessiin osallistuneet organisaatiot ovat ryhtyneet hallituksen kestävästä kehityksen ohjelman toteuttamiseksi. Arviossa nostetaan esiin myös kestävästä kehityksen tärkeimpiä ongelmia ja tulevaisuuden haasteita, joiden pohjalta on laadittu kestävästä kehityksen toimikunnan työohjelma vuosille 2003-2007. Kestävästä kehityksen kokonaisarvion mukaan sosiaalisesta näkökulmasta tärkeimmät kipupisteet Suomessa ovat pitkäaikaistyöttömyys ja väestön ikääntyminen. Myös turvatomuus ja syrjäytyminen ovat jatkuvia ongelmia, samoin kuin perheväkivalta, mielenterveysongelmat, päihteiden käyttö ja elintapasairaudet.

Taloudellisen ja ekologisen kestävyuden suhteen selkeyttäminen on arvion mukaan vasta alussa. Suomen ongelmana on etenkin suuri luonnonvarojen kulutus henkeä kohden, joka on saata-va laskuun. Tarvitsemme uusia innovatiivisia teknisiä energia- ja materiaaliratkaisuja, jotka tukevat ekotehokkuuden toteutumista. Konkreettisiin toimiin tuotanto- ja kulutustapojen muuttamiseksi on ryhdyttävä välittömästi. Kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi Suomi voi olla kansainvälisesti katsoen edelläkävijä kehittämällä edelleen mm. sähköisiä palveluja ja sähköistä asiointia sekä kansalaisten osallistumismahdollisuuksia heitä koskeviin päätöksiin.

3.3.3 SUOMEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN INDIKAATTORIT

Suomen kestävästä kehityksen indikaattorit julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2000. Sitä edelsi reilun kolmen vuoden mittainen kehitystyö, jonka aikana Suomi osallistui myös kansainvälisiin indikaattorihankkeisiin. Kestävästä kehityksen indikaattorit ovat usean hallinnonalan yhteistyön tulos, mukana indikaattoriverkossa on lähes 20 ministeriötä ja tutkimuslaitosta. Valitut indikaattorit heijastavat monia näkökulmia ja lähtökohtia.

Kansallisia indikaattoreita ei ole julkaistu uudestaan, mutta niitä päivitetään jatkuvasti. Myös indikaattoreita ja rakennetta on muokattu vuosien varrella. Indikaattoreiden päärooli on toimia päätöksenteon tukena ja kestävästä kehityksen seurannan apuvälineenä. Indikaattoreita käytetään muun muassa kestävästä kehityksen toimikunnan teemakokousten taustamateriaalina. Teemaindikaattorit valmistuvat sitä mukaa kun kokouksia pidetään.

Kestävästä kehityksen toimikunnan vuoden 2004 ensimmäisen kokouksen teema oli "Suomi ja pitkään aikavälin tavoitteet". Indikaattorilehtiseen valittiin kahdeksan ilmastonmuutoksen indikaattoria, jotka tarkastelevat teemaa hieman eri näkökulmista. Käytössä olevaan kestävästä kehityksen indikaattorikokoelmaan kuuluu tällä hetkellä 81 indikaattoria, jotka jakaantuvat 19 eri aihealueeseen.

3.3.4 KESTÄVÄN KEHITYKSEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Kestävästä kehityksen mukainen toiminta on asetettu tavoitteeksi myös Suomen lainsäädännössä. Erityistä kestävästä kehityksen lainsäädäntöä ei ole olemassa, sillä kestävä kehitys jakautuu yhteiskunnan ja lainsäädännön eri alueille. Seuraavassa lyhyesti poimintoja lainsäädännöstä, joka velvoittaa kestävästä kehityksen edistämiseen. (www.hyvinkaa.fi).

Suomen perustuslaki (1999/731)

Suomen perustuslaissa ei puhuta kestävästä kehityksestä, mutta ensimmäisessä luvussa Valtiojärjestyksen perusteet todetaan, että *vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille ja julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.*

Kuntalaki (1995/365)

Kuntalain ensimmäisen luvun ensimmäisessä pykälässä todetaan, että *kunta pyrkii edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja kestävästä kehitystä alueellaan.*

Maankäyttö- ja rakennuslaki (1999/132)

Maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteena on *järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaali*

sesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä. Tavoitteena on myös turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa.

Maa-aineslaki (1981/555)

Maa-aineslain tavoitteisiin on lisätty, että lain tavoitteena on ainesten otto ympäristön kestävää kehitystä tukevalla tavalla.

Jätelaki (1993/1072)

Jätelain tavoitteena on tukea kestävää kehitystä edistämällä luonnonvarojen järkevää käyttöä sekä ehkäisemällä ja torjumalla jätteistä aiheutuvaa vaaraa ja haittaa terveydelle ja ympäristölle.

Nuorisotyölaki (1995/235)

Tämän lain tarkoituksena on parantaa nuorten elinoloja ja luoda edellytyksiä nuorten kansalaistoinnille. Lisäksi tarkoituksena on edistää sukupolvien, sukupuolten ja Suomen alueiden välistä tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta ja kulttuurien moninaisuutta sekä luonnonkäytön kestävä kehityksen turvaamista.

Liikuntalaki (1998/1054)

Liikuntalain tavoitteena on liikunnan tukemisen lisäksi liikunnan avulla edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä tukea kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävä kehitystä.

Laki ympäristöhallinnosta (1995/55)

Laki ympäristöhallinnosta koskee valtion viranomaisia.

Ympäristöhallinto edistää kestävä kehitystä, luonnonvarojen käytön kestävyttä ja ympäristön suojeleua, luonnon monimuotoisuuden ja toimintakyvyn sekä ympäristön kauneus- ja kulttuuriarvojen säilymistä, kehittää ihmisen elinympäristöä ja yhdyskuntarakennetta sekä huolehtii vesivarojen käytöstä ja hoidosta.

Ympäristönsuojelulaki (2000/86)

Tämän lain tavoitteena on: turvata terveellinen ja viihtyisä sekä luonnontaloudellisesti kestävä ja monimuotoinen ympäristö; parantaa kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon; edistää luonnonvarojen kestävä käyttöä; sekä torjua ilmastonmuutosta ja tukea muuten kestävä kehitystä.

Alueiden kehittämislaki (2002/602)

Tämän lain tavoitteena on luoda edellytyksiä alueiden kilpailukyvyn ja hyvinvoinnin takaavalle osaamiseen ja kestävä kehitykseen perustuvalla taloudelliselle kasvulle, elinkeinotoiminnan kehitykselle ja työllisyyden parantamiselle.

Maaseutuelinkeinojen rahoituslaki (1999/329)

Tämän lain tavoitteena on kehittää maaseutua, edistää ja monipuolistaa maaseudun elinkeinotoimintaa, edistää uusiutuvien luonnonvarojen kestävä käyttöä, tukea haja- asutusalueiden ja yhdyskuntien kehittämistä sekä parantaa maatilatalouden rakennetta ja toimintaedellytyksiä.

Tämän lain mukaisissa toimenpiteissä on kiinnitettävä erityistä huomiota kestävä kehityksen mukaiseen tuotantoon, ympäristönäkökohtiin, vesivarojen kestävä käytön periaatteisiin ja työympäristön parantamiseen; toteutettavien toimenpiteiden taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin vaikutuksiin sekä tasa-arvo- ja työllisyysvaikutuksiin.

3.3.5 KESTÄVÄ KULUTUS JA TUOTANTO

Suomen hallitus on päättänyt laatia kansallisen ohjelman kestävä kulutuksen ja tuotannon edistämiseksi. Ympäristöministeriö ja kauppa- ja teollisuusministeriö asettivat 13.11.2003 eri sidosryh

mistä ja vaikuttajista koostuvan laajapohjaisen toimikunnan valmistelemaan hallitukselle ehdotusta kansalliseksi kestävästä kulutuksesta ja tuotannon ohjelmaksi. Kestävästä kulutuksesta ja tuotannon toimikunta, jolle on vakiintumassa lyhenteeksi ja lempinimeksi KULTU valmistelee hallitukselle ehdotuksen ohjelmaksi, jossa analysoidaan mitä lisätavoitteita ja ympäristöpoliittisia toimia tarvitaan, jotta Suomesta tulisi ekotehokas yhteiskunta. Ohjelman on tarkoitus olla valmis 31.5.2005. Kestävästä kulutuksesta ja tuotannon ohjelman laatiminen liittyy Johannesburgissa syyskuussa 2002 pidetyn YK:n kestävästä kehityksen huippukokouksen päätökseen, jonka mukaan kestävien tuotanto- ja kulutustapojen edistämiseksi laaditaan kymmenvuotinen puiteohjelma. Aloite oli Suomen ja EU:n yhteinen ja yksi tärkeimmistä neuvottelutavoitteista.

Tuore hallitusohjelma antaa joitain eväitä toimikunnan työlle. Tavoitteena on lisätä materiaalien ja energian käytön tehokkuutta tuotteiden elinkaaren kaikissa vaiheissa sekä edistää ympäristökasvatusta ja ympäristöteknologiaan perustuvaa tuotantoa ja osaamista. Toimikuntaan kuuluvat puheenjohtajisto ja 28 jäsentä, jotka edustavat ministeriöitä, elinkeinoelämää sekä teollisuuden, kaupan, kuluttaja-alan ja ympäristöalan järjestöjä. Lisäksi toimikunnan työhön osallistuu asiantuntijoita. Toimikunnan kokoonpano on laaja, koska kestävästä kulutuksesta ja tuotannon kysymykset liittyvät monien intressiryhmien ja hallinnonalojen toimintaan.

Vaikka Suomi on Maailman talousfoorumin ympäristöllisen kestävyuden vertailussa maailman kärkimaita, ovat sekä energian että luonnonvarojen käyttö lisääntyneet Suomessa 1980-luvun alusta 1,4-kertaiseksi. Kansallisen ohjelman tavoitteena on lisätä materiaalien ja energian käytön tehokkuutta tuotteiden elinkaaren kaikissa vaiheissa. Tavoitteena on myös edistää ympäristökasvatusta sekä ympäristöteknologiaan perustuvaa tuotantoa ja osaamista. Kansallisen ohjelman valmistelun lisäksi tänään asetettu toimikunta vaikuttaa Johannesburgin päätösten mukaisen kymmenvuotisen puiteohjelman laadintaan sekä EU:n kuudennen ympäristöohjelman mukaiseen valmisteluun tuotanto- ja kulutustapojen sekä luonnonvarojen kestävästä käytön osalta.

Kestävät kulutus- ja tuotantotavat liittyvät kiinteästi ekotehokkuuden käsitteeseen. Ekotehokkuudella tarkoitetaan sitä, että vähemmästä tuotetaan enemmän ympäristöä säästäen. Tavoitteena on käyttää mahdollisimman vähän materiaaleja, raaka-aineita ja energiaa. Samalla pyritään myös vähentämään tuotteen tai palvelun haitallisia ympäristövaikutuksia koko sen elinkaaren aikana. Mitä pienempi tuotteen tai palveluun tarvittava materiaaliainekoko on, sitä tuottavammin luonnonvaroja käytetään. Samalla yleensä säästetään kustannuksia ja edistetään yrityksen kilpailukykyä.

Tuotteen ekotehokkuutta voidaan lisätä mm.

- valitsemalla raaka-aineita, energia- ja kuljetusmuotoja, joiden elinkaaren aikainen energian ja materiaalinkulutus on vähäinen,
- tehostamalla tuotantoprosessien raaka-aineen ja energian käyttöä,
- minimoimalla ja tehostamalla kuljetuksia ja pakkaamista,
- kehittämällä tuotteen palvelevuutta (pitkäikäisyyttä, monikäyttöisyyttä, huollettavuutta) ja
- kehittämällä tuotteen ja sen osien uudelleenkäyttöjärjestelmiä.

Ekotehokkuuden lisäämiselle on esitetty kunnianhimoisia tavoitteita. EU:n vuonna 1997 Rion seurantalokokouksessa tekemässä ekotehokkuusaloitteessa todetaan, että luonnonvarojen tuottavuutta on välttämätöntä nostaa teollisuusmaissa kymmenkertaiseksi nykytasosta seuraavan 30-50 vuoden kuluessa (ns. factor 10 -tavoite). Välitavoitteena katsottiin olevan mahdollista kasvattaa luonnonvaratuottavuutta nelinkertaiseksi seuraavan 20-30 vuoden aikana (ns. factor 4 -tavoite). (www.ymparisto.fi)

Hyviä esimerkkejä tuotteiden ja palveluiden ekotehokkuudesta löytyy Suomen luonnonsuojeluliiton ekotehokkuustietopankista, <http://www.sll.fi/toiminta/kestava/ekotehokkuus/tietopankki/>.

3.3.6 KESTÄVÄN KEHITYKSEN KUNNAT

Paikallishallinto eli kunnat ovat keskeisessä asemassa kestävän kehityksen edistämässä, koska monet kestävän kehityksen tavoitteet toteutetaan paikallisin ratkaisuin. Kunnallinen päätöksenteko on avainasemassa luotaessa kuntalaisille, yrityksille ja eri sidosryhmille mahdollisuuksia kestävän kehityksen toteuttamiseen. Rion ympäristö- ja kehityskonferenssin vuonna 1992 hyväksymässä toimintaohjelma Agenda 21:ssä asetettiin tavoitteeksi, että kaikki kunnat laativat oman paikallisen Agenda 21-ohjelman (Local Agenda 21) yhdessä kuntalaisten, paikallisten yhteisöjen ja esimerkiksi yritysten kanssa. Paikallisen kestävän kehityksen toimintaohjelma eli paikallisagenda on työväline kestävän kehityksen suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kunnassa. Kunta voi laatia paikallisagendan yksin tai yhdessä muiden kuntien kanssa. Toimintaohjelmalla luodaan puitteet kestävän kehityksen toteuttamiselle pitkällä aikavälillä.

Paikallistason toiminnalla ja kansalaisten osallistumisella asioiden valmisteluun voidaan edistää päätöksenteon eri tasojen yhteensovittamista sekä vaihtoehtojen punnintaa. Osallistuminen edistää paikallisten lähtökohtien ja kansalaisten näkemysten huomioon ottamista etsittäessä kestävän kehityksen kannalta tarpeellisia muutoksia. Kunnat toimivat kestävän kehityksen toteuttamiseksi myös mm. osallistumalla kuntien ilmastokampanjaan tai ottamalla käyttöönsä paikallisia kestävän kehityksen mittareita ja ympäristöjohtamisen välineitä.

Paikallisagendan tavoitteena on ekologisten, taloudellisten, kulttuuristen ja yhteiskunnallisten näkökulmien paikallinen yhteensovittaminen. Kestävän kehityksen toimintaohjelman keskeisiä tavoitteita voivat olla esimerkiksi työllisyys ja paikallisdemokratia. Oleellista on, että asukkaat ja eri sidosryhmät voivat laajalti osallistua oman kuntansa paikallisagendan laatimiseen. Toimintaohjelmaan voi sisältyä esimerkiksi suunnitelma julkisen liikenteen edistämisestä, pyöräteiden ja kävelykatujen rakentamisesta, energiansäästötalkoista, uusiutuvien energialähteiden käyttöönotosta, kierrätyksestä ja kompostoinnista, koulujen ja päiväkotien kestävän kehityksen opetuksesta, ekorakentamisesta tai kansalaisten osallistumismuotojen kehittämisestä.

Kuntaliitto on kansallisesti merkittävin paikallisen kestävän kehityksen toimien tukija. Se pyrkii mm. voimistamaan kestävän kehityksen asemaa kunnan strategiatyössä. Paikallisesti kestävää kehitystä edistetään kansainvälisessä yhteistyössä useilla eri foorumeilla. Kuntaliiton tietojen mukaan noin 300 kuntaa Suomen 448 kunnasta on laatinut oman paikallisagendansa tai on parhaillaan laatimassa sitä. Euroopan kestävän kehityksen kaupunkien julistuksen eli ns. Aalborgin julistuksen on allekirjoittanut 26 suomalaista kuntaa.

Paikallisia kestävän kehityksen hankkeita rahoitavia tahoja on paljon. Ongelmana on usein tiedon puute eri vaihtoehtoista ja hakumahdollisuuksista. Tiedon puutetta paikkaamaan on ympäristöministeriön kotisivuille (www.ymparisto.fi) koottu tietopankki eri rahoitusmahdollisuuksista. Tietopankkiin on koottu tärkeimmät valtionhallinnon rahoitusmuodot. Tärkeimpiä paikallisten kestävän kehityksen hankkeiden rahoittajia ovat eri ministeriöt, mutta esimerkiksi myös alueellisilla ympäristökeskuksilla, TE-keskuksilla ja maakuntien liitoilla on joitakin rahoituskanavia. Muista paikallisia kestävän kehityksen hankkeita tukevista rahoittajista tietopankissa esitellään erityisesti EU:n eri ohjelmat. Rahoitusta voi hakea myös erilaisilta järjestöiltä ja säätiöiltä. Tietopankkia voivat hyödyntää paikallista kestävää kehitystä edistävien hankkeiden suunnittelijat ja toteuttajat. Rahoitusta voi hakea esimerkiksi kunta, järjestö, yritys, oppilaitos tai yksityinen henkilö - yhdessä tai erikseen.

4 KESTÄVÄ KEHITYS KOULUTUKSESSA

Tässä luvussa käsitellään Itämeren alueen kestävä kehityksen koulutuksen Baltic 21E –ohjelmaa, sen tavoitteita ja ohjelmaan liittyviä toimenpiteitä vapaan sivistystyön alueella ja korkeakouluissa. Baltic 21E toimii lähtökohdaksi kesäyliopistojen kestävä kehityksen työlle. Kestävä kehitys on tarkoitus integroida yhteiskuntaan ja koulutukseen läpäisyperiaatteella. Kesäyliopistojen kestävä kehityksen työn taustaksi tässä luvussa kerrotaan ympäristökasvatuksen historiasta Suomessa, käsitellään sitä mitä ympäristökasvatus on ja millä tavoin ympäristökasvatusta toteutetaan eri koulustasteilla ja oppilaitoksissa. Kesäyliopistot ovat vapaan sivistystyön aikuisoppilaitoksia, joiden kursseille ei ole muodollisia pääsyaatimuksia. Tämän vuoksi on hyvä kestävä kehityksen koulutustarjontaa suunniteltaessa ottaa huomioon, minkälaiset perustiedot opiskelijoilla voidaan olettaa olevan kestävästä kehityksestä. Muiden oppilaitosten kestävä kehityksen työhön tutustumalla kesäyliopistot voivat etsiä omaa rooliaan kestävä kehityksen koulutuksen tarjoajana.

4.1 Baltic 21E – Itämeren alueen kestävä kehityksen koulutus

Itämeren maiden opetusministerit hyväksyivät 24.1.2002 koulutusta koskevan kestävä kehityksen ohjelman "An Agenda 21 for Education in the Baltic Sea Region - Baltic 21E". Ohjelmalla pyritään siihen, että kestävä kehityksen näkökohdista muodostuu Itämeren maiden koulutusjärjestelmien luonteva ja pysyvä osa. (Opetusministeriö, 2002). Ohjelma ei siis ole lyhytkestoinen projekti vaan sitoumus muuttaa koulutusjärjestelmiä pysyvästi. Baltic 21E -ohjelma täydentää Itämeren maiden neuvoston ulkoministerien vuonna 1998 hyväksymää ohjelmaa "An Agenda 21 for the Baltic Sea Region - Baltic 21", joka sisältää maatalous-, energia-, kalastus-, metsätalous-, teollisuus-, turismi- ja kuljetussektoreita koskevat kestävä kehityksen toimintaohjelmat. Ohjelma on luettavissa ja tuostettavissa internetissä osoitteessa http://www.ee/baltic21/publicat/R2_2002.pdf.

Baltic 21E:ssä on määritelty yhteinen yleistavoite koko koulutussektorille:

Kaikkien yksilöiden tulee kyetä tukemaan kestävä kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken väestön tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia tyydyttää omat tarpeensa. Kestävä kehityksen edistäminen koulutuksessa tulee perustaa kokonaisvaltaiseen näkemykseen taloudellisesta ja sosiaalisesta sekä ympäristön huomioon ottavasta kehityksestä.

Lisäksi ohjelmassa määritellään omat tavoitteet kolmelle koulutusjärjestelmän osa-alueelle: koulut (esiopetus, perusopetus, lukio ja ammatillinen koulutus), korkea-asteen koulutus mukaan lukien tutkimus sekä vapaa sivistystyö.

Baltic 21E -ohjelman valmistelua varten perustettiin Ruotsin ja Liettuan johdolla toiminut valmisteluorganisaatio. Pääosa valmistelusta tapahtui kolmessa valmistelutyö-ryhmässä, joista ensimmäinen käsiteli ensimmäisen ja toisen asteen koulutusta, toinen korkea-asteen koulutusta ja kolmas nonformaalia koulutusta. Ensimmäisessä työryhmässä Suomea edusti opetusneuvos Marja-Leena Loukola Opetushallituksesta, toisessa lehtori Simo Isoaho Tampereen teknillisestä korkeakoulusta ja kolmannessa rehtori Kaisa Lindström Otavan opistosta. Simo Isoaho toimi myös ryhmänsä puheenjohtajana. Ohjelman kokonaisuudesta vastanneessa ryhmässä Suomea edusti opetusneuvos Jorma Ahola opetusministeriöstä. Valmistelutyöryhmissä tehtiin kansalliset selvitykset kestävä kehitystä edistävän koulutuksen tilasta. Suomen selvitykset on julkaistu koulutus- ja tiedepolitiikan julkaisusarjan raportissa n:o 89 "Education for sustainable development in Finland". Selvitykset muodostivat perustan ohjelmaan sisällytetyille toimenpiteille.

Baltic 21E -toimintaohjelma on jaettu viiteen toiminta-alueeseen: toimintaperiaatteet ja strategiat, osaamisen kehittäminen, täydennyskoulutuksen kehittäminen, opetus- ja oppimateriaalien kehittäminen sekä kestävä kehitystä edistävää koulutusta koskeva tutkimus- ja kehitystyö. Näistä muodostuva viitekehys on yhteinen koko koulutussektorille. Yhteisillä toiminta-alueilla ja oman sektorinsa tehtävän perusteella tulee koulujen, korkea-asteen koulutuksen ja vapaan sivistystyön kehittää kyiseiselle sektorille sopivia toimenpiteitä Baltic 21E -ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi. (Opetusministeriö, 2002).

Suomi on Baltic 21E -ohjelmassa sitoutunut siihen, että kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa sisältyy selvästi koulutussektoria koskeviin säädöksiin tai muihin normeihin. Suomi on myös ohjelmassa sitoutunut hyväksymään toimintakehyksen kestävän kehityksen edistämiseksi koulujen ja korkea-asteen koulutuksessa sekä laatimaan vapaalle sivistystyölle (formaalin järjestelmän ulkopuolella olevalle koulutukselle) kestävästä kehityksestä edistävää toimintaa koskevat ohjeet. Toimenpiteitä ryhdytään toteuttamaan laatimalla kestävän kehityksen edistämishjelma vuosille 2004-2006. Kesäyliopistojen kestävän kehityksen edistämishjelma on osa tätä prosessia.

Opetusministeriö asetti 12.3.2002 Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa -työryhmän, jonka keskeinen tehtävä on vastata Baltic 21E -ohjelman kansallisesta toteuttamisesta. Työryhmä päätti ensimmäisenä toimenpiteenään laatia ehdotuksen ohjelman käynnistysuunnitelmaksi. Käynnistysuunnitelman perustana ovat Baltic 21E -ohjelman tavoitteet ja toimintaohjelma sekä ohjelman laatimisprosessin aikana tehdyt selvitykset kestävän kehityksen nykytilasta ja kehittämistarpeista Suomen koulutusjärjestelmässä ja tutkimustoiminnassa. Työryhmän ehdotus ohjelman käynnistysuunnitelmaksi on luettavissa Internetissä osoitteessa http://www.minedu.fi/julkaisut/julkaisusarjat/36_02keke_Baltic21E/36_02kuvailu.html.

Ohjelman käynnistysuunnitelmassa ehdotetaan, että kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa otetaan näkyvästi huomioon

- opetusministeriön ja opetushallituksen tulossopimuksessa kaudelle 2003-2005 sekä opetusministeriön ja yliopistojen ja opetusministeriön ja ammattikorkeakoulujen tulossopimuksissa kaudelle 2004-2006,
- vuosina 2002-2003 valmisteltaessa opetussuunnitelmien perusteita, valtioneuvoston koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisuunnitelmaa kaudelle 2003-2008 sekä laadittaessa seuraavan hallituksen ohjelman valmisteluasiakirjoja ja
- opetusministeriön ja Opetushallituksen strategia-asiakirjoissa.

Lisäksi Baltic 21E -ohjelman käynnistysuunnitelma sisältää muun muassa ehdotuksia ohjelman toimenpiteitä koskeviksi kehittämishankkeiksi Opetushallituksen ja vapaan sivistystyön toimialoilla sekä ammattikorkeakouluissa ja esimerkkejä siitä, miten yliopistokoulutusta ja tutkimusta voitaisiin kehittää Baltic 21E -ohjelman tavoitteiden ja toimintaohjelman mukaisesti. Baltic 21E -ohjelman Suomen käynnistysuunnitelmasta vedettävien johtopäätösten perusteella työryhmä laatii vuonna 2004 opetusministeriölle lopullisen esityksensä Baltic 21E -ohjelman kansalliseksi toteuttamisuunnitelmaksi ja Itämeren maiden kanssa tehtävän yhteistyön strategiaksi. Lisäksi työryhmä tekee opetusministeriölle ehdotuksen Baltic 21E -ohjelman toimeenpanon koordinoinnista työryhmän määrääjän 31.12.2004 päättymisen jälkeen.

Koska kesäyliopistot toimivat ikään kuin korkeakoulujen ja vapaan sivistystyön oppilaitosten väli-maastossa, käsitellään seuraavassa Baltic 21E:n tavoitteita ja toimenpiteitä näiden molempien osalta. Kesäyliopistossa tarjotaan avointa yliopisto-opetusta ja vähemmässä määrin avointa ammattikorkeakouluopetusta. Siksi korkeakouluista on seuraavassa käsitelty yliopistojen kestävän kehityksen tavoitteita ja jätetty ammattikorkeakoulut vähemmälle.

4.1.1 BALTIC 21E VAPAASSA SIVISTYSTYÖSSÄ

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa -ohjelmaan liittyen suoritettiin Suomessa vuonna 2001 kyselytutkimus. Kysely lähetettiin kansalaisopistoille, kansanopistoille, opintokeskuksille ja kesäyliopistoille. Tuloksista ilmeni, ettei millään kentän keskusjärjestöistä ollut omaa kestävän kehityksen edistämishjelmaa, mutta kestävän kehityksen tavoitteita sisältyi järjestöjen useisiin toimintoihin. Kesäyliopistosta millään ei ollut omaa kestävän kehityksen ohjelmaa. Tehdyn kyselyn tulokset ovat suuntaa-antavia ja niiden pohjalta voidaan tehdä joitakin toimenpide-ehdotuksia kestävän kehityksen toteuttamisuunnitelmaan. Vapaan sivistystyön kentän vahvuudeksi voidaan katsoa uuden, vapaan sivistystyön tulevaisuutta valottavan vision laatiminen. Siihen on kytketty mukaan myös kestävään kehitykseen liittyviä periaatteita. (Opetusministeriö, 2002).

Baltic 21E -ohjelmassa vapaan sivistystyön päämäärä on määritelty seuraavasti:

Oppijat pystyvät vaikuttamaan omaan elämäntilanteeseensa ja osallistumaan yhteiskunnan kehittämiseen sekä ovat tietoisia kestävästä kehityksestä ja kestäväen kehityksen edistämisestä nonformaalin koulutuksen avulla.

Tämä edellyttää ohjelman mukaan, että nonformaaliin koulutukseen tulevaisuudessa mahdollisesti osallistuville oppijoille pystytään tiedottamaan kestäväen kehityksen oppimismahdollisuuksista. Tulevat oppijat kyetään motivoimaan oppimismahdollisuuksien käyttöön ja kouluttajilla on kestäväen kehitykseen liittyvä olennainen osaaminen. Nonformaalin koulutuksen järjestämiseen on oltava saatavilla resursseja.

Käynnistämissuunnitelman mukaan vapaan sivistystyön keskusjärjestöt Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL ry., Suomen kansanopistoyhdistys ry., Opintokeskusseura, Suomen kesäyliopistot ry. ja Urheiluopistojen yhdistys ry. suunnittelevat ja ottavat käyttöön oman sektorinsa oppilaitoksissa kestäväen kehityksen edistämishjelman. Ohjelmassa keskitytään toimenpiteisiin, jotka tukevat kestäväen kehityksen toteutumista keskeisillä aloilla kuten oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, kuluttajien vastuu, tuotanto- ja kulutusmallit ja kulttuurien monimuotoisuus. Suunnittelutyössä hyödynnetään ja sovelletaan niitä tuloksia, joita oppilaitokset ovat saaneet työyhteisönsä itsearviointiprosesseista. Osana ohjelmia laaditaan kestäväen kehityksen hallinta- ja seurantajärjestelmälle. Kehittämistyössä ollaan yhteydessä Baltic 21 E-verkoston kanssa.

Koulutushenkilöstön osaamista edistetään toteuttamalla toimia, jotka lisäävät viranomaisten, rehtorien ja henkilökunnan tietoisuutta kestävästä kehityksestä. Suomi on sitoutunut edistämään yhteistyötä – erityisesti kansainvälistä yhteistyötä - opetussuunnitelmien, koulutusohjelmien ja kurssien kehittämiseksi kaikilla koulutusasteilla. Tavoitteisiin pyritään siten, että Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY) järjestää vuosittain tiedotusseminaarin kestävästä kehityksestä vapaan sivistystyön sektoreille. Vapaan sivistystyön keskusjärjestöt tukevat jäseniään järjestämällä tiedotustilaisuuksia kestävästä kehityksestä edistävien koulutusohjelmien kokeilu- ja toteuttamismahdollisuuksista. Opettaja ja muun henkilökunnan osaamista kestäväen kehityksen koulutuksen suunnittelussa edistetään pilottihankkeina. Koulutuksella vaikutetaan siihen, että opetus- ja muussa henkilöstössä vahvistuu myönteinen asenne kestäväen kehityksen koulutusta kohtaan. Osaamisen kehittymistä tuetaan hyvillä esimerkeillä ja asianmukaisilla toimintamalleilla.

Opetusministeriön toteuttamissuunnitelman mukaan kokeillaan pilottihankkeena Kestäväen kehityksen koulutusohjelmia alueetasolla vuosina 2003-2005. Vapaan sivistystyön oppilaitokset muodostavat verkostoitumalla kumppanuuksia yhteistyötahojensa esimerkiksi kuntien, seurakuntien, tutkimuslaitosten, kansalaisjärjestöjen ja jäsenjärjestöjen kanssa, suunnitellen yhdessä alueellista tarpeista lähteviä kestäväen kehityksen koulutusohjelmia. Kansalais- ja työväenopistot voivat soveltaa ohjelmissaan kuntien paikallisagendakokemuksia. Koulutusohjelmien teemoja voisivat esimerkiksi olla kulttuurimaisemien säilyttäminen, kestäväen kehityksen matkailu, kansalaisopinnot, ekologinen rakentaminen, lähi- ja luomuruokapiirit, tiedostava kuluttaja. Ohjelmien sisällön tulee vahvistaa kansalaisten mahdollisuuksia toimia kriittisinä ja tiedostavina kuluttajina, päättäjinä, äänestäjinä, vanhempina ja ammattilaisina yhteiskunnassa. Koulutusohjelmiin tuotetaan koulutusta tukevaa oppi- ja oheismateriaalia. Hanketta tuetaan opetusministeriön myöntämällä aikuiskoulutuksen kehittämisrahoilla.

Vapaan sivistystyön alueella kehitetään strategioita välittää kestäväen kehitykseen liittyviä tietoja ja taitoja kaikille yhteiskunnan osa-alueille, erityisesti suunnitteluun ja hallintoon. Vapaan sivistystyön oppilaitokset ja keskusjärjestöt sitoutuvat edistämään täydennyskoulutusta, jossa välitetään kestäväen kehitykseen liittyviä tietoja ja taitoja kaikille yhteiskunnan alueille sekä tukemaan kestäväen kehityksen toteuttamista kansainvälisessä yhteistyössä. (Opetusministeriö, 2002).

Opetusministeriö kannustaa Baltic 21E:n toteutuksessa painetun, sähköisen ja muun kestäväen kehityksen oppimateriaalin tuottamista kouluille. Ministeriö tukee niitä yhteistyöhankkeita, joissa tuotetaan materiaalia, edistämään aikuisten valmiuksia toimia aktiivisena kansalaisena. Esimerkkinä kansalaisopinnot, joissa aikuisia rohkaistaan vaikuttamaan omaan elämäntilanteeseensa ja osallistumaan yhteiskunnan kehittämiseen ja sen päätöksentekoon antamalla heille siihen tarvittavia tietoja ja valmiuksia. Kestäväen kehityksen toteutuksen tueksi selvitetään mitä materiaalia kestävästä kehityksestä on olemassa ja millaista uutta materiaalia aikuisopetukseen tarvitaan. Tulosten pohjalta tuotetaan aikuisopiskelijoille soveltuvaa oppimateriaalia sekä opintokerho- että luokka

opetukseen. Materiaalin tuottamiseen kytketään virtuaaliopintoaineistoja sekä muuta sähköistä materiaalia. Tärkeän kehittämisalueen muodostavat itseohjautuvat opiskeluaineistot, joita tuetaan tutoroinnilla. Vapaan sivistystyön keskusjärjestöjä tuetaan materiaalin tuottamisessa. Vapaan sivistystyön kentän eri sektoreita suositellaan osallistumaan muiden koulutusmuotojen perustaman Internet-portaalin toteuttamiseen, jotta kestävän kehityksen tietolähteiden saatavuus parane. Portaalista löytyy selkeä viitoitus vapaan sivistystyön tarpeisiin sekä tutkimuksen, koulutuksen että materiaalin osalta.

Yksi vapaan sivistystyön kehittämiseen tarkoitettujen valtionavustusten painopisteistä tulee jatkossa olemaan kestävä kehitys. Se tulee sisällyttämään myös osana neuvoteltaviin suuntaviivapäätöksiin. Hyviä tuloksia ja käytänteitä tulee Opetusministeriön mukaan levittää esim. vapaan sivistystyön yhteisjärjestön, keskusjärjestöjen ja oppilaitosten verkkosivuilla.

Parlamentaarinen aikuiskoulutustyöryhmä ehdottaa, että aikuiskoulutusjärjestelmää selkeytetään siten, että koulutusta voidaan seurata, arvioida ja kehittää kokonaisuutena sekä tarkastella myös erillään nuorten koulutuksesta. Uudistettu ohjausjärjestelmä ja uusi tilastointi- ja seurantajärjestelmä on tarkoitus ottaa käyttöön vuonna 2004. Uudistusta valmistelemaan opetusministeriö on asettanut vapaan sivistystyön tilastotyöryhmän, joka selvittää miten vapaan sivistystyön oppilaitosten tiedonkeruujärjestelmiä voidaan paremmin soveltaa tukemaan niiden erityispiirteitä. Tilastoryhmälle ehdotetaan, että kerättävien tietojen aiheluokitukseen lisätään omaksi luokaksi kestäväan kehitykseen liittyvät opinnot. Opintojen määrällistä kehittymistä seurataan tilastokeskuksen keräämien tilastojen avulla.

4.1.2 BALTIC 21E KORKEAKOULUISSA

Suomessa korkea-asteen koulutusta antavat yliopistot ja ammattikorkeakoulut. Suomi on sitoutunut Baltic 21E -ohjelmassa määriteltyyn korkea-asteen koulutuksen päämäärään:

Yksittäisen oppijan tulee omaksua tulevassa ammatissaan ja päätöksentekijänä tarvitsemansa tiedot, taidot ja pätevyys. Korkea-asteen koulutuksen tulee myös toimia aktiivisesti yhteistyössä muun yhteiskunnan kanssa paikallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla kestäväan kehitystä koskevan tiedon ja toimintavalmiuksien lisäämiseksi tutkimuksen ja koulutuksen avulla.

Tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa sisältyy selvästi säädöksiin tai muihin normeihin. Kouluttajilla on oltava tarvittava osaaminen käsitellä oppiaineessaan myös kestäväan kehitykseen liittyviä näkökohtia ja käyttää sopivia opetusmenetelmiä tai lähestymistapoja. Korkeakoulujen jokapäiväiset päätöksenteko- ja työskentelykäytännöt ovat Baltic 21E:n mukaan demokraattisia ja kestävän kehityksen mukaisia. Kestävän kehityksen näkökohtia käsitellään kaikkien koulutusalojen perustutkinto-opetuksessa. Lisäksi perustutkinto- ja jatkotutkinto-opetuksessa tulee olla tarjolla kestäväan kehitykseen suuntautuvia opinto-jaksoja ja täydennyskoulutuksessa voidaan täydentää kestäväan kehitykseen liittyviä tietoja ja taitoja. (Opetusministeriö, 2002).

Koulutuksen yhteiskunnallisen ohjauksen erilaiset mekanismit ovat ehkä merkittävin ero Itämeren alueen valtioissa mahdollisia tulevia yhteistyöhankkeita ajatellen. Yliopistokoulutuksen osalta Suomessa on pisimmälle viety itsehallinto. Suomessa voidaan myös katsoa olevan jo valmiina kestäväan kehityksen opetuksen ja tutkimuksen edistämiseen tarvittavat rahoitusjärjestelmät. Valtaosassa Suomen yliopistoja on jonkin asteisesti otettu käyttöön ympäristöhallintajärjestelmät, jotka kohdistuvat muun muassa energian kulutukseen ja jätehuoltoon sekä hankintoihin. Monilta osin kestäväan kehityksen opetusta koskevat havainnot olivat samansuuntaisia lähes kaikissa Itämeren valtioissa.

Suomen yliopistojen vahvuutena voidaan pitää sitä, että ympäristönsuojelun (kestävän kehityksen ekologisen ulottuvuuden painotus) opetusta on jo saatavilla kaikissa yliopistoissa. Lähes puolet opiskelijoista osallistuu jonkinasteisesti kestäväan kehityksen opiskeluun. Yliopistoissa ympäristönsuojelun opetukseen osallistuminen on pääasiassa vapaaehtoista ja siksi osallistumislajuuus kertoo positiivisista asenteista ympäristönsuojelua kohtaan. Ympäristönäkökulman laajentamiseksi kestäväan kehityksen opetukseen on hyvä perusta. Suomessa ympäristönsuojelun asiantuntijoiksi erikoistava yliopistokoulutus voidaan arvioida laajaksi ja monipuolisesti suuntautuvaksi, vaikka opetus ja tutkimus sijoittuvatkin noin 80%:sti luonnontieteiden ja tekniikan alueille. Yhteiskuntatie

teellisen ympäristöntutkimuksen ja -koulutuksen asema on heikko. Yhteistyö luonnontieteiden ja tekniikan sekä yhteiskuntatieteellisten alojen välillä on riittämätöntä.

Ympäristösuuntautunutta kestäväen kehityksen tutkimusta Suomessa on paljon. Tästä osoituksena ovat esimerkiksi Suomen Akatemian ja Tekesin lukuisat tutkimusohjelmat. Suomen yliopistot toimivat kansainvälisesti ja yhteistyötä myös Itämeren alueella on melko paljon. Kaikkia Itämeren valtioita ja koulutussektoreita koskien havaittiin puutteeksi, että kestäväen kehityksen käsitteellinen ymmärtäminen eri ulottuvuuksineen on puutteellista opettajien ja tutkijoidenkin keskuudessa. Siksi Baltic 21E – ohjelmassa suositellaan, että opetushenkilöstön perehtymistä kestäväen kehityksen kysymyksiin tulisi voimakkaasti tukea ja luoda kannustimia.

Baltic 21E –ohjelmassa yliopistojen osalta esitetään kestäväen kehityksen opetuksen lisäämistä läpäisyperiaatteella ja kehoitetaan kohdistamaan huomio erityisesti yhteiskuntatieteisiin, taloustieteisiin ja humanististen tieteisiin. Lasten ja nuorten on koulujen ympäristöopetuksen ansiosta todettu tunnistavan hyvin erilaisia ympäristöön kohdistuvia haittoja. Sen sijaan näitä haittoja synnyttävien syiden tunnistaminen on paljon vähäisempää. Siksi kestäväen kehityksen opetuksen kehittämiseksi ja opettajankoulutukselle on selkeä lähtökohta. Kestäväen kehityksen tutkimusta esitetään suunnattavaksi voimakkaasti myös yhteiskunnan demokratiaa ja kestävyyttä tarkasteleviin kysymyksiin; toisin sanoen kestäväen kehityksen päämäärät ja kriteerit tulisi kytkeä läpäisevästi myös yhteiskunnalliseen ja humanistiseen tutkimukseen. (Opetusministeriö, 2002).

Toimeenpanoprosessin tulee Opetusministeriön mukaan kohdentua ensisijaisesti Baltic 21E -ohjelmassa todettuihin kestäväen kehityksen koulutuksen puutteisiin ja esteisiin sekä toiminta- ja teema-alueille, joita muut toimijat eivät vielä toiminnassaan kata. Erityinen huomio pyydetään kiinnittämään läpäisyperiaatteella toteutettavaan opetukseen, eri alojen väliseen yhteistyöhön ja siihen, että kaikki perus- ja jatko-opiskelijat perehtyvät kestäväen kehityksen kysymyksiin perinteistä ympäristönsuojelua laajempaan yhteiskunnallisena asiana. Yliopistojen toivotaan soveltavan kestäväen kehityksen edistämiseen systemaattisia järjestelmiä, joiden käyttöön esimerkiksi ISO 14001-standardi antaa hyvän tuen. Suomen Baltic 21E -työryhmä ei kuitenkaan pidä välttämättömänä edellä mainittujen hallinta-järjestelmien virallista sertifiointia.

Yliopistokoulutuksen odotetaan antavan opiskelijoilleen korkeatasoisen yleissivistyksen ja parhaimmat tiedot ja taidot tulla jonkin valitsemansa erikoistumisalan asiantuntijaksi. Yliopistosta valmistuneen asiantuntijan katsotaan omaavan valmiuksia, joilla hän myös omaehtoisesti kykenee uusien tietojen ja taitojen omaksumiseen. Kestäväen kehityksen osaamisen kehittämisessä tarvitaan jokin määrä yleisopintoja ja lisäksi muiden teemojen opintoihin läpäisyperiaatteella sisällytettyä opetusta. Kestäväen kehityksen edistämiseen tähtäävässä yliopistokoulutuksen suunnittelussa on tärkeätä tunnistaa erikseen toisaalta kestäväen kehityksen substanssiin välittömästi liittyvien tietojen ja taitojen lisääminen sekä toisaalta opetus, joka yleisemmin luo perustan erityisesti läpäisyperiaatteella kestäville ja yliopistotutkinnon statusta vastaaville toimintamalleille. (Opetusministeriö, 2002).

Suomen yliopistokoulutuksessa luonteva yliopistojen välinen yhteistyö voisi kohdistua lähinnä opintojaksojen sisältöjen kehittämiseen. Yliopistojen sisällä yhteistyö voisi kohdistua koulutusohjelmien sisältöihin ja toteutua eri hallintoelimissä, joihin osallistuvat myös opiskelijoiden edustajat. Suomessa on useita tutkimuksen rahoittajia kuten muun muassa Suomen Akatemia, säätiöt ja julkishallinnon yksiköt, jotka voivat rahoittaa kestäväen kehitystä koskevia kysymyksiä tarkastelevan tutkimusta. Erityisen tärkeää on yhteistyö yliopistojen ja valtion eri alojen tutkimuslaitosten kesken tutkimuslaitosten tuottaman tiedon hyödyntämiseksi korkea-koulutuksessa. Tavoitteena on ensisijaisesti painottaa tutkimusta, joka yhdistää kestäväen kehityksen eri ulottuvuudet ja huomioi myös paikalliset kysymykset.

Itämeren alueen uuden yhteistyön kehittäminen ei välttämättä ole yliopistojen kannalta ensisijaisin asia, koska aktiviteetteja on jo muun muassa Baltic University – verkoston, tutkimusohjelmien ja hankkeiden kautta. Tällaisista verkostoista ja tutkimusohjelmista tulee tiedottaa aktiivisesti yliopistoille ja kannustaa yliopistoja liittymään osaksi näitä verkostoja. Baltian maista, Venäjältä ja Puolasta puuttuu vastaava kaupallinen ja julkinen täydennyskoulutusjärjestelmä kuin Suomessa on. Yliopistojen täydennyskoulutusyksiköt voisivat kehittää yhdessä yhden tai useamman Itämeren alueen yliopiston kanssa yllä mainittuihin maihin kohdistuvan projektin, jonka potentiaalisia rahoituslähteitä olisivat esimerkiksi Pohjoismaiden ministerineuvosto ja EU.

Kauden 2004-2006 tulossopimusten valmistelua varten yliopistoja on pyydetty sisällyttämään toiminta- ja taloussuunnitelmiinsa yliopiston kestävä kehityksen toimintasuunnitelma, jossa esitetään yliopistojen tavoitteet ja toimenpiteet kestävä kehityksen edistämiseksi; toimintasuunnitelmassa tulee ottaa huomioon Baltic 21E -ohjelman tavoitteet ja toimintaohjelma. Yliopistot voivat normaalia hankerahoitusmenettelyä noudattaen hakea rahoitusta myös Baltic 21E-hankkeille. Rahoituksen saaminen edellyttää, että yliopistot priorisoivat sisäisessä päätöksenteossaan ja tulosneuvotteluissaan tällaisen hanke-esityksen tärkeysjärjestystä.

Suomen Baltic 21E –työryhmä ehdottaa, että kestävä kehityksen edistäminen Baltic 21E –ohjelman mukaisesti sisällytetään opetusministeriön ja yliopistojen tulossopimusten tavoitteisiin kaudelle 2004-2006. Koulutusalan varsinaisten kestävä kehityksen indikaattorien kehittämistyö tapahtuu pienellä viiveellä ja ainakin osaksi kaikkia Itämeren alueen valtioita koskevana yhteisenä asiana. Vuonna 2004 järjestetään valtakunnallinen kestävä kehityksen yliopistokoulutuksen konferenssi, jossa tarkastellaan opetuksen järjestämisen ja sisältöjen kysymyksiä.

4.1.3 BALTIC 21E -PROSESSIN ETENEMINEN SUOMESSA

Uuden hallitusohjelman (2003-2007) mukaan hallituksen politiikka perustuu taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävälle kehitykselle. Hallitusohjelmassa on useita viittauksia kestävä kehityksen edistämiseen ja erityisesti Johannesburgin toimintasuunnitelmaan. Opetusministeriö näkee omalta osaltaan Baltic 21E –ohjelman tärkeimpänä työkaluna hallitusohjelman kestävä kehityksen tavoitteisiin pyrittäessä. (Melén-Paaso, 2003). Kouluissa on käynnistynyt kestävä kehityksen pilottiprojekteja, ja niiden kokemusten perusteella laaditaan ohjekirja kestävä kehityksen koulutuksesta. Suomessa rakennettu yhteistyöverkosto on tarkoitus laajentaa Baltian maihin.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma on Suomessa tärkein koulutusta ja tutkimusta koskeva ohjelma. Nykyinen kehittämissuunnitelma vuosille 2003-2008 esittää kestävä kehityksen koulutuksen ja tutkimuksen edistämisen yhtenä tärkeimmistä yleistavoitteista. Baltic 21E –ohjelma on mainittu Opetusministeriön ja Opetushallituksen välisessä toiminta- ja rahoitussopimuksessa. Kestävä kehityksen opetus on otettu huomioon myös kansallisissa opetussuunnitelmien perusteissa, jotka Opetushallitus on hyväksynyt. Keväällä 2003 korkeakoulut neuvottelivat Opetusministeriön kanssa seuraavan kolmivuotiskauden tavoitteista ja toiminnan periaatteista. Opetusministeriö asettaa yleistavoitteet korkeakoulutukselle. Kestävä kehityksen koulutuksen ja tutkimuksen edistäminen on yksi yliopistojen yleisistä ja yhteisistä tavoitteista seuraavalle sopimuskaudelle. (Melén-Paaso, 2003).

Baltic 21E:n kansallinen käynnistysuunnitelma toimitettiin tiedoksi kaikille Suomen yliopistoille. Opetusministeriön pyynnöstä yliopistot ovat laatineet erilliset suunnitelmat kestävä kehityksen koulutukselle perustuen Baltic 21E –ohjelmaan. Ministeriö rahoittaa Åbo Akademi:ta vuosina 2004-2006 aktivoimaan suomalaisia yliopistoja kestävä kehityksen koulutuksen edistämiseksi kansallisesti ja Baltian maissa. Lokakuussa Opetusministeriö ja Tampereen teknillinen yliopisto järjestivät seminaarin ”Kestävä kehityksen koulutuksen akateeminen ulottuvuus”. Yliopistosektorin koordinaattori Simo Isoaho laatii raportin aiheesta alkuvuonna 2004. Myös Suomen ylioppilaskuntien liitto järjesti syyskuussa 2003 seminaarin kestävä kehityksen koulutuksesta ylioppilaskuntatoimijoille. Opetusministeriö näkee opiskelijat kestävä kehityksen koulutuksen kantavana voimana.

Aikuiskoulutuskeskusten, kansanopistojen ja opintokeskusten kattojärjestöt saivat Opetusministeriöltä rahoitusta kestävä kehityksen toimintaohjelmien laatimiseen vuosille 2004-2006 toiminta-alueillaan. Ministeriö myönsi rahoitusta myös kolmelle aikuiskoulutuskeskukselle ja kahdelle kansanopistolle alueellisen kestävä kehityksen koulutusohjelman laatimiseen. Toimintaohjelmat valmistuvat vuonna 2004 ja alueelliset koulutusohjelmat vuosina 2004-2005. Ne otetaan käyttöön välittömästi, osittain jo kehittelyn aikana. (Melén-Paaso, 2003).

Vapaan sivistystyön sektorilla tehdystä Baltic 21E:n mukaisesta kestävä kehityksen työstä laaditaan yhteenveto vuoden 2004 alkupuolella. Yhteenvedon Opetusministeriölle toimittaa vapaan sivistystyön sektorin koordinaattori Anneli Bouters Vihreä sivistys- ja opintokeskus Visiosta.

4.2 Opetushallituksen kestävän kehityksen edistämishjelma

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 1999–2004 todetaan, että kestävän kehityksen periaatteet otetaan huomioon eri koulumuotojen opetuksessa ja toiminnassa. Tämä tarkoittaa, että kestävän kehityksen periaatteet sisällytetään kulloinkin uudistettaviin opetussuunnitelman perusteisiin, kouluja ja oppilaitoksia ohjataan ja tuetaan ottamaan periaatteet huomioon opetuksessa ja arkipäivän toiminnoissa sekä varaudutaan arviointiin. Opetushallitus painottaa omassa toiminnassaan kestävän kehityksen kaikkia ulottuvuuksia, ekologista, taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä.

Opetushallituksen käytössä olevia ohjauskeinoja ovat opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet, arviointi, erilaiset tukitoimet sekä kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö. Näiden osalta käynnistettiin ja toteutettiin Opetushallituksessa edellisellä ohjelmakaudella 1998-2000 monia toimenpiteitä. Opetushallituksen vahvistamissa esiopetuksen ja valmisteilla olevissa alkuopetuksen opetussuunnitelman perusteissa otettiin huomioon kestävän kehityksen edistäminen. Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteiden uudistaminen käynnistyi ohjelmakauden lopulla. Tavoitteena on uusissa perusteissa syventää kestävän kehityksen ekologista, kulttuurista, sosiaalista ja taloudellista näkökulmaa ja niiden yhteisvaikutuksia.

Perusopetuksen päättöarvioinnin kriteereissä kestävä kehitys ja ympäristöosaaminen ovat esillä monien oppiaineiden, mutta erityisesti luonnontieteiden päättöarvioinnin kriteereissä. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteet uusittiin vuosina 1998–2001. Kestävän kehityksen aatteet tulevat niissä esille yhteisissä painotuksissa kaikilla aloilla tarvittavana ammattisivistyksenä ja kansalaisvalmiuksina. Kaikissa ammatillisissa opinnoissa vaaditaan kullakin ammattialalla tarvittavaa ympäristöosaamista. Lisäksi opiskelija voi yhteisten opintojen valikosta valita ympäristötiedon opintoja neljä opintoviikkoa.

Ammatilliseen peruskoulutukseen luotiin kokeilujen kautta luonto- ja ympäristöalan perustutkinto, jossa on ympäristöalan koulutusohjelma tutkintonimikkeellä ympäristönhoitaja. Aikuskoulutukseen perustettiin ympäristöhuollon ammattitutkinto. Oppilaitosten opetussuunnitelmia ja ympäristökäytäntöjä kehitettiin ala- ja oppilaitoskohtaisissa piloteissa. Kestävän kehityksen periaatteiden toteutumista koulujen ja oppilaitosten opetussuunnitelmissa, opetuksessa ja jokapäiväisessä toiminnassa arvioitiin. Arviointi toteutettiin kouluille ja oppilaitoksille suunnatulla kyselyllä sekä ohjaamalla itsearviointia. Vuonna 2001 julkaistussa arviointiraportissa (Rajakorpi ja Salmio, 2001) kuvataan kestävän kehityksen nykytilaa opetuksessa ja koulujen arjessa sekä esitellään erilaisia toteutusmalleja sekä osallistumista kansainvälisiin projekteihin. Arvioinnin pohjalta käynnistettiin ympäristökriteerien valmistelu.

Opetushallituksen tuella tuotettiin virikemateriaalia, oppaita, esitteitä ja radio-ohjelmia. Opetustoimen henkilöstökoulutuksen määrärahoilla järjestettiin opettajien ja muun henkilöstön täydennyskoulutusta. Opetushallitus järjesti myös muuta lyhytmuotoista täydennyskoulutusta ja tiedotustilaisuuksia oppilaitosten edustajille. Yhteistyössä Opettajien Ammattijärjestö OAJ:n ja OKKA-säätiön kanssa Opetushallitus toteutti kestävän kehitykseen teemaan liittyvän kilpailun kouluille ja oppilaitoksille.

Opetushallitus suunnitteli ja toteutti yhteistyössä ympäristö- ja kuluttajaviranomaisten, järjestöjen ja opettajien kanssa maksuttoman ja kaikille avoimen kestävän kehityksen verkkopalvelun. Verkkopalvelu sisältää runsaasti oppimateriaaleja ja tehtäviä, mutta se on myös ideoiden ja yhteyksien välittäjä. Palvelu sisältää aineistoa eri asteille sekä yleissivistävään että ammatilliseen koulutukseen (www.edu.fi/teemat/keke).

Opetushallituksen kestävän kehityksen edistämishjelmaa toteutettiin laajassa yhteistyössä opetusministeriön, ympäristöviranomaisten, yhdistysten ja järjestöjen sekä eräissä tapauksissa myös yritysten tukemana. Koulut ja oppilaitokset osallistuivat moniin valtakunnallisiin kehittämishankkeisiin, mutta myös paikalliseen yhteistyöhön. Opetushallitus on osallistunut raportointiin, jota opetusministeriö on tehnyt hallituksen kestävän kehityksen toimikunnalle ja YK:n kestävän kehityksen toimikunnalle.

Opetushallitus jatkaa edellisellä kaudella aloitettuja ja kesken jääneitä kehittämishankkeita. Opetushallituksen kestävän kehityksen edistämishjelman tavoitteena vuosille 2002-2004 on

- Syventää tietoisuutta siitä, että kestävä kehitys on ihmiskunnan tulevaisuuden elinehto

- Luoda myönteisiä asenteita ja sitoutumista toimia kestävän kehityksen puolesta opiskelussa, työssä ja kansalaisena
- Kartuttaa tietoa ja taitoa monimuotoisen luonnon sekä terveellisen ja turvallisen ympäristön edistämiseksi
- Tarjota hyviä esimerkkejä ja toimintamalleja käytännön koulutyöhön, opetukseen ja ammatilliseen toimintaan
- Kehittää kriteerejä ja opetuskäyttöön soveltuvia menetelmiä, joilla voidaan todentaa tavoitteiden toteutumista käytännössä.

4.3 Kestävä kehitys opetussuunnitelmien perusteissa

Meneillään olevassa opetussuunnitelmauudistuksessa kestävän kehityksen edistäminen on nostettu keskeiseksi kasvatus- ja opetustyön päämääräksi. Tämä antaa opettajille veloitteen ja valtakirjan etsiä opetukseen sisältöjä ja arkeen käytäntöjä, joilla päämääriin päästään. Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkopalvelussa (www.edu.fi/teemat/keke/) esitellään kouluasteittain ja koulumuodoittain opetussuunnitelmien perusteiden kestävän kehityksen edistämiseksi asettamia tavoitteita sekä erilaisia tapoja opettaa ja opiskella kestävä kehitystä ja kestävä elämäntapaa. Verkkopalveluun on koottu kattava tietopankki kestävän kehityksen opetuksesta, palvelua kannattaa hyödyntää myös kesäyliopistoissa kestävän kehityksen mukaista opetusta suunniteltaessa.

Opetussuunnitelmien perusteiden mukaan esiopetuksessa lapsi kiinnostuu luonnosta, rakennetusta ympäristöstä ja lähiyhteisön toiminnasta. Hän oppii havainnoimaan ja jäsentämään ympäristöään, nauttimaan ympäristön monimuotoisuudesta ja kauneudesta sekä tulee tietoiseksi oman toimintansa vaikutuksista. Lapsi ymmärtää riippuvuutensa ja vastuunsa sekä luonnosta että rakennetusta ja sosiaalisesta ympäristöstä. Esikoulussa lapsi oppii arkipäivän kestäviä toimintatapoja.

Perusopetuksen on uuden opetussuunnitelmaluonnoksen mukaan tarkoitus kasvattaa ympäristöstä ja ihmisen hyvinvoinnista kiinnostuneita, kestävä elämäntapaan sitoutuneita kansalaisia. Oppilas oppii havaitsemaan ja ymmärtämään luonnossa, taloudessa, kulttuurissa ja ihmisen hyvinvoinnissa tapahtuvia muutoksia, selvittämään syitä ja ennakoimaan seurauksia. Hän oppii ottamaan rakentavasti kantaa muutostarpeisiin ja toimimaan halutun tulevaisuuden puolesta. Peruskoulussa opitaan ottamaan vastuuta ja ymmärtämään tämän päivän valintojen merkityksen tulevaisuuden teossa. Osallisuus koulun omien toimintojen kestävyden arviointiin ja kehittämiseen sekä toiminta elinympäristön puolesta kehittää oppilaan taitoja vaikuttaa yhteisössä.

Lukiossa opitaan uuden opetussuunnitelman toteutuessa runsas keinovalikoima mitata, arvioida ja analysoida sekä luonnonympäristössä että kulttuuri- ja sosiaalisessa ympäristössä tapahtuvia muutoksia. Tässä vaiheessa ymmärretään, millainen on kestävä elämäntapa, ympäristöä pilaa-maton tuotanto ja yhteiskunta, sosiaalista pääomaansa vahvistava yhteisö ja yhteiskunta sekä luontoperustastaan ylisukupolisesti huolehtiva kulttuuri. Lukiolaisella on taito ja tahto toimia kestävä kehityksen puolesta omassa arjessa, kuluttajana ja aktiivisena kansalaisena. Lukiossa saadaan yleiskuva muutostarpeen mittavuudesta ja siitä, että tarvittaviin tuloksiin päästään vain laajalla yhteistyöllä. Lukioiässä opitaan toimimaan paikallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti.

Ammatillisessa koulutuksessa syvennetään kestävyden periaatteiden tuntemusta. Tavoitteena on, että opiskelija motivoituu toimimaan niiden puolesta opiskelussa, työssä ja kansalaisena. Hän tuntee ympäristömyönteiset työ- ja toimintatavat ja toimii niiden mukaisesti. Ammattiosaamiseen kuuluu opetussuunnitelman perusteiden mukaan alakohtainen ympäristöosaaminen.

Vapaalle sivistystyölle ja kesäyliopistoille ei ole olemassa opetussuunnitelmien perusteita, mutta muiden kouluasteiden perusteita voidaan käyttää suuntaa antavina myös kesäyliopistoissa. Yhteiskunnassa on monia toimijaryhmiä, jotka käyttäytymisellään vaikuttavat ympäristön tilaan. Eri toimijoihin sovelletaan erilaisia ympäristöpoliittisia ohjauskeinoja, ja eri toimijoihin kiinnitetään huomiota erilaisella intensiteetillä ajankohdasta ja asiasta riippuen. Viime vuosikymmeninä pinnalla ovat olleet erityisesti teollisuuden ympäristövaikutukset. Kun tehtaiden päästöt ainakin jossain määrin on saatu kuriin, yrityksillä on ympäristöohjelmansa ja ympäristön tila on teollisuuden päästöjen osalta kohentunut, kääntyvät katseet muun yhteiskunnan ja yksittäisen kansalaisen ekologiseen jalanjälkeen. Yksittäisen ihmisen ympäristövaikutus on pieni verrattuna teollisuuslaitokseen, mutta yhteensä kuluttajien ympäristövaikutuksista tulee merkittäviä. Yksittäisen kansalaisen vaikutusta

ympäristönsä voidaan ohjata monin keinoin, yksi näistä on kestävän kehityksen opetus eli ympäristökasvatus.

Ympäristöpolitiikassa on käytössä joukko välineitä ja ohjauskeinoja, joilla pyritään saamaan aikaan haluttuja muutoksia yhteiskunnassa. Perinteisin ja vahvin ympäristöpoliittinen ohjausmuoto on oikeudellis-hallinnollinen eli lupaohjaus, joka on lakiin perustuvaa vallankäyttöä (Kiiskinen, 2001). Tiedollisen eli informaatio-ohjauksen keinoin pyritään Kiiskisen mukaan vaikuttamaan eri ryhmien ympäristötietoisuuteen ja asenteisiin sekä markkinoilla valintoja tekeviin asiakkaisiin, yrityksiin ja kansalaisiin. Tiedollinen ohjaus ei sisällä pakkokeinoja kuten muut yllä kuvatut ohjauskeinot, ja siksi sitä voidaan kutsua pehmeäksi vaikutuskeinoksi. Tiedollisen ohjauksen avainsana on oppiminen, ja oppimisen tueksi tarvitaan monipuolista ja luotettavaa tutkimustietoa. Tiedollinen ohjaus sisältää monenlaisia menettelytapoja: tiedotusta, kampanjointia, koulutusta, kasvatusta, tutkimusta, kehittämistä ja neuvontaa. Tietoon ja tietoisuuteen perustuvan ohjauksen merkitys on kasvamassa. Tietoyhteiskuntakehityksen myötä globalisaatiokehityksen rinnalle nousee lokalisoituminen, todellisuuskäsitykset pirstaloituvat ja arvojärjestelmät moninaistuvat. Valta muuttuu väkivallan ja pääomien vallasta tiedon ja osaamisen vallaksi.

4.4 Luonnonsuojelusta ympäristökasvatukseen

Suomalainen ympäristökasvatus on Kiiskisen (2001) mukaan alkanut aatteellisesta luonnonsuojelusta. Kouluihin luonnonsuojeluopetus tuli kansakoulun opetussuunnitelman myötä. 1950-luvulla luonnonsuojelukeskustelu laajeni ja alettiin puhua luonnonvarojen ja raaka-aineiden suojelemisesta. 1970-luvulla luonnonsuojelu vaihtui ympäristönsuojeluksi ja käsitteen muutosta seurasi luonnonsuojeluopetuksen muuttuminen ympäristönsuojeluopetuksiksi ja sittemmin ympäristöopiksi. Tukholman konferenssissa 1972 ympäristökasvatuksen tavoitteeksi asetettiin "luoda kansalaisia, jotka ovat paitsi tietoisia ympäristökriiseistä, myös kykeneviä selviytymään niistä". Tukholman konferenssin seurauksena Unesco käynnisti vuonna 1975 kansainvälisen ympäristökasvatusohjelman, jonka tarkoituksena oli laatia suuntaviivat kansainvälisille ja kansallisille toimintaohjelmille.

Suomessa ympäristökasvatusta kehitettiin kansainvälisten kokousten ja sopimusten tahdissa, ja vuonna 1990 Suomen Unesco-toimikunta teki sopimuksen kansallisen ympäristökasvatusstrategian laatimisesta. Kiiskinen pitää käsitteenmuutosta opetuksesta kasvatukseen merkittävänä. Opetus nähdään yleisesti objektiivisena ja arvovapaana toimintana, kasvatus taas laajempänä, arvosidonnaisena ja ihmisen kokonaispersoonallisuuteen liittyvänä. Pelkkä tiedon antaminen ilman kehotusta tekemään muutos elämässään ei ole ympäristökasvatusta vaan luonnontiedettä.

Ympäristökasvatus käsitteenä on Kiiskisen mukaan koettu ongelmalliseksi, määrittelyongelmia tuottavat yhdyssanan molemmat osat. Taustalla tässä on luonnon ja ympäristön käsitteiden määrittelmien sekavuus. Kansallisen ympäristöstrategian mukaan kasvatuksella ymmärretään kaikkia niitä keinoja, joilla edistetään yksilön omakohtaista oppimista ja elämänhallintaa. Tämä tarkoittaa ympäristöasenteiden, -tietojen, -taitojen ja valmiuksien välittämistä siten että oppijan ympäristötietoisuus vahvistuu. Ympäristökasvatus on syvälinen tapa tarkastella ihmisen ja ympäristön suhdetta ja ympäristönsuojeluun liittyvien asioiden perusopetusta päiväkodeissa, eri kouluasteilla ja oppilaitoksissa sekä yksityisten järjestöjen kursseilla. Ympäristökasvatuksessa painopiste on ollut tiedollisessa opetuksessa. Yhtenäistä oppikirjaa ei perusopetuksessa kuitenkaan ole ollut, eikä opetettava ole siten ollut yhtenäistä sisältökokonaisuutta.

4.4.1 YMPÄRISTÖKASVATUKSEN TAVOITTEITA

Ympäristökasvatukselle on asetettu eri yhteyksissä erilaisia tavoitteita. Erään Kiiskisen käyttämän määrittelmän mukaan viisi päätavoitetta ovat tietoisuus ympäristöstä kokonaisuutena, kokemusten kautta opittava herkkyys, asenteet, arvot ja tunteet, joiden kautta motivoidutaan ympäristön suojelemiseen, taidot identifioida ja ratkaista ympäristöongelmia sekä osallistuminen. Vastuullisen ympäristökäyttäytymisen perustana on täten ympäristöherkkyys, joka kuvaa empaattista suhdetta ympäristöön ja jolla on kaikkein suurin merkitys käyttäytymiseen. Arvo-, asenne- ja eettisen kasvatuksen tulisi Kiiskisen mukaan näkyä nykyistä selvemmin, koska ympäristöongelmien perimmäiset syyt ovat ihmisten arvoissa ja niistä seuraavissa elämäntavoissa, ja koska kaikki inhimilliset ratkaisut ovat perimmäiltään arvosidonnaisia.

Vuoden 1985 peruskoulun opetussuunnitelmassa korostettiin ympäristökasvatuksen tavoitteissa eri oppiaineiden ja erilaisten kasvatuksessa saatujen kokemusten yhteensovittamista. Vuonna 1994 koulut sitoutettiin jo selkeästi kestäväan kehityksen edistämiseen. Ympäristökasvatus mielletäänkin Kiiskisen mukaan koko ajan selkeämmin eettiseksi kasvatukseksi. Vastuullisuudeksi ei kuitenkaan riitä huolestuneisuus ympäristöasioista. Ympäristökasvatus on nykyään yksilökeskeistä: vastuuseen asetetaan yksittäinen ihminen, mikä saattaa aiheuttaa syyllisyyden ja voimattomuuden tunteita. Yksilökeskeinen ympäristökasvatus on irrallaan yhteiskunnallisesta todellisuudesta, eikä vielä edusta ekologista modernisaatiota. Kiiskinen näkee ekologisen modernisaation tulevaisuuden ympäristöpolitiikan kehityssuuntana, jossa ympäristöasiat on integroitu kaikkeen ajatteluun ja yhteiskunnan toimintaan.

Suomen luonnonsuojeluliitto ry:n lasten- ja nuortenjärjestö Luonto-Liitto (Jänis) määrittelee ympäristökasvatuksen tavoitteeksi ympäristövastuullisten kansalaisten kasvattamisen. Liikkeelle lähdetään ajatuksesta säilyttää maailmaa tuleville sukupolville. Lähtökohtana on henkilökohtaisen kiinnostuksen luominen ympäristöasioihin. Kun ihmiselle muodostuu omakohtaisten kokemusten kautta tunnepitoinen suhde luontoon, ajatellaan heräävän myös kiinnostuksen ympäristöön. Positiivisten luontoelämysten lisäksi ihminen tarvitsee Jäniksen mukaan tietoa siitä, mikä on hänen paikkansa luonnon kokonaisuudessa. Ekologian perustiedot auttavat ymmärtämään eri laajuisia ympäristöongelmia ja näkemään yhteyden oman elämäntavan ja ympäristöongelmien välillä. Ympäristökasvatus kannustaa osallistumaan ja vaikuttamaan, sillä vaikuttamismahdollisuudet lisäävät ihmisen uskoa oman käyttäytymisen ja valintojen merkittävyyteen.

4.4.2 YMPÄRISTÖKASVATUKSEN TOIMIJAT

Saara Susiluoma (2002) mieltää ympäristökasvatukseksi kaiken Luonto-Liitossa tehtävän kasvatust- ja valistustyön. Käytännössä tämä saattaa tarkoittaa mielenosoituksia, lasten luontokerhoja, kesäleirejä ja muita tapahtumia, sekä liiton julkaisuja. Luonto-Liitto järjestää kurseja, joilla koulutetaan vetäjiä kerhoihin ja leireille. Luonto-Liiton tavoitteena on tarjota monipuolista toimintaa eri ikäisille, jolloin jokaiselle tarjoutuu mahdollisuus löytää oma paikkansa ympäristö- ja luontotoimijana ja tutustua samoin ajatteleviin samanikäisiin ihmisiin. Ympäristökasvatuksesta on järjestetty lukuisia suuria kansainvälisiä kokouksia ja sen merkitys tunnustetaan Susiluoman mukaan monella taholla. Muiden tahojen toteuttamaksi ympäristökasvatustyöksi Susiluoma mainitsee Luonnonsuojeluliiton perheprojektin, Suomen ympäristökasvatuksen seuran sekä luontokoulut.

Suomen ympäristökasvatuksen seura on ympäristökasvatuksesta kiinnostuneiden järjestö, joka kokoaa yhteen eri aloilla ja tavoilla ympäristökasvatuksen parissa toimivia ihmisiä. Seuran toiminnan tavoitteena on tukea ja edistää ympäristökasvatusta, ja se järjestää esimerkiksi luontokouluissa työskenteleville pyöreän pöydän tapaamisia kokemusten ja ideoiden vaihtamiseksi. Ympäristökasvatuksen seura toteuttaa myös kouluille ja päiväkodeille suunnattua Vihreä lippu –ympäristökasvatusohjelmaa. Luontokoulut ovat paikallisia ympäristökasvatuksen osaamiskeskuksia, joiden taustalla on yleensä kaupungin ympäristötoimi. Suomessa luontokouluja on tällä hetkellä vain parikymmentä, vaikka kuntia on 446. Esimerkiksi Espoossa yksi luontokoulu palvelee lähes neljännesmiljoonaa kuntalaista. Luontokouluissa toimii pääsääntöisesti vain yksi luontokoulunopettaja, joten luontokoulujen tehtäväksi ei ympäristökasvatusta voi laajemmassa mittakaavassa säilyttää.

Ympäristökasvatuksesta on säädetty lailla eli kasvatustehtävä on annettu ympäristöhallinnolle. Paikallisella tasolla ympäristökasvatustehtävä on alueellisilla ympäristökeskuksilla, mutta Kiiskisen (2001) tutkimuksen mukaan vain harvat ihmiset edes tietävät mikä on alueellinen ympäristökeskus. Lailla ympäristökasvatus on kirjattu myös osaksi koulujen opetussuunnitelmia. Peruskoulun opetussuunnitelmassa ympäristökasvatus on mainittu huomioon otettavissa aihekokonaisuuksissa: ”[...] auttaa oppilasta ymmärtämään ihmisen riippuvuuden luonnonvaroista ja luonnon uusiutumiskyvystä sekä ympäristön tilasta. [...] herättää riippuvuuden vastuullisesti ja oikeudenmukaisesti.” Ympäristökasvatusta on ala-asteilla tunti viikossa. Koulut saavat itse päättää miten ympäristökasvatusta toteuttavat. Joissain koulussa on erikseen ympäristöoppi –oppiaine ja joissain ympäristökasvatus on istutettu osaksi muita oppiaineita. Yleensä ympäristökasvatus on osa luonnontieteiden kuten biologian, kemian tai maantiedon opetusta. Ympäristökasvatus pitäisi nähdä paitsi luonnontieteenä, myös yhteiskunnallisena vaikuttamisena.

4.5 Ympäristökasvatuksen kolme elementtiä

Ympäristökasvatusta ja kestäväen kehityksen opetusta on määritelty monin tavoin. Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteereissä ympäristökasvatuksen elementteiksi mainitaan tieto ympäristöstä, toimiminen ympäristössä ja toimiminen ympäristön puolesta.

4.5.1 TIETO YMPÄRISTÖSTÄ

Jotta kaikki kolme elementtiä toteutuisivat opetuksessa, tulee opetukseen sisältyä ajantasaista tietoa ekologiasta, ihmisen toiminnan vaikutuksista ympäristöön, ympäristöongelmista sekä ympäristöongelmien ehkäisystä. Kestäväen kehityksen opetus kehittää kokonaisuuksien ymmärtämistä yksittäisten faktatietojen muistamisen sijasta. Opetuksessa tuetaan ympäristökysymysten moniulotteisuuden ymmärtämistä ja kehitetään kykyä käsitellä siihen liittyvää kompleksisuutta. Opetuksen tavoitteena on kriittisen itsenäisen ajattelun kehittäminen. Kestäväen kehityksen opetuksessa tuodaan esille ihmisen riippuvuus luonnosta ja tuetaan oppilasta näkemään yhteydet ihmisen toiminnan, oman elämäntavan ja ympäristön hyvinvoinnin välillä.

Tiedot ekologiasta ja ympäristöongelmista ovat kriteerien mukaan edellytyksenä ympäristövastuulliselle käyttäytymiselle. Olennaista on pyrkiä ymmärtämään, miten luonto toimii, miten ihminen asettuu osaksi luontoa ja millä tavoin ihminen on riippuvainen luonnosta. Yksittäisten faktatietojen muistamisen sijasta oppilaiden tulisi rakentaa tietoa kokonaisvaltaiseksi ja ymmärtää asioiden välisiä yhteyksiä. Opetuksessa tulisi välttää sirpalemaisuuksia. Sen sijaan pitäisi painottaa luonnon toiminnan ymmärtämistä kokonaisuutena sekä ihmisen ja muun luonnon välistä vuorovaikutussuhdetta. Opetus on onnistunutta, kun oppilaat omakohtaisesti sisäistävät käsiteltävät asiat, ratkaisevat ongelmia sekä oivaltavat, analysoivat ja tulkitsevat ympäristöön liittyviä kysymyksiä.

Monet nykyisistä ympäristöongelmista, esimerkiksi ilmastonmuutos ja otsonikato, ovat maailmanlaajuisia ja aistein havaitsemattomia. Oman toiminnan yhteyksiä ympäristökysymyksiin voi siksi olla vaikea ymmärtää. Opetuksessa olisikin hyvä löytää yhteydet ihmisen toiminnan, mm. talouden ja kulttuurin, oman elämäntavan ja ympäristöongelmien välillä. Lisäksi tarvitaan tietoa ympäristöongelmien ehkäisemisestä ja omista konkreettisista vaikutusmahdollisuuksista.

Muuttuvassa maailmassa tarvitaan kykyä kriittiseen ajatteluun. Opetuksen tulisi rohkaista oppilaita näkemään ja punnitsemaan ympäristökysymysten eri puolia ja muodostamaan niistä oma perusteltu näkemys. Opetuksen tulisi antaa valmiuksia ympäristötiedon etsimiseen, käsittelemiseen ja arvioimiseen. Opetuksessa tulisi ottaa huomioon niin paikallinen, alueellinen kuin globaalikin ympäristötieto. Ammatillisessa koulutuksessa pitäisi kiinnittää huomiota ammattialaa koskevan ympäristölainsäädännön hallitsemiseen sekä tuotteiden ja palveluiden ympäristövaikutuksiin ja keinoihin niiden vähentämiseksi. Opetuksen suunnittelussa tulisi ottaa huomioon ammattialan uusimmat ympäristönsuojelua edistävät teknologiset ja toiminnalliset ratkaisut.

4.5.2 TOIMIMINEN YMPÄRISTÖSSÄ

Kestäväen kehityksen opetus lisää oppijan ympäristöherkkyyttä ja tukee omakohtaisen luontosuhteen muodostumista tarjoamalla myönteisiä, elämyksellisiä luontokokemuksia. Luontoa ja rakennettua ympäristöä käytetään mahdollisuuksien mukaan oppimisympäristönä. Opetus tarjoaa mahdollisuuksia ympäristön ilmiöiden havainnointiin ja kokemiseen sekä ympäristön toiminnan ymmärtämiseen havaintoihin ja kokemuksiin perustuvan päättelyn kautta. Ympäristöherkkyyttä pidetään tärkeänä lähtökohtana ympäristövastuulliselle käyttäytymiselle. Ympäristöherkkyys tarkoittaa ihmisen kokemusten ja aistihavaintojen pohjalta luotua tunnepitoista suhdetta ympäristöön, luonnon kunnioittamista sekä myötätuntoa luontoa kohtaan. Ympäristöherkkyiden kehittämisessä on olennaista saada omakohtaisia, positiivisia kokemuksia ja elämyksiä luonnossa. Opiskelijoille tulisi tarjota myös puhtaasti esteettisiä kokemuksia.

Luontoa voidaan käyttää myös tiedon lähteenä ja oppimisympäristönä. Ympäristön avulla tapahtuvassa opetuksessa pohjataan oppijoiden kokemuksiin. Ympäristön ilmiöitä tarkastellaan ja opiskellaan aktiivisin menetelmin. Tarkoituksena on oppia ymmärtämään vuorovaikutussuhteita ja saada ympäristöön omakohtainen kosketus.

4.5.3 TOIMIMINEN YMPÄRISTÖN PUOLESTA

Kestävää kehitystä toteuttava oppilaitos tarjoaa oppilaille mahdollisuuden ympäristövastuullisten toimintamallien omaksumiseen ja ympäristötaitojen harjoitteluun käytännössä. Opiskelijoille tarjotaan mahdollisuus aitoon osallistumiseen ja vaikuttamiseen ja vahvistetaan oppilaiden luottamusta omien tekojen merkityksellisyyteen. Kestään kehityksen opetuksessa tuodaan esille oppilaiden yksilölliset ja yhteisölliset vaikuttamisen mahdollisuudet ympäristöasioissa. Ympäristön puolesta toimivat oppilaat osallistuvat aktiivisesti oppilaitoksen ympäristöohjelman suunnitteluun ja toteutukseen. Opetuksessa keskustellaan asenteiden ja arvojen suhteellisuudesta ja moninaisuudesta sekä tuodaan esille erilaisia näkemyksiä ympäristöongelmien syistä ja ratkaisukeinoista, jotta oppilaat voisivat itse tehdä perusteltuja arvovalintoja. Hyvä kestävän kehityksen opetus tarjoaa tietoa siitä, miten yhteiskunta ja yhteiskunnallinen päätöksenteko toimivat, sekä kehittää oppilaiden demokratian taitoja ja tuntemusta.

Vaikuttamismahdollisuudet ovat Oppilaitosten ympäristökriteerien mukaan ympäristökasvatuksen kulmakivi. Luottamus omiin kykyihin ja taitoihin vaikuttaa on olennaista kasvatettaessa ympäristövastuullisia kansalaisia. Se antaa yksilölle tunteen siitä, että hänen teoillaan ja toiminnallaan on merkitystä. Ihminen, joka luottaa omiin kykyihinsä toimia, käyttäytyy vastuullisesti paljon todennäköisemmin kuin ihminen, joka tuntee itsensä voimattomaksi. Tämä luottamus vahvistuu nimenomaan ympäröivässä yhteisössä toimimalla.

Vaikuttamista voi parhaiten harjoitella oppilaitoksen päivittäisessä toiminnassa. Oppilaat voivat osallistua aktiivisesti oppilaitoksen ympäristöohjelman suunnitteluun ja toteutukseen sekä muihin oppilaitoksen sisäisistä asioista päättämiseen. Olennaista oppilaiden osallistumisessa on avoimuus ja vaikuttavuus: osallistumisen reunaehdot on tehtävä selväksi eikä osallistuminen saa jäädä näennäisvaikuttamiseksi. Ympäristötaitoja voidaan harjoitella esimerkiksi osallistumalla jätteiden lajitteluun ja energian- ja materiaalin säästämiseen. Ympäristökasvatuksen tulee kehittää oppilaita paitsi yksilöinä myös yhteisöjen ja yhteiskuntien jäseninä. Tällöin korostuvat yhteistyö ja sosiaaliset arvot. Monesti oppilaiden ympäristön huomioon ottavan toiminnan esteenä on tiedon puute yhteiskunnallisista toimintamahdollisuuksista.

4.6 Kestävän kehityksen toteutuminen koulutuksessa

YK:n yleiskokous päätti 9. joulukuuta 2002 julistaa tammikuussa 2005 alkavan kymmenvuotijakson Kestävän kehityksen opetuksen vuosikymmeneksi (Zimmermann, 2003). Suomen ympäristökasvatuksen seura antoi maaliskuussa 2003 yhdessä muutaman muun ympäristökasvatusta toteuttavan tahon kanssa lehdistötiedotteen, jossa todettiin ympäristökasvatuksen edellytysten olevan Suomessa täysin riittämättömät. Vastuuta ympäristökasvatuksesta ei seuran mukaan ole osoitettu selkeästi millekään ministeriölle, eikä ministeriöissä tai niiden alla olevissa organisaatioissa ole ympäristökasvatuksen vastuuhenkilöitä. Ympäristökasvatuksen seura vaatikin, että ministeriöiden (YM, OPM, STM) vastuunjako selkiytettäisiin ympäristökasvatuksen osalta ja hallintoon saataisiin lisää henkilöresursseja koordinoimaan ympäristökasvatusta. Resurssipula on niin ministeriöissä, aluehallinnossa kuin kunnissakin. Vastuuhenkilöiden osaaminen tulisi Ympäristökasvatuksen seuran mukaan turvata koulutuksella, ja kunnille tulisi osoittaa varoja ympäristökasvatustyön turvaamiseksi. Seura muistuttaa tiedotteessa, että kansainväliset sopimukset, kansalliset ohjelmat sekä opetussuunnitelmien tavoitteet velvoittavat Suomea: ympäristökasvatus on saatava kiinteäksi osaksi kaikenikäisten koulutusta ja kasvatusta.

Opettajankoulutuslaitoksissa ympäristökasvatuksen tilanne on vaihteleva. Esimerkiksi Helsingistä valmistuvien luokanopettajien koulutukseen ei kuulu pakollisena yhtään opintoviikkoa ympäristökasvatuksen opintoja. Ympäristökasvatusta ei tällä hetkellä ole mahdollista opiskella pääaineena Suomen korkeakouluissa. Helsingin yliopistossa ympäristökasvatusta opetetaan ja tutkitaan kasvatustieteellisessä tiedekunnassa ja maantieteen laitoksella. Ympäristökasvatuksesta on mahdollisuus opiskella 15 tai 35 opintoviikon sivuainekokonaisuus. Tämän lisäksi Oulun yliopiston kasvatustieteen opinnoissa on mahdollisuus valita ympäristökasvatuksen linja. Suomen ympäristökasvatuksen seuran mielestä ympäristökasvatus tulisikin saada pakolliseksi osaksi kaikkien varhaiskasvattajien, opettajien ja nuorisotyöntekijöiden koulutusta. Myös mahdollisuus täydennyskoulutukseen tulisi turvata, ja koulujen ja oppilaitosten kestävän kehityksen ohjelmien toteuttamiseen tulisi osoittaa opetustunteja. Luontokouluja olisi perustettava lisää, ja niiden käyttöön tulisi saada lisää tiloja, varoja ja henkilökuntaa.

4.6.1 OPETUSSUUNNITELMIEN TAVOITTEET EIVÄT TOTEUDU

Rajakorpi ja Salmio (2001) arvioivat vuonna 2001 Opetushallitukselle kestävän kehityksen toteutumista kouluissa ja oppilaitoksissa. Arvioinnissa olivat mukana kaikki kouluasteet ja –muodot. Arvioinnissa selvitettiin kestävästä kehityksestä kirjoitetuissa ja toteutuneissa opetussuunnitelmissa, miten kestävään kehitykseen on kouluttauduttu ja minkälaista yhteistyötä sen tiimoilta tehdään sekä mitä arkitoimintoja oppilaitoksissa tehdään kestävään kehityksen toteuttamiseksi. Rajakorpi ja Salmio myös vertailivat kestävään kehityksen toteutumista kansainvälisesti skotlantilaisiin ja tansanialaisiin kouluihin. Arviointi ei ole kovin mieltä ylentävää luettavaa:

Ympäristökasvatuksen toteuttaminen on liikaa yksittäisten, innostuneiden opettajien harteilla. Sen vuoksi se on sattumanvaraista ja sirpalemaista. Koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin kirjatut tavoitteet eivät toteudu. Kestävän kehityksen täydennyskoulutusta saa liian harva.

Opetussuunnitelman perusteissa on moniin ainekohtaisiin tavoitteisiin ja sisältöihin kirjoitettu kestävään kehityksen periaatteet. Tavoitteiden toteutus jää kuitenkin kouluille. Esimerkiksi ammatillisissa oppilaitoksissa taloudellisesti kestävä kehitys näkyi parhaiten opetussuunnitelmissa – yli puolet niistä sisälsi käsitteen. Opetushallituksen kestävään kehityksen edistämishjelmassa vuosille 1998–2000 kehoitettiin kouluja laatimaan omat kestävään kehityksen ohjelmat. Vain vajaalla 15 prosentilla oppilaitoksista oli Rajakorven ja Salmion tutkimuksen mukaan tällainen ohjelma. Eniten kestävään kehityksen edistämishjelmia oli ammatillisissa oppilaitoksissa. Tutkimuksen perusteella omalla kestävään kehityksen ohjelmalla oli selvästi käytäntöä aktivoiva vaikutus oppilaitoksen toimintoihin.

Yleissivistävässä koulutuksessa kestävä kehitys otetaan Rajakorven ja Salmion mukaan parhaiten huomioon maantiedon ja biologian opetuksessa. Eniten kestävään kehitykseen liittyvää kurssitarjoontaa oli ammatillisessa perusopetuksessa. Kestävään kehitykseen liittyviä aihekokonaisuuksia, kursseja ja opintokokonaisuuksia toteutetaan oppilaitoksissa hyvin monensisältöisinä. Yleensä ekologinen näkökulma kestävään kehitykseen korostuu, mikä on ympäristön kannalta positiivinen asia. Tämä oli nähtävissä myös kesäyliopistoille tammikuussa tehdyn kyselyn vastauksissa. Kestävään kehityksen toteuttamistapana käytettiin kaikissa oppilaitoksissa tutkimuksen mukaan eniten integroimista muuhun opetukseen. Peruskouluissa tyypillisintä on teemapäivien järjestäminen.

Vähiten kestävään kehityksen kursseja järjestetään yleissivistävässä koulutuksessa ja eniten ammatillisessa perusopetuksessa. Kestävään kehitykseen liittyvien kurssien tarjonta oppilaitoksissa oli runsaampaa kuin mitä toteutus. Yleensä kurssin toteutumattomuuteen oli syynä liian vähäinen opiskelijamäärä. Mikäli kestävään kehityksen opetusta on riittävästi integroituna muihin oppiaineisiin ei erillisiä kursseja välttämättä tarvita. Kuitenkin ympäristöasioiden tärkeyden painottamiseksi olisi paikallaan, että joka kouluasteella olisi edes yksi pakollinen kestävään kehityksen tematiikkaan painutuva kurssi. Neljäsosa Rajakorven ja Salmion tutkimukseen osallistuneista oppilaskunnista oli sitä mieltä, että opetuksessa on liian vähän ympäristöön ja kestävään kehitykseen liittyviä kursseja.

Kestävään kehityksen toteutus oli tutkimuksen mukaan organisoitu oppilaitoksissa heikosti. Suurensa osassa oppilaitoksia ei ketään oltu nimetty hoitamaan kestävästä kehityksestä. Osa kouluyksiköistä on kuitenkin niin pieniä, ettei erityisiä kestävään kehityksen ryhmiä tarvita. Ryhmien toiminnoissa oli paljon vaihtelua. Reilu kolmannes tutkimuksen oppilaitoksista teki kestävään kehityksen puitteissa yhteistyötä jonkin ulkopuolisen tahon kanssa. Yhteistyötä tehtiin esimerkiksi luonnonsuojeluyhdistysten, kuntien ja ympäristöministeriön kanssa. Rajakorven ja Salmion mukaan kestävä kehitys on laajaa hallittua yhteiskunnallista muutosta, jossa koulu ei voi toimia yksin. Oppilaitoksissa toteutettavat käytännön toimenpiteet kohdistuivat yleensä kierrätyksen järjestämiseen. Paperinkeräys ja lajittelu toimi oppilaitoksissa tutkimuksen mukaan erittäin hyvin. Ala-asteiden oppilaat toimivat kuitenkin paremmin kotona kuin koulussa kestävään kehityksen periaatteiden mukaan, esimerkiksi lajittelu toimi kotona paremmin. Ilmeisesti koululaiset eivät tunne olevansa yhtä paljon vastuussa koulun yhteisestä omaisuudesta. Sama pätee myös työyhteisöissä: vaikka ympäristöasiat kodin arjessa otettaisiin huomioon, töissä oletetaan kuuluisan ”jonkun muun” kantavan vastuun kestävästä kehityksestä.

4.6.2 KESTÄVÄN KEHITYKSEN OPETUKSEN ARVOPERUSTAA VAHVISTETTAVA

Esteenä kestävään kehityksen toteuttamiselle oppilaitoksissa mainittiin Rajakorven ja Salmion arvioinnissa ne tavalliset rahan, ajan ja henkilöresurssien puute. Kansainvälisessä vertailussa Suomen

oppilaitokset pärjäsivät hyvin kestävän kehityksen toteuttajina. On kuitenkin muistettava, että esimerkiksi Suomella ja Tansanialla on aivan erilaiset lähtökohdat ympäristökasvatuksen toteuttamiseen. Tansaniassa ympäristökasvatuksessa puhutaan syntyvyyden säännöstelystä, perusinfrastruktuurin rakentamisesta ja koulutuksen tärkeydestä, kun meillä keskitytään jätteen määrän pienentämiseen. Ympäristökasvatuksen toteutumista koulutuksessa ei siten voida arvioida samoilla mittareilla.

Rajakorpi ja Salmio päätyvät arviossaan saman kaltaisiin tuloksiin kuin Kiiskinen ympäristöhallinnon kasvatustehtävää koskevassa tutkimuksessaan. Kestävän kehityksen arvoperustaa ja eettistä näkökulmaa tulisi heidän mielestään vahvistaa. Tutkijoiden mielestä näyttää siltä ettei vielä ole pohdittu riittävästi niitä arvoja ja arvostuksia, jotka tulee ottaa huomioon, jotta kestävä kehitys koetaan merkitykselliseksi, tavoiteltavaksi ja jokaista koskettavaksi toiminnaksi. Kestävän kehityksen periaatteet eivät toteutuneet käytännön koulutyössä yhtä hyvin kuin ne oli kirjoitettu opetussuunnitelmiin. Niissä oppilaitoksissa joissa henkilöstö on osallistunut kestävän kehityksen koulutukseen arkitoiminnot toteutettiin paremmin, joten opetushenkilöstön koulutus tuntuisi olevan yksi avaintekijä ympäristökasvatuksen onnistumisessa.

Kiiskinen kysyy perustellusti, onko ympäristökasvatukselle asetettu sen asemaan nähden kohtuuttomia vaatimuksia. Ympäristökasvatuksen odotetaan pelastavan maailman, mutta samalla siihen ei yhteiskunnassa ole panostettu alkuunkaan riittävästi. Ympäristökasvatuksen perinteinen ajattelumalli Kiiskisen mukaan on ollut, että tiedon jakaminen johtaa haluttuihin arvoihin ja asenteisiin eli tietoisuuteen, josta puolestaan seuraa toivotunlainen käyttäytyminen. Kuitenkaan tutkimus ja käytäntö eivät vahvista tämän kaltaista lineaarista oppimisen mallia.

Kiiskinen korostaa käyttäytymisen muutoksen alkavan pysähtymisen ja ristiriidan tiedostamisen kautta. Toimivampi voisikin olla prosessimainen syklinen oppimisen malli. Mallin mukaan omakohtainen kokemus ongelmasta herättää ristiriidan tiedoissa, ja syntynyt epävarmuuden tunne yhdistää tunteet, arvon, tiedon ja toiminnan. Tämän kokemuksen reflektointi johtaa ongelman ja omien tavoitteiden määrittämiseen. Kokemuksen yleistäminen taas johtaa tiedostamiseen, joka kehittää vaihtoehtoisia teorioita. Mallin neljäs vaihe on oman perspektiivin muuttuminen, jonka seurauksena innostutaan uudenlaiseen toimintaan ja tiedon hankintaan. Syklisen oppimisen mallin mukaan käyttäytymisen muutos voi alkaa mistä kohdasta tahansa ja edetä mihin suuntaan vain, ja prosessissa ovat aktivoituna kaikki persoonallisuuden osa-alueet. Ihmisen uskomuksilla, asenteilla, arvoilla ja kokemuksellisella tiedolla on suurempi vaikutus käyttäytymiseen kuin valmiina tarjotulla tiedolla.

5 KESTÄVÄ KEHITYS KESÄYLIOPISTOISSA

Edellä on tarkasteltu kestävän kehityksen kansainvälistä taustaa, kestävän kehityksen alueellista yhteistyötä ja paikallista tasoa sekä kestävän kehityksen lainsäädäntöä. Kesäyliopistojen kestävän kehityksen ohjelman taustaksi käsiteltiin myös kestävästä kehityksestä Suomen koulutusjärjestelmässä ylipäätään. Tässä luvussa tarkastellaan lähtötilannetta kesäyliopistoissa kestävän kehityksen työtä käynnistettäessä. Kestävä kehitys liittyy kiinteästi moniin kesäyliopistojen toimintoihin. Yksi ohjelman tavoitteista on hahmottaa omaa toimintaa kesäyliopistoissa kestävän kehityksen kautta.

5.1 Kesäyliopistot Suomen koulutuskentässä

5.1.1 LAKI VAPAASTA SIVISTYSTYÖSTÄ

Kesäyliopistot kuuluvat vapaan sivistystyön lain piiriin. Laissa vapaan sivistystyön tarkoitukseksi määritellään tukea elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittämistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa (Ranta, 2002). Kesäyliopistojen lisäksi vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansalaisopistot, kansanopistot, opintokeskukset ja liikunnan koulutuskeskukset. Lain mukaan kesäyliopistot ovat alueellisen koulutustarjonnan oppilaitoksia, jotka järjestävät avointa yliopisto-opetusta sekä muuta koulutusta. Vapaan sivistystyön

oppilaitosten muita tehtäviä voivat lain mukaan olla koulutusta tukevan tai siihen läheisesti liittyvän kehittämisen- ja palvelutoiminnan järjestäminen.

Vapaan sivistystyön laissa säädetään myös oppilaitosten henkilöstöä ja opetusta koskevista asioista. Oppilaitoksella tulee olla toiminnasta vastaava rehtori sekä koulutuksen järjestämisuoto huomioon ottaen riittävä määrä opettajia. Rehtoreiden ja opettajien kelpoisuusvaatimuksista säädetään asetuksella. Oppilaitosten tulee laatia opetuksen järjestämistä koskeva toimintasuunnitelma. Arvioinnin tarkoituksena on lain mukaan tukea vapaan sivistystyön kehittämistä ja parantaa oppimisen edellytyksiä. Kesäyliopistojen tulee arvioida antamaansa opetusta ja sen vaikuttavuutta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Opetushallitus huolehtii ministeriön päätösten mukaisesti arvioinnin kehittämisestä ja ulkopuolisten arviointien toimeenpanosta. Arviointien keskeiset tulokset tulee vapaan sivistystyön lain mukaan julkistaa. (Ranta, 2002).

5.1.2 LÄHES SATA VUOTTA KESÄYLIOPISTOTOIMINTAA

Kesäyliopistot ovat ainutlaatuinen, suomalainen oppilaitosmuoto maailmassa (Silvennoinen, 2002). Ensimmäinen kesäyliopisto perustettiin vuonna 1912 Jyväskylään. Ruotsinkielinen kesäyliopisto aloitti Turussa seuraavana vuonna. Kolmantena aloitti Turun kesäyliopisto vuonna 1936. Siitä lähtien kesäyliopistojen lukumäärä on lisääntynyt niin, että vuonna 2004 toimii 21 kesäyliopistoa eri puolilla Suomea. Kesäyliopistojen määrä kasvoi etenkin 1950- ja 1960-luvuilla, kun taas 1970- ja 1980-luvuilla laajeneminen tapahtui perustamalla kesäyliopistoille uusia toimipaikkoja. Alueellisuutta on lisätty edelleen järjestämällä koulutusta varsinaisten toimipaikkojen ulkopuolella. Kesäyliopistot järjestävät koulutusta myös ulkomailla, lähinnä eri Euroopan maissa. (Suomen kesäyliopistot ry, 2003). Vuonna 2002 kesäyliopistoilla oli vakinaisia toimipaikkoja yhteensä 48 paikkakunnalla. Koulutusta järjestettiin lisäksi 108 muulla paikkakunnalla, ja kaikkiaan opetusta annettiin 156 paikkakunnalla. Suomen kesäyliopistot ry. toimii kesäyliopistojen valtakunnallisena kattojärjestönä.

Dosentti Lasse Kangas piti marraskuussa 2002 esitelmän kesäyliopistojen syntyhistoriasta Suomen kesäyliopistot ry:n täyttäessä 30 vuotta. Kesäisin järjestettävää yliopisto-opetusta alettiin Kankaan mukaan suunnitella vuoden 1910 tienoilla tasoittamaan ruotsinkielisten etumatkaa yliopistopinnoissa ja erityisesti opintojen alkuvaiheessa. Kesäyliopiston ohjelmaa suunniteltiin Kankaan kertoman mukaan yliopiston opiskelijoita varten, auttamaan ylioppilaita saamaan opintonsa nopeammin alkuun. Tässä tehtävässä kesäyliopistot palvelevat osittain vieläkin, mutta alkuajoista toiminta on merkittävästi monipuolistunut. Ensimmäisiä kesäyliopistoja perustamassa oli korkeasti oppinut joukko, joka seurasi tieteen eurooppalaisia virtauksia. Kansainvälistyminen tieteen alalla ei siis ole viime vuosikymmeninä keksitty ilmiö. Ensimmäisten kesäyliopistojen perustaminen oli elävä esimerkki paljon puhutun verkostoitumisen tärkeydestä. Yhteistyö ja verkostoituminen ovat avainasemassa myös kestäväen kehityksen työssä.

5.1.3 KESÄYLIOPISTOJEN TOIMINTA-AJATUS

Kesäyliopistojen toiminta-ajatuksena on ollut alusta lähtien akateemisen koulutuksen tuominen alueille, joilla ei ole yliopistoa tai korkeakoulua. Kesäyliopistot ovat siten olleet rakentamassa alueellisesti kestävää kehitystä. Kesäyliopistojen toiminta on usein ollut lähtökohtana korkeakoulun saamiselle paikkakunnalle. Merkittävä muutos kesäyliopistojen asemassa tapahtui vuonna 1999, jolloin kesäyliopistot siirtyivät vapaan sivistystyön lain piiriin. Tämä laki vahvisti kesäyliopistojen identiteettiä yleissivistävän, erityisesti avoimen yliopiston koulutuksen, järjestäjänä, ja kesäyliopistoista tuli selkeästi osa suomalaista aikuiskoulutusta.

Kesäyliopistot ovat yleishyödyllisiä, aikuiskoulutuksessa toimivia koulutuspalveluiden tuottajia, joiden tarkoituksena on organisoida ja kehittää alueellista koulutustarjontaa ja päämääränä parantaa elinikäisen oppimisen edellytyksiä ja lisätä toimintaympäristönsä hyvinvointia vapaan sivistystyön lain mukaisesti. (Suomen kesäyliopistot ry, 2002). Kesäyliopistojen päämäärät ovat siten hyvinkin kestäväen kehityksen ja erityisesti sosiaalisen kestävyuden mukaisia. Toimintaympäristön hyvinvointi ja elinikäinen oppiminen ovat myös kestäväen kehityksen olennaisia tavoitteita. Kesäyliopistojen identiteetin osiksi mainitaan muun muassa alueellisuus, avoimuus, nopealiikkeisyys, virtuaalisuus, verkottuneisuus, joustavuus ja kustannustehokkuus. Nämäkin toimintatavat sopivat hyvin yhteen kestäväen kehityksen ajattelun kanssa.

Virtuaalisuudella ja nopealiikkeisyydellä saattaa kestävän kehityksen kannalta olla myös kääntöpuolensa. Virtuaalisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä, että kesäyliopistoilla ei ole omia rakennuksia eikä vakinaista opetushenkilökuntaa. Tämä mahdollistaa toiminnan joustavuuden, nopean reagoinnin koulutustarpeisiin ja tilojen tehokkaan käytön. Virtuaalisuus asettaa myös haasteen kestävälle kehitykselle, sillä vakinaisen opetushenkilökunnan puuttuessa vaatii kestävän kehityksen sisällyttäminen opetukseen erityistä huomiota. Kestävää kehitystä toteutetaan oppilaitoksissa henkilökunnan, opettajien ja opiskelijoiden yhteistyönä. Kesäyliopistojen on siten ohjeistettava kouluttajiaan kestävän kehityksen sisällyttämisestä koulutukseen ja suunniteltava koulutusta yhdessä opettajien kanssa. Nopealiikkeisyys on nopeasti muuttuvassa nyky-yhteiskunnassa valttia. Toisaalta koulutuksen suunnittelu lyhyellä tähtäimellä yhteiskunnan muutoksiin reagoiden saattaa johtaa koulutuksen pirstaloitumiseen, ellei toimintaa samalla suunnitella myös pitkällä tähtäimellä.

Kesäyliopistot ovat ympäri vuoden toimivia joustavia koulutusorganisaatioita, jotka järjestävät koulutusta asiakkaidensa tarpeiden ja toiveiden mukaan. Kesäyliopisto tarjoaa asiantuntevaa ja ajan-kohtaista ammatillista koulutusta, avointa yliopisto-opetusta, kohennusta kielitaitoon kielikursseilta, varmuutta ylioppilaskirjoituksiin abi-kursseilta sekä mielenkiintoisia ja monipuolisia harrastekursseja. Kesäyliopistojen kursseille ei ole muodollisia pääsyvaatimuksia, mikä tukee sosiaalista kestävyttä ja koulutuksellista tasa-arvoa.

Kesäyliopistojen tehtävä on tänä päivänä Kankaan sanoin monipuolinen ja laaja. Maan 21 kesäyliopistoa hoitavat merkittävää koulutustehtävää. Menestyksen perusedellytys on kuitenkin sama kuin 90 vuotta sitten eli kesäyliopiston henkilökunnan ja opettajien usko ja innostus tämän työn ja toiminnan merkitykseen. Vilkaaisu vaikkapa kesäyliopistojen tämän vuoden ohjelmiin osoittaa että innostusta ja luovuutta on kuin konsanaan Jyväskylässä 90 vuotta sitten, sanoi Kangas. Kesäyliopistot muuttuvat ajan ja yhteiskunnan mukana, mistä on osoituksena nyt käynnistynyt kestävän kehityksen työ. Kesäyliopistot ovat tarttuneet kestävän kehityksen haasteeseen ja kestävän kehityksen ajattelutavan välttämättömyys ymmärretään omassa toiminnassa.

5.1.4 KESÄYLIPISTOJEN ORGANISAATIO JA OPETUS

Kesäyliopistojen ylläpitäjiä ovat pääsääntöisesti tähän tarkoitukseen perustetut kesäyliopistoyhdistykset (Suomen kesäyliopisto ry, 2002). Vuonna 2002 neljäntoista kesäyliopiston ylläpitäjänä oli kesäyliopisto- tai korkeakouluyhdistys, kolmen alueellinen kuntaliitto. Kahta kesäyliopistoa ylläpiti säätiö ja yhtä kaupunki. Högskolan på Åland:ia ylläpiti maakuntahallitus. Yli puolet Suomen kunnista on jäsenenä kesäyliopistoa ylläpitävässä yhdistyksessä. Suomen kesäyliopistot ry:n puheenjohtajana toimineen opetusneuvos Pentti Silvennoisen mukaan kesäyliopistot ovat maakunnista itsestään lähtevää alue- ja koulutuspolitiikkaa. Kesäyliopistot ovat Silvennoisen mukaan rehtorinsa näköisiä. Kesäyliopiston toimintaa määrittää myös alueen muu koulutushistoria ja -kulttuuri, ja niinpä kahta samanlaista kesäyliopistoa on turha etsiä.

Kesäyliopistolaitoksen missio on toimia ympäristönsä henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin edistäjänä ja ylläpitäjänä tarjoten sivistyksellisiä ja ammatillisia koulutuspalveluita eri asiakasryhmille (Suomen kesäyliopistot ry, 2002). Tavoitteena on ylläpitää ja monipuolistaa väestön koulutusmahdollisuuksia. Avoin yliopisto-opetus järjestetään yhteistyössä yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa, ja se vastaa sisällöltään ja vaatimustasoltaan korkeakouluissa edellytettyä tasoa. Opinnoista annettavat todistukset ovat samanarvoisia kuin korkeakoulujen antamat vastaavat todistukset. Näin korkeakouluopinnot ovat kaikkien ulottuvilla.

Ammatillinen lisäkoulutus toteutetaan joko lääninhallitusten ostamana tai työnantajien tilaamana henkilöstökoulutuksena tai omaehtoisena koulutuksena. Kesäyliopistot järjestävät myös oppisopimuskoulutusta. Koulutuksen suunnittelua varten kesäyliopisto pitää yhteyttä eri ammattikuntien edustajiin, jolloin asiakas on suunnittelun keskiössä. Työttömille suunnattu työvoimakoulutus ja Euroopan sosiaalirahaston hankkeet toteutetaan yhteistyössä alueellisten TE-keskusten kanssa. Lisäksi kesäyliopistot järjestävän vapaatavoitteisena koulutuksena lähinnä kieltenopetusta ja taide- ja kulttuurialojen koulutusta. Kahdeksan kesäyliopistoa järjestää ikääntyvien yliopistotoimintaa. Kesäyliopistoissa järjestetään niinkään nuorisosteiden ja ammattikorkeakoulujen korvaavia ja täydennysopintoja.

Vuonna 2002 kesäyliopistot järjestivät yhteensä noin 4700 kurssia tai opintojaksoa yhteensä 96 000 osallistujalle. Avoimen yliopisto-opetuksen osuus kaikista opintojaksoista oli noin puolet. 59

prosenttia opiskelijoista oli yli 40-vuotiaita, naisten osuus opiskelijoista oli 76 prosenttia. Kesäyliopistolla oli vuonna 2002 yhteensä noin 4200 kouluttajaa ja opettajaa ja 139 vakinaista työntekijää. Tuottamiensa koulutuspalvelujen määrään verrattuna kesäyliopistot tulevat toimeen pienellä hallinto- ja suunnitteluhenkilöstöllä. Suurin kesäyliopisto oli henkilöstön ja järjestettyjen kurssien määrässä mitattuna Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto ja pienin Hangö sommaruniversitet.

64 000 kesäyliopisto-opiskelijasta 5400 oli kirjoilla jossain korkeakoulussa eli suoritti korkeakoulututkintoon liittyviä täydennysopintoja kesäyliopistossa. Korkeakouluopiskelijoille kesäyliopisto merkitsee valinnanvaran lisääntymistä, korkeakoulurajat ylittävien opintojen mahdollisuutta ja monitieteellisyttä. Korkeakoulujen perusopiskelijat lyhentävät kesäyliopisto-opinnoilla tutkintojensa suoritusajkoja. Vuosittaisella tuotoksellaan kesäyliopistot vastaavat hyvinkin yhtä yliopistoa maassamme.

Vuonna 2002 48 prosentilla kesäyliopiston opiskelijoista opintojen tavoitteena oli ammatillinen täydennyskoulutus. 18 prosenttia opiskeli harrastuksenaan ja yhdeksällä prosentilla oli tavoitteena korkeakoulututkinto. Tutkintoon johtavat opinnot eivät siis dominoi kesäyliopistojen koulutustarjontaa, mikä on kestävä kehityksen kannalta hyvä asia. Tutkintoon johtavan koulutuksen tarjoaminen on ensisijaisesti formaalin koulutusjärjestelmän tehtävä, vapaan sivistystyön oppilaitokset tarjoavat yleissivistävää ja täydentävää sekä vapaatavoitteista koulutusta.

5.2 Kesäyliopistot ja muuttuva yhteiskunta

Suomen kesäyliopistoilla on omat paikalliset erityispiirteensä. Kunkin alueen kysynnästä riippuen kesäyliopistot tarjoavat erilaisen kurssivalikoiman erilaiselle kohderyhmälle. Joillakin paikkakunnilla kesäyliopistot saattavat korvata puuttuvaa yliopistoa, toisilla paikkakunnilla taas täydentävät yliopiston kurssitarjontaa. Esimerkiksi Helsingin kesäyliopistossa suuri osa opiskelijoista on nuoria, vaikka keskimäärin suurin osa kesäyliopistojen opiskelijoista on yli 40-vuotiaita (Suomen kesäyliopistot ry, 2003). Helsingin kesäyliopistossa näyttäisi olevan myös eniten ulkomaalaisia opiskelijoita, eniten ulkomaalaisia opettajia puolestaan löytyy Ahvenanmaan kesäyliopistosta. Jotkut kesäyliopistot ovat ottaneet itselleen voimakkaan aluekehittäjän roolin, toiset taas pyrkivät tarjoamaan mahdollisimman laajan kurssivalikoiman erilaisiin tarpeisiin. Kesäyliopistot tukevat eri tavoin paikallista ja alueellista sosiaalisesti kestävä kehitystä, tämä on kesäyliopistojen vahvuus.

Ajatus elinikäisestä oppimisesta, koulutuksen avoimuus kaikille lähtötasosta riippumatta ja kesäyliopistojen maantieteellinen jakauma vahvistavat sosiaalista tasa-arvoa yhteiskunnassa. Ikääntyville tarkoitettujen koulutusten kysyntä kasvaa ja sille tullaan asettamaan jatkossa myös entistä suurempia vaatimuksia, kun ikääntyneiden joukossa on paljon korkeasti koulutettuja. Tämä tulee vaikuttamaan myös kesäyliopistojen toimintaan (Piesanen, 2002). Kesäyliopistot vastaavat erilaisiin tarpeisiin.

Myös kesäyliopistojen toiminta on kestävä kehityksen mukaista. Ne eivät omista rakennuksia vaan toimivat vuokratiloissa, mikä on ekologisesti tehokasta. Kesäyliopistoilla ei ole omaa opetushenkilöstöä, vaan kurssien vetäjät tulevat eri oppilaitoksista ja täten on mahdollista vastata nopeasti ja joustavasti koulutuskysyntään ja erityisiin kurssitoiveisiin. Tämänkaltaisen toiminta on myös kustannustehokasta ja siten taloudellisesti kestävä. Taloudelliseen kestävyteen liittyen joidenkin kurssien kurssimaksut ovat opiskelijoille melko korkeita. Tämä saattaa muodostua joillekin esteeksi kurssille osallistumiselle ja kaventaa koulutuksellista tasa-arvoa. Kesäyliopistoissa on pyrittävä huolehtimaan siitä, että kaikilla opiskelijoilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet kurseille osallistumiselle, eivätkä kurssimaksut nousisi kynnykseksi.

5.2.1 KESÄYLIOPISTOJEN NAISVALTAISUUS

Kesäyliopistojen opiskelijoista kolme neljäsosaa on naisia. Sosiaalisen kestävyden mielessä on hyvä pohtia mistä tämä johtuu ja mihin se johtaa. Eräs selittävä tekijä saattaa olla se, että kesäyliopistojen henkilökunta on lähes sataprosenttisesti naisia. Yhteiskuntamme saattaa olla naisistumassa ja naisille itsensä sivistäminen näyttäisi olevan miehiä tärkeämpää. Voidaan kuitenkin miettiä, pitäisikö miehiä kannustaa enemmän opiskelemaan. Tutkimatta taitaa olla, saavatko naiset työelämässä vastaavan hyödyn opiskelustaan. On arveltu, että miehet opiskelevat ja kouluttautuvat työn ohessa työaikana ja työnantajan kustannuksella, kun taas naiset käyttävät itsensä sivistämiseen enemmän vapaa-aikaansa ja opiskelevat omalla kustannuksellaan. Voidaan arvella myös,

että naiset opiskelevat miehiä useammin harrastuspohjalta ja puhtaasti kiinnostuksen vuoksi, kun taas miehet odottavat useammin saavansa opiskelusta hyötyä työelämässä.

Monenlaisia arveluita kesäyliopistojen naisvaltaisuudesta voidaan esittää. Kaikissa niissä on varmasti ainakin osa totta, mutta mikään mainituista seikoista ei selitä yksinään sitä, miksi kesäyliopisto-opiskelijat ovat pääosin naisia. Myös yliopistojen tutkinto-opiskelijoista on nykyään suurempi osa naisia kuin miehiä. On arveltu että vika on koulutusjärjestelmässä, joka suosii tyttöjä, tytöille tyypillistä käyttäytymistä ja tyttöjen tapaa oppia. Poikien koulumenestyksestä on esitetty huolestuneita kannanottoja. Myös peruskoulujen opetushenkilöstöstä suurin osa on naisia. Koko koulutussektorin naisvaltaisuus liittyy väistämättä siihen, että myös kesäyliopistojen opiskelijat ovat useimmiten naisia. Tasa-arvokehitys on hyvä asia, mutta mikäli nykyinen suuntaus jatkuu, saattaa tasa-arvoasetelma kääntyä päinvastoin. Vaikka naisten asemassa yhteiskunnassa saattaa vielä olla monin paikoin parantamisen varaa, ei ole yhteiskunnan kannalta kestävää mikäli miehet syrjäytyvät koulutusrakenteista. Kestävän kehityksen mukaisen yhteiskunnan rakentamisessa tarvitaan sekä naisten että miesten panosta. Siksi koulutusjärjestelmää ja oppisisältöjä on mietittävä sukupuolen näkökulmasta. Kesäyliopistoissakin voitaisiin kokeiluluontoisesti suunnitella erityisesti miehille suunnattua koulutustarjontaa.

5.2.2 KESÄYLIOPISTOT YHTEISÖLLISYYDEN RAKENTAJINA

Kesäyliopistot ovat aikuisoppilaitoksia ja siten vastaavat osaltaan aikuisten kasvatuksesta kestävään kehitykseen. Perustiedot kestävästä kehityksestä saadaan peruskoulussa, lukiossa, ammatillisissa oppilaitoksissa tai korkeakouluissa. Tällöin kesäyliopistojen tehtäväksi jää kestävä kehityksen täydennyskoulutus ja jo opitun syventäminen. Läkkäimmät kesäyliopistojen opiskelijat saattavat kuitenkin olla väliinpuotoajia kestävä kehityksen opetuksessa, ja siten heille on suunniteltava perusteista lähteviä kurssisisältöjä. Nykyajan yhteiskunnalle on tyypillistä yksilöitymiskehitys: sukupuolia eivät enää välttämättä yhdistä yhteiset kokemukset, vaan jokainen rakentaa itse oman elämänsä ja persoonallisuutensa. Tämä asettaa haasteita myös koulutukselle, eri koulutustasoilla vaaditaan yhä eriytyneempää kurssitarjontaa.

Yksilöitymiskehitys ei ole pelkästään positiivinen asia, vaan saattaa johtaa eristäytymiseen ja yksinäisyyteen. Siksi kesäyliopistoissa olisi mietittävä omalta osaltaan, miten estää näitä yksilöitymisen negatiivisia kääntöpuolia toteutumasta. Paitsi että pyritään vastaamaan yhä eriytyneempään kurssikysyntään, voitaisi myös pyrkiä rakentamaan uutta yhteisöllisyyttä uudenlaisten kurssisisältöjen, opiskelumuotojen ja opiskelijoiden yhteistoiminnan avulla. Kesäyliopistot voivat toimia kansalaisyhteiskunnan rakentamiseksi keskustelufoorumina ja poikkitieteellisten ja –taiteellisten tapahtumien järjestäjänä (Silvennoinen, 2002).

Suomen kesäyliopistot ry aloitti vuonna 2000 yhteistyössä Tampereen yliopiston hypermedialaboratorion kanssa kesäyliopistojen tietostrategiahankkeen. Hankkeessa pyritään pitkäkestoisiin ja kestäviin tuloksiin ja rakentamaan tietoyhteiskuntaa alueellisen tasa-arvon periaatteen mukaisesti (Suomen kesäyliopistot ry, 2003). Hankkeen toisessa vaiheessa kesäyliopistot laativat itselleen tietostrategiat, ja kesäyliopistojen henkilökunnalle järjestettiin koulutusta. Tietostrategialla kesäyliopistoissa ymmärretään paitsi tieto- ja viestintätekniikan käyttöä opetuksessa, myös tietämyksen ja oppimisprosessien hallintaa ja kehittämistä koko organisaation toiminnassa. Tietoyhteiskunnasta on viime vuosina puhuttu paljon ja sille on asetettu korkeita odotuksia myös kestävä kehityksen näkökulmasta. Tietotekniikan mahdollistama etäoppiminen ja –työskentely luo sosiaalista ja alueellista tasa-arvoa ja uutta yhteisöllisyyttä, ja tietoyhteiskunta voidaan toteuttaa myös ekologisesti kestävästi esimerkiksi paperinkulutusta vähentämällä.

Osana kesäyliopistojen tietostrategiahanketta otettiin käyttöön Optima-verkkoympäristö. Oppimisympäristön käyttöönottotarkoituksena on avata opiskelusta kiinnostuneille uusia oppimisreittejä ja mahdollisuuksia osallistua alueellisesti ja valtakunnallisesti kesäyliopiston koulutustarjontaan (Suomen kesäyliopistot ry, 2003). Verkkopohjainen oppimisympäristö mahdollistaa kesäyliopistoille tietoyhteiskunnan koulutushaasteeseen vastaamisen yhteistyön aloittamisen eri toimijoiden kanssa ja kesäyliopistojen keskinäisen yhteistyön tiivistämisen. Oppimisympäristöön luotiin muun muassa rehtoreiden palsta, jonka tavoitteena on kesäyliopistojen rehtoriverkon tiivistäminen ja kokemusten jakaminen. Oppimisympäristössä on myös työtila, ilmoitustaulu ja koulutusta muulle henkilökunnalle. Näitä olemassa olevia kanavia ja työkaluja on mielekästä käyttää myös kestävä kehityksen

työn käynnistämiseksi. Kesäyliopistojen tietostrategiahanke sisältyy luontevasti ja olennaisesti myös kestävästi edistämiseen.

5.2.3 YLIOPISTO-OPINTOJEN TEHOSTAMINEN

Nykyiselle yhteiskunnalle on tyypillistä tehokkuusajattelu, johon on ajauduttu myös koulutuksessa. Yliopistot pyrkivät tuottamaan maistereita ja tohtoreita yhä enemmän, yhä nopeammin ja yhä pienemmin kustannuksin. Ajatus sivistysyliopistosta ja ihmisen kehityksestä on joutunut tehokkuusajattelun jalkoihin. Vapaan sivistystyön oppilaitoksilla ei ole samanlaisia tutkintopaineita, sillä oppilaitoksissa ei anneta tutkintoon johtavaa opetusta. Kuitenkin myös vapaan sivistystyön oppilaitokset joutuvat kilpailemaan toiminnan rahoituksesta. Kesäyliopistoissa merkittävä osa järjestettävistä kursseista on avoimen yliopiston opintoja, jotka voidaan sisällyttää osaksi tutkintoja. Mikäli avoimen yliopisto-opiskelun osuutta kesäyliopistoissa korostetaan, saatetaan pian olla tehokkuusajattelun tiellä. Jotta niin ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen kuin kulttuurisestikin kestävä kehitys voisi kesäyliopistoissa toteutua, on jatkossakin huolehdittava kurssitarjonnan ja opiskelijoiden monimuotoisuudesta.

Avoimen yliopistotoiminnan järjestämisessä kesäyliopistoissa on kestävä kehityksen kannalta paljon hyvääkin. Kesäyliopistot voisivat toimia normaalin yliopisto-opetuksen rekrytointiväylänä, jolloin yliopisto-opiskelijalla olisi nykyistä selvempi kuva opiskelemastaan aineesta ja yliopisto-opiskelusta yleensä (Piesanen, 2002). Korkeakouluopintojen nopeuttamisesta ja tehostamisesta on keskusteltu viime aikoina vilkkaasti ja opintoajoista ja opintojen rahoituksesta on tehty useita selvityksiä. Kesäyliopistot voivat osaltaan nopeuttaa korkeakouluopiskelijoiden valmistumista tarjoamalla näille kesällä kolmannen lukukauden ja täydentävää opetustarjontaa. Koulutuksellista tasarvoa edistää myös niin sanottu avoimen yliopiston väylä. Kenellä tahansa on mahdollisuus pyrkiä yliopisto-opiskelijaksi pohjakoulutuksesta riippumatta suorittuaan noin kolmanneksen tutkinnosta avoimessa yliopistossa.

5.3 Kestävä kehityksen lähtötilanne kesäyliopistoissa

Lähtötilanteen kartoittamiseksi kesäyliopistoille tehtiin tiivis kysely kestävä kehityksen toiminnasta. Kyselyllä kartoitettiin, onko kestävä kehitys käsitteenä tuttu kesäyliopistojen väelle, millä tavalla kestävä kehitys näkyy arkisissa toiminnoissa ja koulutustarjonnassa ja mitä kesäyliopistot odottivat laadittavalta kestävä kehityksen edistämishajalta. Kysely lähetettiin 22 kesäyliopistolle tai toimipisteelle. Vastauksia palautui määrääjässä 17 kappaletta. Kyselyn ajankohta heti vuodenvaihteen jälkeen oli ilmeisesti hieman hankala, ja siihen nähden vastausten määrä oli tyydyttävä. Vastauksista sai hyvän yleiskuvan siitä, millä tavoin kestävä kehitys kesäyliopistoissa hahmotetaan. Tiivistelmä kyselyvastauksista on tämän ohjelman liitteenä.

5.3.1 KESTÄVÄ KEHITYS TUTTU KESÄYLIOPISTOISSA

Kestävä kehitys on käsitteenä tuttu useimmissa kesäyliopistoissa, tämä on hyvä lähtökohta kestävä kehityksen työlle. Monessa kesäyliopistossa tarjotaan jo kestävä kehitykseen liittyvää koulutusta, ja omassa toiminnassa kestävä kehitys otetaan huomioon mm. jätteen lajitteluna ja ympäristöystävällisinä hankintoina. Hieman lannistavaa sen sijaan on, että ympäristöalan ja kestävä kehityksen koulutukselle ei tunnu tällä hetkellä oikein löytyvän kysyntää. Kurssija on tarjottu enemmän kuin opiskelijoiden puutteessa on voitu toteuttaa. Ympäristöasiat ja kestävä kehitys ovat ehkä tulleet eräänlaiseen suvantovaiheeseen – paljon on jo tehty, eikä heti keksitä miten tästä edettäisiin.

On tulkinnanvaraista mitä kestävä kehityksen koulutuksella tarkoitetaan. Monet vastaajista mainitsivat kyselyssä vain sellaiset kurssit, joiden nimessä ympäristö tai kestävä kehitys esiintyi. Laajasti tulkien kestävä kehityksen mukaista koulutustarjontaa löytyy kaikista kesäyliopistoista. Kestävä kehityksen mukaiseksi koulutukseksi voidaan tulkita kaikki koulutus, joka pyrkii tarjoamaan opiskelijalle välineitä yhteiskunnan ymmärtämiseen ja itsensä kehittämiseen, eväitä parempaan elämään. Kestävästä kehityksestä ja ympäristöasioista on paikallaan järjestää erikoiskursseja, joilla luodaan yleiskäsitys teemoista. Ihanteellista kuitenkin olisi, että kestävä kehityksen ajattelu sisältyisi läpäisyperiaatteella kaikkeen kesäyliopistojen koulutustarjontaan. Tämä vaatii tiivistä yhteistyötä kesäyliopistojen ja kouluttajien välillä. Monessa kesäyliopistossa on suunnitteilla kestävä kehityksen

mukaisen koulutuksen järjestäminen, vaikka useimmat vastaajista ilmoittivatkin, ettei kesäyliopistoilta tämän kaltaista koulutusta ole toivottu.

Kestävä kehitys on käsitteenä hankala, sen alle mahtuu laajasti ymmärrettynä kaikki ihmisen ja yhteiskunnan toiminta. Useimmat kyselyyn vastanneet hahmottivat kestävästä kehityksestä sen ekologisen ulottuvuuden kautta: esiin nostettiin ympäristönsuojelu ja luonnonvarojen säästeliäs käyttö. Kestävä kehitys määriteltiin selvästi luettuna, sillä myös taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen kestävyys mainittiin, sekä tulevien sukupolvien hyvinvointi. Joku oli oivaltanut esimerkiksi työssä jaksamisen kuuluvan kestäväan kehitykseen. Kuten edellä on jo tullut esiin, kesäyliopistojen vahvuus on sosiaalisesti kestävässä kehityksessä. Ekologisesti kestäväan kehitykseen kiinnitetään monissa kesäyliopistoissa huomiota esimerkiksi jätteiden lajittelulla tai materiaalien ja laitteiden taloudellisella käytöllä. Tähän on kuitenkin syytä kiinnittää entistä järjestelmällisemmin huomiota. Saavutetuista tuloksista on mukava kertoa myös ulospäin.

5.3.2 KESTÄVÄN KEHITYKSEN KESÄYLIOPISTOJEN POSITIIVINEN IMAGO

Pienin askelin on edettävä suureen tavoitteeseen. Vaikka kestävä kehitys edistämisen kesäyliopistoissa aloitetaan pienistä arjen teoista, on tavoitteiden silti oltava korkealla. Jätteiden lajitteluun velvoittaa laki ja kierrättämisen pitäisi olla osa arkista elämää, nämä eivät vielä erityisesti edistä kestävästä kehityksestä. Kulutuksen vähentäminen suuntautuu jo pidemmälle tulevaisuuteen. Moni vastaajista oli sitä mieltä, että kestävä kehitys ei tällä hetkellä juurikaan näy kesäyliopistoissa. Tästä voidaan olla eri mieltä: kesäyliopistojen toiminta on lähtökohtaisesti kestävä kehityksen mukaista.

Edistämishjelmalle esitettiin monenlaisia toiveita, joihin on tässä pyritty mahdollisuuksien mukaan vastaamaan. Varmasti kestävä kehitys ohjelman laatiminen on ainakin herättänyt keskustelua aiheesta, mikä on jo saavutus sinänsä. Riippuu tietenkin mitä kestäväällä kehityksellä ja sen edistämällä tarkoitetaan – maailmanlaajuisista kestävästä kehityksestä laadittava ohjelma tuskin merkittävästi edistää, ja ympäristölle se saattaa olla jopa haitallinen siinä mielessä, että ohjelman laatimiseen ja painamiseen tarvitaan energiaa ja materiaaleja. Ohjelmalla saavutettava hyöty kuitenkin korvaa aiheutuvan haitan. Varmasti laadittavasta ohjelmasta tulee yksi positiivinen imagotekijä kesäyliopistoille, muiden joukossa.

5.3.3 YHTEISTYÖSTÄ TUKEA KESTÄVÄN KEHITYKSEN TYÖHÖN

Tässä yhteydessä kesäyliopistojen kestävä kehitys työhön ei ollut jaettavissa rahaa, eikä tiivis aikataulu antanut mahdollisuutta laatia jokaiselle kesäyliopistolle yksilöityä ympäristöohjelmaa tai valmiita koulutuspaketteja. Kestävä kehitys pykäläviidakkoa ja käsitteen eri merkityksiä on edellä avattu, kuten kyselyvastauksissa toivottiin. Varsinaisesta edistämishjelmasta on pyritty laatimaan niin konkreettinen kuin mahdollista, kuitenkin sillä yleisyydellä että sitä on mahdollista soveltaa kaikissa kesäyliopistoissa. Varsinainen edistämistyö ja ohjelman vieminen käytäntöön jää siis kesäyliopistoille itselleen, tähän työhön edistämishjelma pyrkii tarjoamaan hyvät eväät. Rahoitus- ja koulutusmahdollisuuksia todennäköisesti aukenee myöhemmin, kun Baltic 21E:n toteutus kansallisella tasolla etenee.

Kesäyliopistot eivät ole yksin kestävä kehitys edistämisen, eikä liikkeelle tarvitse lähteä nollasta. Esimerkiksi monilla korkeakouluilla on oma ympäristöohjelmansa, joka päivitetään kestävä kehitys ohjelmaksi. Koska kesäyliopistoille ei ole laadittu ympäristöohjeistusta, lyömme kaksi kärpää yhdellä iskulla: etenemme suoraan kestävä kehitys edistämishjelmaan niin että ympäristöohjelma sisältyy siihen. Paljon hyviä esimerkkejä, kirjallisuutta ja asiantuntijoita on olemassa. Pyrimme kokoamaan näitä mahdollisimman laajasti edistämishjelmaan. Kaikkea ei ole mahdollista mahduttaa mukaan, mutta pyrimme ohjaamaan etsivät tiedon lähteille.

Joissain kyselyvastauksissa nostettiin esille, että yhteistyötä esimerkiksi viranomaisten ja järjestöjen kanssa kestävä kehitys edistämisen voisi lisätä. Tämä on hyvä ajatus, mutta yhteistyökumppaneiden etsinnässä ei ensimmäiseksi tarvitse kurottaakaan kauas. Eri kesäyliopistoissa ollaan eri vaiheissa ympäristöasioiden huomioon ottamisessa ja kestävä kehitys edistämisen – kesäyliopistot voivat oppia paljon toisiltaan. Kesäyliopistojen entistä tiiviimpi verkostoituminen helpottaisi kestävä kehitys tiellä etenemistä. Eri kesäyliopistoissa kestäväällä kehityksellä on

ymmärretty erilaisia asioita – kun kaikki nämä summataan yhteen, muodostuu kokokuva kestävästä kehityksestä kesäyliopistoissa.

5.4 Vapaan sivistystyön visio

Kesäyliopistot kuuluvat vapaan sivistystyön lain piiriin, mutta ne eivät ole jäseninä Vapaan sivistystyön yhteisjärjestössä. Järjestöön kuuluvat muut vapaan sivistystyön oppilaitokset, eli kansalais- ja työväenopistot, kansanopistot sekä sivistys- ja opintokeskukset. Käytännössä kesäyliopistot toimivat korkeakoulujen ja vapaan sivistystyön oppilaitosten välimaastossa (Piesanen, 2002). Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY) on laatinut vapaan sivistystyön vision vuodelle 2005. Vision mukaan vapaan sivistystyön tarjonta painottuu ”sivistystä kaikille” –periaatteen mukaisesti vähän sivistyspalveluja käyttäneille. Kesäyliopistoissa tämä voisi tarkoittaa panostamista miehille suunnattuun koulutustarjontaan ja avoimen yliopisto-opetuksen ja muun koulutustarjonnan suhteen miettimistä. Myös VSY:n visiossa miehiä kiinnostavan koulutustarjonnan kehittäminen mainitaan kiireelliseksi. Vision keskeinen tavoite on sivistyksellisen tasa-arvon parantaminen.

Keinoiksi uusien ihmisten tavoittamiseen mainitaan muun muassa tietoyhteiskunnan perustaitoja lisäävien, elinikäisen oppimisen perustaa vahvistavien ja kansalaisyhteiskunnan toimintaa kehittävien opintokokonaisuuksien kehittäminen. Vapaan sivistystyön tulisi vision mukaan vastata käden ja ilmaisun taitoja lisäävien, myös harrastustavoitteisten opintojen kysyntään ja tukea harrastusten kehittymistä elinkeinoksi. Osallistuminen tulisi tehdä opintososiaalisesti mahdolliseksi eri opiskelijaryhmille, myös ikääntyville oppijoille. Opetus voi olla vapaa- tai tutkintotavoitteista. Vision toteuttaminen edellyttää riittävää selvitys- ja kartoitustyötä vapaan sivistystyön kehittämiseksi. Kestävän kehityksen toiminnan aloittaminen ja arviointi sopii luontevasti vision mukaiseen vapaan sivistystyön toimintaan. Vision mukaan vapaa sivistystyö resursoidaan niin, että sillä on todellinen mahdollisuus panostaa tasa-arvoa, kansanvaltaa, moniarvoisuutta, monikulttuurisuutta ja kestävästä kehitystä tukeviin opintoihin.

VSY:n visiossa on kirjattu erilaisia 2000-luvun alkuvuosina oletettavissa olevia muutoksia toimintaympäristössä. Yksi muutoksista on luonnon toiminnan ja sen ekologisen tasapainon järkkäminen. Kestävä kehitys on vision mukaan yhä keskeisempi koko maapalloa yhdistävä tavoite. Vapaa sivistystyö tarjoaakin vision mukaan hyvän areenan sekä kestävä kehityksen tarpeen tiedostamiseen että sen mukaisen elämäntavan ideointiin. Kesäyliopistojen vahvuus on sosiaalisessa kestävyudessa, erityisesti opetuksen sosiaalisessa tasa-arvoisuudessa. Huomiota on nyt syytä kiinnittää toiminnan ekologiseen kestävyteen ja työympäristön sosiaaliseen kestävyteen. Kun nämä ovat kunnossa, on kesäyliopistoilla mahdollisuus olla rakentamassa laajemminkin kestävä kehityksen mukaista yhteiskuntaa.

6 YMPÄRISTÖJÄRJESTELMÄ KESÄYLIOPISTOJEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN VÄLINEENÄ

Kesäyliopistoissa tehtävän ympäristötyön ja kestävä kehityksen edistämisen tavoitteena on sitoutuminen Baltic 21E:n mukaiseen toimintaan. Selkeänä näyttönä tehdystä kestävä kehityksen työstä toimii ympäristöohjelman sertifiointi. Ympäristösertifiointi helpottaa kesäyliopistojen ympäristötyötä, koska sertifikaateille on asetettu tietyt vaatimukset ja niiden täyttämiseen on saatavissa neuvoja ja tukea. Sertifioitu ympäristöjärjestelmä antaa luotettavan kuvan kesäyliopistojen ympäristötyöstä ja on merkittävä imagotekijä eri sidosryhmien suuntaan. Ympäristöohjelman sertifiointi auttaa kesäyliopistoja profiloitumaan positiivisesti kestävä kehityksen oppilaitoksiksi.

Ympäristösertifiointiin on olemassa monta eri polkua ja vaihtoehtoa. Eri järjestelmät painottavat eri asioita, ja niiden tuloksena syntyy hiukan erilaisia ympäristöohjelmia. Seuraavassa kerrotaan eri vaihtoehtoista ja vertaillaan niitä keskenään. Maaliskuussa 2004 käynnistetty Koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifiointi on toimiva väline myös kesäyliopistoille, myös muut sertifiointijärjestelmät ovat mahdollisia. Kesäyliopistoilla on erilaiset lähtökohdat käynnistyyvään kestävä kehityksen työhön, mutta yhtenäisyyden vuoksi kesäyliopistojen olisi hyvä pyrkiä samaan sertifikaattiin.

6.1 EMAS ja ISO 14001

ISO 14001 on kansainvälinen ympäristöjärjestelmästandardi, joka on vahvistettu myös eurooppalaiseksi EN -standardiksi ja suomalaisiksi SFS -standardiksi. Standardin käyttö perustuu vapaaehtoisuuteen. Standardin vaatimukset täyttävä ympäristöjärjestelmä voidaan sertifioida. (www.hrakk.fi/envedu).

Eco Management and Audit Scheme (EMAS) on vapaaehtoinen ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmä, joka perustuu EU:n asetukseen. EMAS -järjestelmä muodostuu ISO 14001-standardin mukaisesta ympäristöjärjestelmästä sekä ympäristöselonteosta. Organisaatio voi rekisteröidä EMASin mukaisen ympäristöjärjestelmänsä. Suomessa rekisteröintiä hoitaa Suomen ympäristökeskus SYKE. Sisällöllisesti EMAS -asetus ei aseta vähimmäisvaatimuksia organisaation toiminnalle, vaan seuraa ja arvioi tuloksia (suorituskykyä ja järjestelmän toimivuutta): toimintaa ja toimintoja, dokumentointia, jatkuvaa parantamista sekä poikkeamia. Suurimmassa osassa EMAS -oppilaitoksia toiminnan kehittämisen näkökulman lisäksi opetus ja ympäristöasioiden integroiminen opetukseen on myös mukana jollain tavalla. Lisäksi järjestelmiä on laajennettu koskemaan myös kestävä kehityksen sosiaalista ulottuvuutta

Ympäristöjärjestelmä on tehokas johdon työkalu, joka auttaa organisaatiota järjestelmällisesti ottamaan ympäristöasiat huomioon kaikessa toiminnassaan. (Hänninen ja Tenhunen, 2003). Järjestelmän avulla tunnistetaan nykytila, asetetaan päämäärät haitallisten ympäristövaikutusten vähentämiseksi ja luodaan dokumentaatio päämäärien saavuttamiseksi. Lisäksi organisaatio sitoutuu jatkuvaan parantamiseen. Sertifiointit ovat tulleet yrityspuolella osaksi kansainvälisen kaupan laadunvarmistusta, kokonaisvaltaista yritysmaailmaa ja johtamisfunktiota. Sertifikaattien määrä maailmassa ja Euroopassa on selvästi kasvussa. Yrityspuolella EMAS -rekisteröinnit ja ISO -sertifikaatit ovat monen yrityksen arkipäivää, mutta julkishallinnon organisaatioissa niiden käyttö on vasta muotoutumassa.

Euroopassa julkishallinto näyttää suosivan EMAS -rekisteröintiä ISO -sertifiointin sijasta. EMAS -rekisteröintiä määrä onkin kasvanut voimakkaasti viime vuosina, vaikka kokonaismäärä ei vielä ole kovin suuri. EMAS -rekisteröinnit ovat lisääntyneet erityisesti kaupunkien, sairaaloiden, oppilaitosten ja muiden kunnallisten organisaatioiden osalta. Kärkimäa julkisella sektorilla on muutenkin eniten EMAS -rekisteröintejä kirjannut Saksa.

Oppilaitosten kannalta katsottuna EMAS -rekisteröintiin ja ISO 14001 -sertifiointiin liittyen voidaan tunnistaa sekä hyötyjä että haittoja (Hänninen ja Tenhunen, 2003). Hyödyistä voidaan mainita esimerkiksi seuraavat:

- Oppilaitos saa ulkoisen tunnuksen, joka on tuttu myös yrityksille ja muille sidosryhmille.
- Ammatillisissa oppilaitoksissa toiminta vastaa yritysmaailmaa ja ympäristöjärjestelmän rakentaminen ja ylläpito voidaan integroida osaksi opetusta ja oppimisympäristöä, jolloin se on tuttua opiskelijoille heidän siirtyessään valmistuttuaan työelämään.
- Säännölliset ulkoiset auditoinnit antavat lisäpotkua työhön ja lisäävät järjestelmän uskottavuutta.
- Ympäristöhallintajärjestelmät pakottavat dokumentointiin ja tulosten julkistamiseen ympäristöraportoinnin muodossa. Tämä lisää työn tunnettavuutta ja toiminnan läpinäkyvyyttä.

Haittapuoliksi, erityisesti yleissivistävän koulutuksen osalta, voidaan lukea seuraavat asiat:

- EMAS -asetuksen ja ISO 14001 -standardin mukaiset ympäristöhallintajärjestelmät edellyttävät paljon dokumentointia, joka ei kuitenkaan ole välttämätöntä kehittämisen kannalta.
- Hallintajärjestelmien mukaan poikkeamista ja niiden korjaamisesta tulee raportoida. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita toiminnan kehittämistä.
- Auditoreilla on vähän kokemusta ja tietämystä oppilaitoksista ja järjestelmien vaatimukset eivät palvele kaikin osin oppilaitoksia. Oppilaitosten työstä merkittävä osa on opetusta, johon ympäristöasiat tulisi integroida mukaan. Opetus prosessina ei vastaa teollisuus- ja tuotantoprosesseja: sen keskeisin tehtävä ei aiheuta haitallisia ympäristövaikutuksia kuten esim. teollisuuden prosessit. Auditoinnissa edellytetään toisenlaista asennoitumista ja lähestymistapaa – sekä kriteereitä – opetuksen ympäristösuorituskykyä ja sen paranemista arvioitaessa.

- EMAS- ja ISO –ympäristöjärjestelmien hallinnoiminen on raskasta ja taloudellisesti kallista. Oppilaitosten ylläpitäjät eivät ole heränneet huomaamaan, että toimintaan tulisi varata resursseja. Nykyisistä EMAS -rekisteröidyistä ja ISO -sertifioiduista oppilaitoksista monet ovat saaneet taloudellista tukea ympäristöjärjestelmän rakentamiseen, sertifiointiin tai rekisteröintiin sekä ylläpitoon. Ilman ulkopuolista rahoitusta järjestelmien rakentaminen olisi ollut mahdotonta.

Oppilaitoksissa EMAS -rekisteröinnit ovat harvinaisia. ISO 14001 -sertifioituja oppilaitoksia Euroopassa on muutamia, esimerkiksi Saksassa, Itävallassa ja Englannissa. Suomessa Hyvinkään - Riihimäen aikuiskoulutuskeskus sai ensimmäisenä oppilaitoksena ISO 14001-sertifikaatin. Sertifioitujen oppilaitosten määrä on pieni suhteessa oppilaitoksiin, joissa ympäristökatselmus on suoritettu ja ympäristöjärjestelmä rakennettu.

6.2 ENVEDU – ympäristösertifiointi oppilaitoksille

Tietoa koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifioinnin käynnistymisestä ja sen tueksi järjestettävästä koulutuksesta löytyy Hyvinkään – Riihimäen aikuiskoulutuskeskuksen sivuilta osoitteesta <http://www.hrakk.fi/envedu/>. Sivuilta löytyvät myös koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit PDF-tiedostona.

Hyvinkään - Riihimäen aikuiskoulutuskeskus koordinoi koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerien laadintaa. (www.hrakk.fi/envedu). Ympäristökriteerit ovat osa ENVEDU -hanketta, jossa rakennetaan kansallinen oppilaitosten ympäristöarvioinnin järjestelmä. Hankkeen tavoitteena on tarjota oppilaitoksille koulutusta, työvälineitä ja kannustimia ympäristöasioiden hoidon kehittämiseen. Partnereita ja osarahoittajia ovat Opetusalan Ammattijärjestö OAJ, OKKA -säätiö ja ympäristöministeriö. Alihankkijoina toimivat Opetushallitus, Joensuun yliopisto, Oulun yliopisto sekä Eco One. Hanke toteutetaan joulukuun 2001 ja marraskuun 2004 välisenä aikana.

Koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifiointi käynnistyy maaliskuussa 2004. Oppilaitosten ympäristösertifiointia varten on laadittu kriteerit sekä itsearvioinnin kysymyslista ja ohjeet. Ulkoisen auditoijan avuksi tuotetaan opas ja OKKA -säätiöön perustetaan sertifiointielin. Tavoitteena on kouluttaa vuosina 2002–2004 valtakunnallisesti kaikkiaan 180 oppilaitosta rakentamaan itselleen ympäristöjärjestelmä koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerien pohjalta.

Oppilaitosten opetus- ja muulle henkilöstölle sekä kuntien palveluksessa oleville kiinteistöhoitoammattilaisille järjestetään auditoijakoulutusta, joka antaa tarvittavat tiedot ja taidot oppilaitosten ympäristöarviointien suorittamiseen. Ympäristökriteereissä on otettu huomioon vaatimukset, joita ympäristöjärjestelmästandardit (ISO 14001 ja EMAS) edellyttävät toiminnan suunnittelulta, ohjaukselta, arvioinnilta ja kehittämiseltä. Niitä on kuitenkin kevennetty, jotta ne soveltuisivat paremmin oppilaitoksille. Oppilaitosten ympäristöjärjestelmää on kriteerien pohjalta mahdollista kehittää edelleen EMASin vaatimukset täyttäväksi. Tähän tarkoitukseen laaditaan Polku EMAS -rekisteröintiin –opas. Opas on oppilaitosten työkalu ympäristöjärjestelmän rakentamiseen, ympäristöasioiden hoidon tason arvioimiseen, oppilaitosten ympäristösertifikaatin hakemiseen sekä EMASin vaatimusten täyttämiseen.

Ympäristö- ja kestävä kehitys työtä tehdään kaikkialla Euroopassa ja eri viranomaiset näkevät oppilaitosten olevan avainasemassa tietojen, taitojen ja asenteiden muokkaamisessa. Oppilaitokset itsekkin näkevät asian merkityksen kasvavan koko ajan. Vaikka useita erilaisia projekteja onkin perustettu oppilaitosten ja koulujen ympäristötyön tueksi, resurssien puute ja ulkopuolisen avun tarve työn edistämiseksi nousevat selkeästi esille ENVEDU -hankkeen osana tehdyssä selvityksessä (Hänninen ja Tenhunen, 2003). Ympäristötyön toteuttamiseksi on valittavana useita erilaisia tapoja ja malleja, mikä aiheuttaa sekaannusta oppilaitoksissa.

Järjestelmien nähdään tuovan oppilaitosten työhön järjestelmällisyyttä, seuranta ja dokumentointia johtamisen ja ympäristötyön tueksi. Kehitystyön ja projektien parantunut hallinta onkin monen oppilaitoksen perustavoite järjestelmien rakentamisessa. Ympäristöjärjestelmät ovat tulevaisuudessa yhä useamman oppilaitoksen arkipäivää, mutta suora polku EMAS -rekisteröintiin tai ISO 14001 –sertifiointiin on monille liian suuri harppaus. Tarvitaan välietappien kehittämistä työn tueksi, ja tähän tarkoitukseen on kehitetty koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifikaatti.

6.3 Vihreä lippu

Lisätietoa Vihreästä lipusta löytyy Suomen ympäristökasvatusseuran sivuilta osoitteesta <http://www.sykse.net/vihrealippu/>. Sivuilta on ladattavissa muun muassa Vihreää lippua esittelevä Power Point –esitys.

Vihreä lippu on koulujen ja päiväkotien kansainvälinen ympäristökasvatusohjelma ja ympäristömerkintä. (www.sykse.net/vihrealippu/). Ohjelmassa on olennaista oppilaiden osallistuminen, pyrkimys kohti ympäristöystävällisempää arkea sekä ympäristökasvatustyön pitkäjänteisyys. Ohjelmaa voisi kutsua myös ympäristöjohtamisjärjestelmäksi, sillä se tuo kouluihin ja päiväkoteihin uudenlaista oppilaskeskeistä johtamiskulttuuria. Vihreä lippu on osa kansainvälisen ympäristökasvatusjärjestön FEE:n (Foundation for Environmental Education) Eco-schools -ohjelmaa. Suomessa ohjelmasta vastaavat Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry ja Pidä Saaristo Siistinä ry. Vihreää lippua tukevat opetusministeriö, ympäristöministeriö sekä yhteistyökumppaneina mm. energiansäästön palvelukeskus Motiva ja Paperinkeräys Oy. Vihreää lippua tavoittelemassa on niin päiväkoteja, peruskouluja, lukioita kuin ammatillisia oppilaitoksiakin.

Vihreään lippuun osallistuvat oppilaitokset pyrkivät tekemään kansainväliset kriteerit täyttävää ympäristökasvatustyötä, muuttamaan arkikäytäntöjään ympäristöystävällisemmiksi ja ottamaan oppilaat mukaan päätöksentekoon. Onnistuneet projektit palkitaan ohjelman tunnukseksi, salkoon nostettavalla vihreällä lipulla. Ohjelma perustuu jatkuvan parantamisen periaatteelle, ja on siinä mielessä sukua yritysmaailman EMAS- ja ISO 14001 –ympäristömerkintä-järjestelmille. Jokainen osallistuja ryhtyy omista lähtökohdistaan käsin tavoitteellisesti etsimään parantamisen paikkoja. Vihreä lippu -projektin voi aloittaa yhtä hyvin oppilaitos, joka on jo tehnyt paljon ympäristötyötä, tai joka ei ole vielä aloittanutkaan.

Vihreä lippu -projektissa oppilaiden tulee päästä harjoittelemaan vaikuttamisen ja vastuunkantamisen taitoja ympäristöasioissa. Projektin johtoryhmänä toimii ympäristöraati, johon kuuluu oppilaita, opettajia ja mahdollisuuksien mukaan muuta henkilökuntaa. Lipun saamisen kriteereihin kuuluu, että koko oppilaitos lähtee mukaan projektiin. Vihreän lipun ideana on, että jokainen oppilaitos tekee omanlaisensa projektin ja kantaa itse vastuun sen onnistumisesta. Projektiorganisaatiolta saa tukea ja virikkeitä, mutta mitään liian valmista ei tarjota - projektin tulee periaatteiden mukaan lähteä osallistujista itsestä.

Projektin alussa ympäristöraati valitsee vuodeksi eteenpäin teeman. Vihreä lippu -toiminta tulee aloittaa jollakin perusteemoista vesi, energia tai jätteiden vähentäminen. Myöhemmin voi valita lähiympäristöteeman tai jonkun itse ideoidun teeman. Kaikkiin teemoihin tulee liittää ekoarjen parannuksia. Teeman tavoitteena on helpottaa konkreettisten tavoitteiden asettamista sekä rajata projekti sopivan kokoiseksi. Valitun teeman alueelta tehdään ympäristökartoitus, jonka tarkoituksena on selvittää, kuinka paljon oppilaitos kuormittaa ympäristöä esimerkiksi kuluttamalla vettä, käyttämällä energiaa tai tuottamalla jätettä. Kartoituksen jälkeen etsitään parannuskohteita, asetetaan tavoitteet ja tehdään toimintasuunnitelma. Projektin lopuksi tehdään toinen kartoitus, jolla mitataan, onko saavutettu parannuksia.

Projektia jatketaan oppilaitoksessa yhden lukuvuoden ajan, jonka päätteeksi anotaan vihreää lippua valtakunnalliselta Vihreä lippu -toimikunnalta. Toiminnasta laaditaan raportti, jonka perusteella toimikunta arvioi, täyttääkö projekti Vihreän lipun kriteerit. Oppilaitos saa siis arvokasta palautetta ympäristötyöstään. Lippua saa käyttää puolitoista vuotta sen myöntämisen jälkeen. Tarkoituksena on, että projektia jatketaan seuraavana lukuvuonna uudella teemalla. Kolmannella kerralla voi hakea Vihreän lipun pysyvää käyttöoikeutta. Pysyvä Vihreä lippu myönnetään oppilaitoksille, jotka ovat vahvasti sitoutuneet Vihreän lipun periaatteisiin.

6.4 Mahdollisen ympäristöjärjestelmän valinta kesäyliopistoissa

OKKA -säätiön ENVEDU -ympäristösertifioinnin kehittämisessä mukana ollut Erkki Laininen (sähköposti 9.2.2004) kertoo, että Koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifiointia on valmisteltu yhteistyössä Vihreän lipun kanssa. Tavoitteena on, että nämä järjestelmät tukisivat toisiaan. Palaute Vihreässä lipussa mukana olleilta oppilaitoksilta on Lainisen mukaan ollut myönteistä. Vihreä lippu ja koulujen ympäristösertifikaatti soveltuvat kaikille kouluasteille peruskoulusta lukioon ja oppilaitoksiin. Lisäksi Vihreä lippu soveltuu päiväkodeille. Molemmat järjestelmät tähtäävät oppilaitoksen

ympäristöohjelman luomiseen. Koska järjestelmät tarjoavat erilaiset polut matkalla ympäristöohjelmaan, syntyy niiden tuloksena erilaisia ympäristöohjelmia.

Vihreässä lipussa korostuu toimintalähtöisyys ja siinä edetään teema kerrallaan. Koulujen ympäristösertifikaatissa puolestaan korostuu järjestelmälähtöisyys, kaikki toiminnot huomioidaan samanaikaisesti. Vihreän lipun ja koulujen ympäristösertifikaatin mukaista toimintaa voidaan Lainisen mielestä hyvin toteuttaa yhtä aikaa ja osana toisiaan. Oppilaitos voi siirtyä Vihreästä lipusta koulujen ympäristösertifikaattiin tai päinvastoin. Vihreä lippu soveltuu paremmin sellaisille oppilaitoksille, jotka vasta aloittelevat ympäristötoimintaa. Koulujen ympäristösertifikaatti on tarkoitettu jo pidempään ympäristötyötä tehneille.

Kesäyliopistojen lähtökohdat ympäristötyölle ja kestäväen kehityksen edistämiseksi ovat erilaiset. Joissain kesäyliopistoissa ollaan ympäristötyössä jo melko pitkällä, toisaalla työtä ollaan vasta aloittamassa. Siksi lopullinen etenemistapa ja sertifiointijärjestelmän valinta jää kesäyliopistoille itselleen. Yhtenäisyyden vuoksi suositeltavaa on, että kesäyliopistot tavoittelevat kaikki samaa sertifiointia, olkoon se sitten Vihreä lippu, oppilaitosten ympäristösertifikaatti tai EMAS. Sertifiointiin kesäyliopistot voivat edetä omista lähtökohdistaan ja omaan tahtiinsa. Ympäristötyö voidaan ensin aloittaa yhdellä Vihreän lipun teemalla, ja kokemuksen karttuessa lähdetään tavoittelemaan oppilaitosten ympäristösertifikaattia. Ympäristösertifiointi kiinnostaa Erkka Lainisen mukaan tällä hetkellä yleissivistäviä ja ammatillisia oppilaitoksia, jotka ovat jo tehneet pidempään ympäristötyötä. Vuoden 2004 osalta realistinen tavoite on kymmenisen sertifiointia oppilaitosta. Vuonna 2005 määrä on jo mahdollisesti useita kymmeniä. Koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifikaatin rima on Lainisen mukaan tavoitteena pitää sen verran korkealla, että vain pienehkö osa oppilaitoksista ylittää siihen.

Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit ja Vihreä lippu soveltuvat työkaluiksi myös kesäyliopistoille. Kesäyliopistojen toiminta on kuitenkin luonteeltaan sellaista, että vaatimuksia täytyy tulkita soveltaen. Kesäyliopistoilla ei esimerkiksi ole omaa opetushenkilökuntaa, ja opiskelijat vaihtuvat kurseittain. Molempien järjestelmien periaatteita ja kriteerejä kannattaa käyttää kehittämistyön tukena kesäyliopistoissakin. Erkka Laininen OKKA -säätiöstä arvelee, että paras tapa kehittää kesäyliopistojen ympäristötyötä on, että lähdetään rakentamaan ympäristöohjelmia ja katsotaan käytännön kautta mitkä asiat kriteereissä soveltuvat kesäyliopistoille ja missä määrin opettajia ja opiskelijoita voidaan ottaa toimintaan mukaan.

Suurimmat kysymykset kesäyliopistojen ympäristötyössä liittyvät henkilöstön ja opiskelijoiden sitoutumiseen ja osallistumiseen. Yleensä oppilaitoksen ympäristötyötä pyörittää ympäristöryhmä tai -raati (Vihreä lippu), jossa on mukana opettajia, oppilaita ja ylläpitotoiminnoista vastaavia. Vastavaa ryhmää on vaikea muodostaa kesäyliopistoissa. Samasta syystä vaikeutena voi olla myös opetussuunnitelmatyö, eli miten ympäristöasiat voidaan sisällyttää läpäisevästi opetukseen, kun yhteisiä opetussuunnitelmien perusteita ei ole, eivätkä kesäyliopistot juuri puutu kurssien sisältöihin. Ylläpitotoimintoihin liittyen voidaan tehdä yhteistyötä kiinteistön omistajan kanssa energiaan, veteen ja jätehuoltoon liittyen. Tärkeää olisi Lainisen mukaan kuitenkin se, että henkilöstö ja opiskelijat (ulkopuoliset opettajat mukaan lukien) voitaisiin perehdyttää ja ohjeistaa oikeisiin toimintatapoihin esimerkiksi energiansäästöön ja lajitteluun liittyen. Ainakin yhteistyötä voidaan kesäyliopistoissa tehdä sellaisten luotto-opettajien kanssa, jotka vetävät toistuvasti kesäyliopistojen kurseja.

7 KESÄYLIOPISTOJEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN TOIMENPIDEOHJELMA

Kesäyliopistojen kestävä kehitys edistämishjelman läpäisevinä periaatteina ovat ympäristöjohtaminen ja elinkaarivastuu. Toiminnan ympäristövaikutuksia ajatellaan kokonaisvaltaisesti ja ympäristöasiat otetaan huomioon kaikessa toiminnassa ja päätöksenteossa. Jotta nämä periaatteet näkyisivät käytännön kesäyliopistotoiminnassa, on erittäin tärkeää selvittää kestävä kehityksen vastuut ja vastuuhenkilöt sekä tiedottaa ympäristöasioista näkyvästi. Kesäyliopistojen ympäristökriteerien lähtökohtana on laatuajattelusta tuttu jatkuvan parantamisen periaate.

Kesäyliopistoilla on merkittävä tehtävä kestävä kehitys ja ympäristöä säästävien toimintatapojen edistämässä. Opetushallituksen kestävä kehitys ohjelma velvoittaa oppilaitoksia sisällyttämään ympäristöasiat opetukseensa ja ottamaan kestävä kehityksen huomioon kaikessa toiminnassa.

Kesäyliopistojen tärkeänä tavoitteena on tukea opiskelijoiden kasvua ympäristöstään vastuuta kantaviksi kansalaisiksi ja ammattitaitoisiksi ihmisiksi, jotka osaavat ottaa ympäristöasiat huomioon omassa elämässään ja työssään.

Kesäyliopistot toteuttavat ympäristönsuojelun ja kestävä kehityksen periaatteita niin hallinnossa, päivittäisissä ylläpitotoiminnoissa kuin opetuksessakin ympäristövaikutusten vähentämiseksi. Seuraavassa esitetään tavoitteet haitallisten ympäristövaikutusten vähentämiseksi ja positiivisten vaikutusten lisäämiseksi. Nämä periaatteet ovat kesäyliopistojen kestävä kehityksen ”10 käskyä”, ne tiivistävät kesäyliopistojen tavoitteet ja ne on helppo kopioida vaikka huoneentauluksi. Periaatteiden laadinnan pohjana on käytetty mm. Tampereen yliopiston ympäristöpolitiikkaa (www.uta.fi/projekti/ekokampus/ymparistopolitiikka.html).

Kesäyliopistojen kestävä kehityksen kriteereissä esitetään esimerkkeinä erilaisia keinoja tavoitteisiin pyrittäessä. Kriteerit ovat sellaisia kesäyliopistotoiminnassa huomioitavia käytännön seikkoja, joihin kiinnitetään huomiota myös sertifioitujen ympäristöjärjestelmän rakentamisessa. Kriteereitä voidaan kutsua yhtä hyvin indikaattoreiksi, mittareiksi tai yksinkertaisesti toimenpiteiksi.

7.1 Kesäyliopistojen kestävä kehityksen periaatteet

Kesäyliopiston henkilökunta sitoutuu noudattamaan seuraavia kestävä kehityksen periaatteita. Jokainen kesäyliopisto asettaa omat kestävä kehityksen tavoitteensa, jotka pohjautuvat ohjelmassa määriteltyihin tavoitteisiin. Tavoitteiden tulee olla haastavia, selkeitä ja mitattavissa olevia. Kesäyliopistoissa tehdään säännöllisesti ympäristöarviointeja, joiden avulla tavoitteita täsmennetään. Kestävä kehityksen periaatteet ovat ohjeellisessa toteutusjärjestyksessä siten, että liikkeelle on helppo lähteä alkupään periaatteista.

1) Tiedotus, vastuut ja sitouttaminen

Kesäyliopisto tiedottaa ympäristöasioista ja saavutetuista tuloksista koko henkilöstölle, opiskelijoille ja ulkoisille sidosryhmille. Ympäristövastuut ja vastuuhenkilöt määritellään ja kirjataan selkeästi ja huolehditaan tiedonkulusta henkilöstöryhmien välillä. Jokainen vastaa omalta osaltaan kestävä kehityksen työstä, lisäksi kesäyliopistossa on erikseen nimetty vastuuhenkilö.

2) Koulutusta henkilökunnalle

Kesäyliopisto järjestää koko henkilökunnalle kestävä kehityksen koulutusta niin, että heidän on mahdollista toimia työssään ja vapaa-aikanaan ympäristöä säästään. Opetushenkilökunnalle tarjotaan mahdollisuuksia kouluttaa itseään ympäristötietojensa päivittämiseksi ja ympäristöopetuksen laadun parantamiseksi. Opettajille kerrotaan kesäyliopiston kestävä kehityksen toiminnasta.

3) Työterveys, -turvallisuus ja -viihtyvyys

Työympäristön terveellisyyden ja turvallisuuteen kiinnitetään huomiota ja havaitut epäkohdat korjataan. Kesäyliopistoon luodaan avoin työskentelyilmapiiri, jolloin työyhteisön ongelmiin on mahdollista puuttua ajoissa. Jokainen kesäyliopiston työntekijä on työyhteisönsä täysivaltainen jäsen. Työssä viihtymistä ja jaksamista seurataan säännöllisesti.

4) Energian ja veden säästö

Kesäyliopisto vähentää energian ja veden kulutustaan kaikin mahdollisin tavoin ottamalla käyttöön uusimpia, energiaa säästäviä teknisiä ratkaisuja ja vaikuttamalla ihmisten asenteisiin ja päivittäisiin toimintatapoihin. Energian ja veden kulutusta seurataan jatkuvasti.

5) Työmatkat ja kuljetukset

Kesäyliopisto pyrkii toimimaan niin, että työmatkaliikenne ja kuljetukset hoidetaan ympäristöä säästään. Työmatkaliikenteessä suositaan kevyttä liikennettä ja julkisia kulkuneuvoja. Kuljetuksia vähennetään mahdollisuuksien mukaan ja niitä yhdistetään mahdollisimman tehokkaasti.

6) Hankinnat ja jätehuolto

Kesäyliopisto asettaa tavoitteeksi vähentää materiaalien kulutusta ja syntyvän jätteen määrää kaikessa toiminnassaan. Tavoitteeseen pyritään elinkaariajattelun avulla, vähentämällä kulutusta ja hankkimalla mahdollisimman kestäviä, helposti huollettavia ja kierrätettäviä tuotteita. Hankinnoissa otetaan huomioon tuotteen alkuperä ja sen tuotannosta aiheutuneet ympäristö- ja sosiaaliset vaikutukset. Hankittavia materiaalimääriä seurataan jatkuvasti. Jäljelle jäävä jäte lajitellaan ja kierrätetään mahdollisimman tehokkaasti ja jätemääriä seurataan jatkuvasti.

7) Lisätehoa yhteistyöstä

Kesäyliopisto tukee ja kehittää ympäristöalan koulutusyhteistyötä paikallisella, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Yhteistyötä kehitetään kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti opiskelijoiden, eri organisaatioiden, järjestöjen, yritysten ja muiden oppilaitosten kanssa.

8) Ympäristöopetusta opiskelijoille

Ympäristönäkökulma ja kestävä kehitys periaatteet liitetään kaikkeen kesäyliopiston opetukseen läpäisyperiaatteella niiltä osin kuin se on mahdollista. Mahdollisuuksien ja kysynnän mukaan järjestetään erikoiskursseja ympäristö- ja kestävä kehityksen tematiikkaan liittyen. Tavoitteena on, että opiskelijoilla on perustiedot globaaleista ympäristö- ja kehityskysymyksistä sekä taitoja toimia työssään ja vapaa-aikanaan mahdollisimman ympäristömyönteisesti.

9) Kestävä taloudenpito

Kesäyliopistossa harjoitetaan säästäväistä taloudenpitoa, joka ei perustu velkaantumiseen eikä varantojen hävittämiseen. Resursseja käytetään säästeliäästi ja mahdollisimman tehokkaasti. Vakaassa taloudessa voidaan ennakoida myös tulevaa: esimerkiksi sairauspoissaoloista aiheutuvia kustannuksia voidaan ehkäistä kiinnittämällä huomio ihmisten hyvinvointiin. Hankituista tuotteista ja palveluista maksetaan käypä hinta, ja niiden ympäristövaikutuksiin kiinnitetään huomiota.

10) Kestävä kehityksen edistämisen hallinta, seuranta ja arviointi

Kesäyliopistojen toimenpiteitä seurataan asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteet tarkistetaan säännöllisin väliajoin, jolloin arvioidaan myös niiden saavuttaminen ja tarve uusien tavoitteiden laatimiseksi. Uudet tavoitteet laaditaan tai vanhoja tavoitteita korjataan yhteistyössä kesäyliopiston hallinnon, eri kesäyliopistojen, ylläpitotoimintojen, henkilökunnan ja opiskelijoiden kanssa.

7.2 Kesäyliopistojen kestävä kehityksen kriteerit

Seuraavat kesäyliopistojen kestävä kehityksen kriteerit on laadittu oppilaitosten ympäristökriteerejä (Opetushallitus, 2003) mukaillen. Kriteerejä on laajennettu kestävä kehityksen ekologisesta ulottuvuudesta taloudellisen ja sosiaalisen kestävyden suuntaan. Kriteerien laadinnassa on katseltu malliksi myös opintokeskusten henkilökunnalle laadittua kestävä kehityksen kyselyä (Peltonen ym., 2004) sekä Tamperelaisen opiskelijan ympäristöopasta (Hiltunen ja Santaoja, 2004). Koska monet ympäristöä säästäväistä toimenpiteistä ovat löydettävissä useista eri lähteistä ja siinä mielessä arkitietoa, ei lähteitä ole merkitty erikseen näkyviin kunkin kriteerin kohdalla.

Oppilaitosten ympäristökriteereissä painotetaan opetuksen ja koulutuksen ympäristövaikutuksia. Kesäyliopistoissa tarjottavan kestävä kehityksen koulutuksen uskottavuus riippuu paljon siitä, kuinka ympäristöarvot heijastuvat yksiköiden arkeen. Oppimisympäristön tulisikin toimia esimerkkinä kestävästä elämäntavasta – on elettävä kuten opetetaan. Siksi on tärkeää, että opiskelijat ja kesäyliopiston koko henkilöstö osallistuvat ympäristöasioiden suunnitteluun ja toteutukseen. Kesä

yliopistojen kestävän kehityksen kriteereissä painotetaan ensin omien toimintojen kestävyttä ja vasta sitten opetuksen ympäristövaikutuksia.

Kesäyliopistojen kestävän kehityksen kriteerit koostuvat kolmesta kokonaisuudesta, joiden alle voidaan sijoittaa kestävän kehityksen periaatteet:

1. Kestävän kehityksen työn suunnittelu, organisointi ja kehittäminen (periaatteet 1, 2, 3, 9 ja 10)
2. Arjen ylläpitotoiminnot (periaatteet 4, 5 ja 6)
3. Opetus, osallistuminen ja yhteistyö (periaatteet 7 ja 8).

Kesäyliopistojen kestävän kehityksen kriteerit ovat suuntaa antavia, kesäyliopistot itse ratkaisevat, miten käyttävät kriteerejä. Kriteeristöä on laadittu mahdollisimman laaja ja yksityiskohtainen. Kriteerejä ovat sekä tekstissä esiintyvät asiat että erikseen luetteloidut toimenpiteet. Eriksen poimituna jotkut ohjeista saattavat vaikuttaa liian tiukoilta tai huvittavilta. Tarkoitus ei kuitenkaan ole omaksua kriteeristöä kerralla sellaisenaan, vaan sitä voi käyttää valikoiden omien tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan. Kesäyliopisto voi lähteä toteuttamaan kriteereitä sellaisenaan, valita kriteereistä aluksi jonkin teeman jota lähtee toteuttamaan tai valita sellaiset kriteerit jotka koetaan oman toiminnan kehittämisen kannalta erityisen tarpeellisiksi. Kestävän kehityksen edistämishjelma toimitetaan kesäyliopistoille sähköisenä tiedostona, jolloin kesäyliopistojen on helppo muokata valmiista tekstistä oma kestävän kehityksen toimintaohjelmansa.

Vaikka kriteerit pohjautuva oppilaitosten ympäristökriteereihin, voi niitä käyttää pohjana myös muihin sertifiointeihin pyrittäessä. Sertifikaattien vaatimuksista kannattaa ottaa tarkemmin selvää edellisessä luvussa mainituista lähteistä. Kesäyliopistojen kestävän kehityksen työn etenemistä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

7.2.1 KESTÄVÄN KEHITYKSEN SUUNNITTELU, ORGANISOINTI JA KEHITTÄMINEN

Kestävän kehityksen edistämistyön suunnittelua, organisointia ja kehittämistä koskevien kriteerien tarkoituksena on varmistaa kesäyliopistojen ympäristötyön johdonmukaisuus ja jatkuvuus. Keskeisiä osa-alueita ovat ympäristöasioiden sisällyttäminen arvoihin ja johtamiseen, ympäristöohjelman suunnittelu, sisäinen yhteistyö ja osallistuminen, ympäristöohjeet, koulutus ja viestintä sekä toiminnan arviointi ja kehittäminen. Lisäksi tarkastellaan ympäristö- ja työsuojelulainsäädännön vaatimusten täyttämistä ja turvallisuutta. Kesäyliopistoilla on merkittävä tehtävä yhteiskunnallisena toimijana ja vaikuttajana kestävän kehityksen edistämisessä. Yhteistyö sidosryhmien kanssa ja osallistuminen paikalliseen kestävän kehityksen toimintaan ovat olennainen osa vaikuttamista.

Suunnittelu

- Kesäyliopistojen kestävän kehityksen toiminta pohjautuu kesäyliopistojen arvoihin. Kesäyliopisto kirjaa kestävän kehityksen mukaiset arvot ja toimintaperiaatteet, jotka luovat perustan arkikäytännöille ja opetukselle. Arvot ja toimintaperiaatteet voivat olla osa kesäyliopiston arvoja ja strategiaa (esitettyinä toimintasuunnitelmassa ja -kertomuksessa), tai ne voidaan muotoilla erilliseksi asiakirjaksi.
- Kesäyliopiston johto, opettajat ja muu henkilöstö ovat sitoutuneet kestävän kehityksen edistämiseen periaatteiden kuvaamalla tavalla ja tuntevat niiden merkityksen oman työnsä kannalta. Johto tukee ympäristötyötä kannustamalla ja luomalla edellytyksiä.
- Kesäyliopistolla on käsitys toimintaansa liittyvistä keskeisistä ympäristöasioista ja niiden tilasta sekä parannustarpeista ja omista vaikutusmahdollisuuksista. Ympäristövaikutuksia aiheuttavat toiminnot on tunnistettu esimerkiksi ympäristökatselmuksen avulla.
- Kesäyliopisto on selvillä toimintaansa koskevista ympäristö- ja työsuojelusäädännöksistä. Tietoja seurataan ja päivitetään säännöllisesti. Säännösten noudattamista valvotaan. Lain-säädännön lisäksi on noudatettava mm. kunnallisia jätehuoltomääräyksiä.

- Kesäyliopistossa on tunnistettu sen tilojen ja pihaympäristön sekä eri opetustilanteiden mahdolliset vaaratekijät ja onnettomuus- ja hätätilanteisiin liittyvät turvallisuus- ja ympäristöriskit. Vaaratilanteiden ehkäisemiseksi on tehty tarvittavat toimenpiteet.
- Kestävä kehitys integroidaan mahdollisimman nopeasti osaksi kesäyliopistojen normaalia toiminnan suunnittelua, arviointia, raportointia ja tiedottamista. Kestävä kehitys ei ole irrallinen ohjelma vaan kiinteä osa toiminnan ja talouden suunnittelua resurssien ja toimenpiteiden toteutuksen varmistamiseksi.

Organisointi

- Kestävän kehityksen vastuut on määritelty ja tehtävät jakautuvat tarkoituksenmukaisella tavalla henkilöstön kesken. Ympäristötyön vastuuhenkilöiden tehtävänjaosta on laadittu kirjalliset ohjeet.
- Henkilöstö ja opiskelijat perehdytetään työhönoton tai opetuksen yhteydessä käytännölläheisesti oppilaitoksen ympäristöohjeisiin ja toimintatapoihin. Henkilöstön ja oppilaiden ympäristökoulutuksen tarvetta seurataan ja lisäkoulutusta järjestetään tarpeen mukaan. Henkilöstölle ja oppilaille kerrotaan ympäristöohjelman sisällöstä ja saavutetuista tuloksista sekä tarpeen mukaan uusista ohjeista ja toimintatavoista.
- Kesäyliopistolla on ylläpitotoimintoihin liittyvät selkeät ja riittävät ohjeet, joilla varmistetaan yhtenäiset toimintatavat ja selkeä vastuunjako eri toiminnoissa. Ohjeet ovat helposti saatavilla paikoissa, missä niitä tarvitaan. Ohjeistettavia ylläpitotoimintoihin liittyviä asioita ovat ainakin jätehuolto sekä energian ja veden säästäminen.
- Kesäyliopisto on selvittänyt yhteistyömahdollisuudet kestävä kehityksen edistämiseksi ulkoisten sidosryhmien kanssa. Kesäyliopisto tekee yhteistyötä paikallisesti esimerkiksi kunnan, koulutuksen järjestäjän tai kiinteistöjen ylläpitäjän kanssa oppilaitoksen ympäristöohjelman toteutuksessa ja opetuksen suunnittelussa.
- Kesäyliopisto laatii tai päivittää vuosittain kirjallisen kestävä kehityksen edistämishjelman tai ympäristöohjelman, joka sisältää tavoitteet ja toteutussuunnitelman seuraavalle vuodelle. Ohjelma voi olla erillinen toimenpidesuunnitelma, tai se voi olla osa toiminta- ja talussuunnitelmaa.
- Ympäristöohjelman tavoitteista tiedotetaan riittävästi ja avoimesti. Sisäisessä tiedottamisessa hyödynnetään suoraa kontaktia.

Kehittäminen

- Kesäyliopiston johto arvioi säännöllisesti kestävä kehityksen huomioimista opetuksessa ja ylläpitotoiminnoissa, kestävä kehityksen edistämishjelman toteutumista sekä ohjeiden ja vastuunjaoon toimivuutta. Arvioinnin tulokset käsitellään yhteisesti ja niitä hyödynnetään ohjelman kehittämisessä. Kestävä kehityksen arviointi yhdistetään käytössä oleviin arviointimenettelyihin.
- Kestävä kehityksen tilaa kesäyliopistossa arvioidaan säännöllisesti itsearvioinnin tai auditoinnin ja mittareiden avulla. Arviointi- ja mittaustietoja hyödynnetään kestävä kehityksen ohjelman laatimisessa ja päivittämisessä.

TYÖTERVEYS JA VIIHTYVYYS

Työssä jaksaminen ja viihtyminen ovat sosiaalisen kestävyuden kannalta olennaisia. Sosiaalinen kestävyys korostaa ihmisen hyvinvointia luonnon hyvinvoinnin rinnalla. Yhteiskunnallisella tasolla suurimpia sosiaalisen kestävyuden haasteita ovat työttömyys, terveys- ja sosiaalipalvelujen oikeudenmukaisuus, tasa-arvokysymykset sekä tasapainoisen alueellisen kehityksen turvaaminen. Sosiaaliseen kestävyyskuuluva myös yleinen tyytyväisyys/tyytymättömyys ja paikallinen identiteetti. Kesäyliopiston toiminnan sosiaalisen kestävyuden arviointiin sisällytetään myös se, miten sosiaalisen kestävyuden kriteereitä toteutetaan hankinnoissa ja yhteistyösuhteissa.

Kesäyliopiston työilmapiiriä, viihtyisyyttä ja työterveyteen liittyviä asioita arvioidaan henkilöstölle ja opiskelijoille suunnatuilla kyselyillä. Toimenpiteiden suunnittelussa hyödynnetään kyselyjen tuloksia. Esimerkiksi kesäyliopiston sisäilman laatu tunnetaan ja mahdolliset kosteusvauriot ja homeongelmat on selvitetty yhteistyössä kiinteistön ylläpitäjän tai omistajan kanssa. Ongelmien edessä ei kohauteta olkapäitä vaan ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin. Kestävä kehityksen kriteeri on

myös se, että kesäyliopistossa tapahtuu vähän tapaturmia ja sairaspöissaoloja on vähän tai niiden määrä on vähentynyt.

Tasa-arvo

- Kesäyliopistoissa tiedostetaan henkilöstörakenne ja tasa-arvokysymykset.
- Samasta työstä maksetaan sama palkka sukupuolesta riippumatta.
- Kesäyliopistot rekrytoivat laajalla ikähaitarilla ja hyötyvät niin iän tuomasta kokemuksesta kuin nuoruuden innostakin.
- Kesäyliopisto tarjoaa työpaikkoja vajaakuntoisille ja vähemmistöryhmien edustajille.
- Työn ja perhe-elämän yhteensovittamista tuetaan.
- Käytössä on joustavat työaikajärjestelyt, joissa otetaan huomioon työntekijöiden yksilölliset tarpeet ja jotka tarjoavat mahdollisuuksia etätööhön, yksilölliseen työaikaan sekä työajan jaksotukseen tai liukumiin
- Kesäyliopistossa suositaan pysyviä työsuhteita.
- Henkilöstökoulutus pitää sisällään moniarvoisuus- ja monikulttuurisuuskysymyksiä.
- Kesäyliopistojen kestäväen kehityksen toimintaa kehitetään eri tahojen yhteistoiminnalla.

Henkilöstön hyvinvointi

- Työpaikan olosuhteita koskeva palaute ja ilmapiiritutkimukset johtavat tarvittaviin toimenpiteisiin.
- Kesäyliopistossa pyritään matalaan organisaatorakenteeseen, avoimeen työilmapiiriin ja tehokkaaseen tiedon kulkuun.
- Henkilöstölle tarjotaan palveluja, jotka tukevat heidän henkistä ja fyysistä hyvinvointiaan.
- Esimiehen ja alaisen välillä käydään säännölliset ja dokumentoidut kehityskeskustelut.
- Työntekijöille tarjotaan mahdollisuus kouluttautua ja heitä kannustetaan opiskeluun. Henkilökunnan ammattitaidon ylläpitämiseen investoidaan pitkällä tähtäimellä.
- Kesäyliopistossa tehtävästä kestäväen kehityksen työstä tiedotetaan avoimesti niin sisäisesti kuin ulkoisille sidosryhmillekin.

Kestävät käytännöt

- Talous ja toiminta suunnitellaan pitkäjänteisesti ja tulevaa ennakoiden.
- Kesäyliopiston toimintaa kehitetään projekteilla ja yhteistyöhankkeilla.
- Vuosi- ja toimintakertomukset ja useimmat projektijulkaisut tehdään verkkoversioina – paperia säästyä ja verkossa julkaisut ovat useampien ulottuvilla.
- Osoitteisto pidetään ajan tasalla turhien postitusten välttämiseksi.
- Kesäyliopistojen tietostrategian mukaisesti tietotekniikkaa käytetään laajasti hyväksi ja henkilöstölle järjestetään käytön vaatimaa koulutusta.

7.2.2 ARJEN YLLÄPITOTOIMINNOT

Kesäyliopiston ylläpitotoiminnoilla on suoria ympäristövaikutuksia. Ylläpitotoimintoihin liittyvien ympäristöasioiden hoitaminen vaikuttaa henkilöstön ympäristötietoihin, -taitoihin ja -asenteisiin. Ollakseen uskottava opetuksessaan kesäyliopiston on itse toimittava niin kuin opettaa. Henkilöstö voi toteuttaa kestäväen kehityksen ohjelmaa konkreettisesti pitämällä huolta ylläpitotoimintojen vaikutuksesta ympäristöön. Opetuskäytössä olevat kiinteistöt muodostavat julkisesta rakennuskannasta huomattavan osan. Ympäristön kannalta ei ole yhdentekevää, miten kesäyliopiston ylläpitotoiminnot on järjestetty. Kesäyliopistot kuluttavat energiaa, vettä ja materiaaleja, ja niissä syntyy erilaista jätettä.

Kesäyliopistojen yhteistyö muiden tahojen kanssa projektien ja vuoropuhelun kautta on keskeisessä asemassa kestävän kehityksen edistämiseksi. Yhdessä voidaan saada enemmän aikaan ja samalla oppia tärkeitä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Kesäyliopiston ylläpitotoiminnoissa voidaan saavuttaa merkittäviä kustannussäästöjä. Ympäristö ja talous kulkevat monessa suhteessa käsi kädessä. Kesäyliopisto voi vaikuttaa ympäristöasioihin suoraan opiskelijoiden ja henkilöstön toiminnan kautta. Vaikuttaa voidaan myös epäsuorasti ylläpitäjän tai palvelun tuottajan kautta. Ympäristöparannukset vaativat toisinaan investointeja, joista päättää kiinteistön ylläpitäjä. Siksi kesäyliopistojen on tehtävä yhteistyötä ylläpitäjän kanssa parannusten toteuttamisessa.

Jäte-, vesi- ja energiakysymyksiä käsitellään omassa kunnassa. Kunnalla on useimmiten oma jäte- tai kuluttajaneuvoja ja energianeuvoja (tai tehtävään nimetty vastuhenkilö). Monissa kunnissa on myös kestävän kehityksen toimintaohjelman eli Agenda21:n suunnittelija, useimmiten kunnan ympäristötoimen yhteydessä. (Jumppanen, 1998) Näiden asiantuntijoiden tietoja ja palveluita kannattaa käyttää hyväksi ja nähdä heidät voimavaroina myös kesäyliopistoille. Kaikkea ei tarvitse miettiä alusta alkaen itse, vaan asiat sujuvat joutuisasti kun niitä mietitään yhdessä asiantuntijan kanssa.

ENERGIAN JA VEDEN SÄÄSTÖ

Pohjoismaalainen käyttää noin 25 kertaa enemmän energiaa kuin maapallon asukas keskimäärin (Jumppanen, 1998). Osittain tämä selittyy sillä tosiasialla, että asumme lähellä Napapiiriä ja siksi lämmitys kuluttaa energiaa. Mutta totumuksissamme on paljon parantamisen varaa. Energiaa kuluu kolmessa muodossa: sähköinä, lämpönä ja liikenteen polttoaineena. Yhdessä energiantuotanto ja liikenne aiheuttavat yli 80% Suomen kasvihuonekaasuista, jotka vauhdittavat ilmastonmuutosta (kts. liite). Ne tuottavat myös merkittävän osa ilmansaasteista. Siksi ei ole samantekevää, millä sähköllä toimisto valaistaan tai miten kuljet työmatkasi.

Uusiutuva energia

Kuluttajalla on mahdollisuus valita, mistä yhtiöstä ja millä tavoin tuotettua sähköä ostaa. Kannattaa siirtyä tukemaan sellaisia sähköntuottajia, jotka käyttävät uusiutuvia energianlähteitä. Näitä ovat ainakin vanha vesivoima, tuulivoima, puuhake ja bioenergia. Ekosähköä tuottavat jo useat yhtiöt ympäri Suomea. Lisätietoa ekoenergiasta ja sitä tuottavista yhtiöistä saat esimerkiksi Suomen luonnonsuojeluliiton verkkosivuilta osoitteesta <http://www.sll.fi/energia>.

Vaihda virtaa! on vihreän sähkön edistämiskampanja, jonka tarkoituksena on antaa kuluttajalle mahdollisuus vaihtaa sähköön, joka on tuotettu kotimaisilla, uusiutuvilla energialähteillä kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Kampanjan nettisivuilla (<http://www.vaihdavirtaa.net>) voit vertailla eri yhtiöiden hintoja ja tilata vihreän sähkösopimuksen postissa. Pistorasiasta tulee tietenkin samaa sekasähköä kuin muillakin, mutta kesäyliopisto voi valita minkälaisen energian tuotannosta haluaa maksaa. Vaikka uusiutuviin energianlähteisiin vaihtamalla kesäyliopisto tuottaa vähemmän päästöjä muihin energianlähteisiin verrattuna, kaikkein eniten ympäristöä säästetään vähentämällä energiankulutusta. Energian säästäminen vähentää paitsi luonnonvarojen käyttöä myös säästää selvää rahaa.

Energian kulutuksen seuranta ja vähentäminen

- Kesäyliopistossa on järjestetty energiankulutuksen seuranta (sähkö, lämpö) sekä määritellyt ohjeet ja vastuut lämmitys- ja ilmastointijärjestelmien säädöstä ja huollosta.
- Energijärjestelmien ja energiaa kuluttavien laitteiden uusimistarpeet ja kiinteistön peruskorjauksen tarpeet on selvitetty ja niiden toteutuksesta on neuvoteltu kiinteistön ylläpitäjän/omistajan kanssa.
- Käyttöön on otettu uusia energiaa ja vettä säästäviä teknisiä tai toimintatapoihin liittyviä ratkaisuja.
- Kesäyliopiston kokonaisenergian kulutus on alhainen tai se vähenee vuositasolla.
- Käytetty energia on ainakin osittain peräisin uusiutuvista energialähteistä.
- Kesäyliopisto osallistuu vuosittain lokakuussa järjestettävään valtakunnalliseen energiansäästöviikkoon. Lisätietoja kampanjasta löytyy osoitteesta www.energiansaastoviikko.net.

Lämmitys

- Huoneen lämpötilaa ei terveyssyistäkään kannata pitää yli 20-asteisena. Käänän patterit pienemmälle tai neuvottelen isännöitsijän kanssa lämpötilan laskusta. Asteen lasku säästää lämmityskuluista 6 prosenttia. Tosiasia on että asumme lähellä Napapiiriä, ja siksi lämpötilan vuodenaikavaihteluun on sopeuduttava. Talvipakkasilla ei ole kohtuullista vaatia työhuoneessa trooppista lämpötilaa.
- Työtiloihin hankitaan lämpömittarit huonelämpötilan seurantaan varten.
- Jos viluttaa, lisään ensin vaatetta ja vasta sitten lämpöä. Taukojumppa päätetyöskentelyn lomassa laittaa veren kiertämään.
- En peitä pattereita pitkillä verhoilla tai huonekaluilla.
- Tiivistän vetävät ikkunat tai pyydän kiinteistöhoitajaa tiivistämään ne.
- Ristivetotuuletuksella ilma vaihtuu nopeasti ja taloudellisesti. Jatkuvasti raollaan oleva ikkuna hukkaa lämpöä. Suljen patterit tuuletuksen ajaksi.

Valaistus

- Käytän luonnonvaloa mahdollisimman paljon hyväksi. Nostan sälekaihtimet ylös sen sijaan että vain kääntäisin ne auki. Työvalaisimeksi riittää usein pöytälamppu, en käytä kattovalaisimia tarpeettomasti.
- Vaihdan pienoisoistelamput sinne, missä valot palavat pitkään. Loistelamput kuluttavat vähemmän energiaa ja ovat pitkäikäisempiä kuin hehkulamput. Muistan toimittaa käytetyt loistelamput ongelmajätteen keräykseen.
- Sammutan tarpeettomat valot, loistelamputkin kannattaa sammuttaa jo 15 minuutin poissaolon ajaksi.

Sähkölaitteet

- Sähkölaitteita hankkiessani tarkistan aina ensin niiden energiankulutuksen.
- Kopiokoneissamme ja atk-laitteissamme on energiaa säästävät toiminnot (ajastettu virransäästötoiminto ym.) ja niitä käytetään.
- Sammutan tietokoneen näytön lyhyenkin poissaolon ajaksi.
- Sammutan tietokoneen ja muut laitteet kokonaan pidemmän poissaolon ajaksi, en jätä niitä valmiusasentoon.
- Viimeinen käyttäjä sammuttaa kopiokoneen ja muut yhteisessä käytössä olevat laitteet.
- Irrotan akkulaturin seinästä lopetettuani latauksen
- Keitetty kahvi/tee pidetään lämpimänä termoskannussa, ei keittimessä.
- Kylmälaitemme huolletaan säännöllisesti ja niiden puhtaudesta ja siisteydestä huolehditaan
- Tarkistan mittarilla jääkaapin ja pakastimen lämpötilan ja tarvittaessa säädän niitä. Jääkaapin oikea lämpötila on +6 astetta ja pakastimen -18 astetta. Sulatan pakastimen kun huurrekerros on sentin paksuinen.

Veden säästeliäs käyttö

- Vesikalusteita ja vesijohtojärjestelmää huolletaan asianmukaisesti. Järjestelmien ja kalusteiden uusimistarpeet on selvitetty ja ilmoitettu kiinteistöpalveluiden tuottajalle ja tilojen omistajalle.
- Kesäyliopiston vedenkulutusta seurataan, ja tarvittaessa tehdään korjaavia toimenpiteitä. Kesäyliopistossa on käytössä vettä säästäviä laitteita (hanat, suihkut, WC-istuimet). Veden kulutus on alhainen tai kulutus on vähentynyt vuositasolla.
- Korjautan vuotavat hanat tai pytyn.
- Laitan jääkaappiin kannullisen vettä kylmenemään, niin ei tarvitse valuttaa monta litraa ennen joka lasillista.

- Tiskaan astiat altaassa, en juoksevassa vedessä.
- Pesen vain täysiä tiskikoneellisia.

KULJETUKSET JA LIIKENNE

Laajentuva tieverkosto pirstoo ja peittää alleen korvaamatonta luontoa (Hiltunen ja Santaoja 2004b). Autosta on oikeastaan tullut aikamme ”kaupunkisuunnittelija” – se sanelee taajamaympäristöjen suunnittelua hyvin pitkälle (Jumppanen, 1998). Tilannetta voidaan parantaa vähentämällä liikkumistarvetta ja suosimalla julkisia liikennevälineitä sekä kevyttä liikennettä. Liikenne on merkittävin paikalliseen ilmanlaatuun vaikuttava tekijä. Melu ja ilmansaasteet aiheuttavat terveyshaittoja, pakokaasun tyypin oksidit aiheuttavat happamoitumista ja hiilidioksidi nopeuttaa ilmastonmuutosta. Liikkumisen tarvetta voit vähentää hoitamalla asioita puhelimen ja tietoverkon välityksellä. Liikelle lähtiessäsi hoida monta asiaa samalla kertaa, suosi lähellä olevia palveluita ja valitse oikea kulkuneuvo eri pituisille matkoille.

Nollapäästöillä kulkeva polkupyörä on saasteeton kulkupeli (kts. liite). Pyöräily on terveellistä ja halpaa hyötyliikuntaa. Keskusta-alueella pyörä on nopea ja joustava tapa siirtyä paikasta toiseen, ja pysäköintikin sujuu helposti. Autolla liikkumista perustellaan usein sillä, että Suomi on iso maa ja välimatkat ovat pitkiä. Jopa puolet tehdyistä henkilöautomatkoista ovat kuitenkin alle 6 kilometrin mittaisia ja kolmannes alle 3 kilometriä – siis matkoja, jotka voitaisiin tehdä kävellen, pyöräillen tai julkisilla kulkuneuvoilla. Pidemmille matkoille auton voi vuokrata. Vuokraamoissa valittavanasi on tilanteen mukaan erikokoisia autoja - paljon joustavampaa kuin oma auto.

Autolla ajaessasi voit osaltasi vaikuttaa ilmanlaatuun. Vältä lyhyitä ajomatkoja, ne saastuttavat suhteellisesti eniten. Vältä auton käyttöä ruuhka-aikaan, sillä ruuhkassa ilman saastearvot nousevat korkeiksi. Rauhallinen ajotapa vähentää päästöjä ja tuo taloudellisia säästöjä. Lohkolämmittimen käyttö vähentää merkittävästi kylmäkäynnistyspäästöjä ja säästää moottoria. Auton säännöllinen huoltaminen on myös tärkeää. On suositeltavaa käyttää synteettisiä öljyjä sekä alhaisen vierintävastuksen renkaita, näin pienennät auton kulutusta ja siten päästöjä.

Henkilökuntaa ja oppilaita kannustetaan käyttämään kevyttä liikennettä ja joukkoliikennettä kodin ja kesäyliopiston välillä tehdyillä matkoilla. Aiheesta on järjestetty teematapahtumia (esimerkiksi henkilöstön pyöräilypäivä) ja laadittu ohjeita. Opetuksen yhteydessä tapahtuvien henkilöstön ja oppilaiden kuljetusten sekä kesäyliopiston tavarakuljetusten vähentämiseksi on tehty suunnitelmia ja toimenpiteitä. Kesäyliopiston henkilöstölle annetaan taloudellisen ajotavan ohjeistusta. Henkilöstön ja oppilaiden yhteiskuljetukset toimivat hyvin (kimppekyydit työmatkoilla, henkilöstön ja oppilaiden kuljetukset opetuksen yhteydessä).

- Kesäyliopistossa on suihkutilat ja säilytystilat pyörille.
- Työntekijöitä kannustetaan tulemaan töihin julkisilla kulkuneuvoilla.
- Työajalla tehtävien matkojen suorittamiseen tarjotaan joukkoliikenteen liput.
- Tapaamisia ja niihin liittyviä matkoja korvataan mahdollisuuksien mukaan netti-, puhelin- tai sähköpostipalavereilla. Aina kasvokkain tapaamista ei voi korvata, mutta silloinkin otan liikenteessä ympäristön huomioon.
- Teen päivittäiset lyhyet työmatkani kävellen, polkupyörällä tai julkisilla kulkuneuvoilla.
- Pidemmällä työmatkoilla liikun junalla, bussilla tai kimppekyydissä.
- Henkilöautolla liikkeessäni suosin kimppekyytiä, vältän yksin omalla autolla ajamista.
- Vältän lentämistä. Lentokone on kaikkein eniten energiaa syövä kulkuneuvo.

HANKINNAT JA MATERIAALIEN KÄYTTÖ

Kaikenlainen kulutus on ympäristölle jossain määrin haitallista. Todellinen ekokuluttaja pyrkiikin kulutuksen vähentämiseen. Kuluttajina vaikutamme päivittäin siihen, millaisessa maailmassa elämme. Kulutusvalintamme vaikuttavat ympäristöön ja miljoonien ihmisten ja eläinten elämään ympäri maailman. Sillä, valitsemme kotimaisen luomutuotteen vai suuren ylikansallisen yhtiön valmistaman tuotteen, on kestävä kehityksen kannalta merkitystä enemmän kuin uskoisi. Reilu

kuluttaja tuntee vastuunsa ja ottaa selvää ostamiensa tuotteiden tuotanto-olosuhteista. (Hiltunen ja Santaoja, 2004b).

Kaikkien tuotteiden valmistus, kuljetus ja pakkaaminen kuluttaa luonnonvaroja ja energiaa. Kuljetuksissa syntyy päästöjä, jotka vaikuttavat ilman laatuun ja ilmastoon. Tuotteista ja pakkauksista syntyvä jäte kuormittaa ympäristöä. Mieti aina ostopäätöstä tehdessäsi, tarvitsetko tuotetta todella vai pärjäisitkö ilmankin. Ekokuluttajan nyrkkisääntö on suosia mahdollisimman lähellä tuotettuja palveluja ja tuotteita. Näin ympäristö säästyy pitkien kuljetusten aiheuttamilta haitoilta ja sinulla on paremmat mahdollisuudet saada selville, millaisissa olosuhteissa kyseinen tuote on valmistettu. Suosi myös mahdollisimman vähän pakattuja tuotteita, älä osta jätettä.

Materiaalien kulutuksen ja jätteiden syntymisen vähentämisen keinoja kesäyliopistossa selvitetään, ja selvitysten pohjalta tehdään käytännön toimenpiteitä. Kesäyliopisto ottaa huomioon ympäristönäkökohdat niissä materiaaleissa ja tarvikkeissa, jotka se itse hankkii. Tarjouspyyntöihin liitetään pyyntö tuotteen tai palvelun ympäristövaikutusten selvittämisestä, ja ympäristö- ja kestävä kehityksen näkökohdat ovat tärkeä valintakriteeri hankintapäätöksiä tehtäessä. Tärkeimpien käytettävien materiaalien kulutusta seurataan. Kulutuksen taso on alhainen tai kulutusta on saatu vähennettyä. Kesäyliopistossa seurataan konttoripaperin kulutusta, ja sitä pienennetään esimerkiksi vähentämällä kopiointia.

- Ennen kuin hankin tuotteen omaksi, selvitän voiko tuotteen lainata, vuokrata, hankkia leasing-sopimuksella tai ostaa palveluna.
- Hankin mahdollisuuksien mukaan kierrätettyjä ja käytettyjä tuotteita ja laitteita.
- Suosin tuotteita joille on myönnetty Pohjoismainen ympäristömerkki (Joutsenmerkki).
- Hankin kestäviä, korjattavia ja huollettavia tuotteita (tästä kertoo esimerkiksi pitkä takuuaika).
- Suosin lähellä valmistettuja tuotteita, joiden kuljetusmatka on lyhyt.
- Suosin uudelleen käytettäviä ja kierrätettäviä tuotteita.
- Hankin vähän pakattuja ja kierrätettäviin materiaaleihin pakattuja tuotteita.
- Hankin vähän energiaa kuluttavia tuotteita (esim. tietokoneissa EnergyStar -merkki).
- Kesäyliopistolle hankitaan laitteita joilla on mahdollisuus säästää energiaa ja paperia (kaksipuoliset kopiot ja tulosteet, pienennys, muihin laitteisiin yhdistäminen, silppuri silppuaa vähän tilaa vieviä neliöitä suikaleiden sijaan jne.).
- Kesäyliopistossa käytetään kierrätettäviä tai uudelleen täytettäviä mustepatruunoita.
- Kertakäyttöastioista sanoudutaan kokonaan irti.
- Liikelahjoja tai palkintoja hankittaessa muistetaan kestävä kehityksen periaatteet ja hankitaan kestäviä, hyödyllisiä uusiutuvista materiaaleista valmistettuja tuotteita. Esimerkiksi perinteinen kynä voi olla valmistettu puusta, kartongista tai biohajoavasta tärkkelysmuovista.

JÄTEHUOLTO

Jätehuollossa ensisijainen pyrkimys on jätelain mukaan syntyvän jätemäärän vähentäminen, mihin pyritään järkevillä hankinnoilla. Jätteen lajittelu on osa toimiston arkirutiineja. Kesäyliopistossa jokainen on vastuussa omien jälkiensä siivoamisesta, jätteidensä lajittelusta ja tuottamansa jätemäärän vähentämisestä. Jätteiden lajittelusta on oltava näkyvillä selkeät ohjeet. Ohjeet tarkistetaan säännöllisesti ja päivitetään tarvittaessa ajan tasalle. Henkilöstöä ja oppilaita opastetaan ja perehdytetään jätteiden lajitteluun, ja heitä kannustetaan siihen erilaisin toimenpitein. Lajitteluohjeet voidaan askarrella yhdessä esimerkiksi henkilöstön kestävä kehityksen teemapäivänä.

Yhdessä ja samassa roskapussissa olevalla sekajätteellä ei ole juuri mitään arvoa. Sen sijaan hyvin lajiteltu jäte voi muuttua arvokkaiksi raaka-aineiksi (Jumppanen, 1998). Esimerkiksi uutta väritöntä lasia voidaan valmistaa yksinomaan värittömästä lasista koostuvasta raaka-aineesta. Pienikin määrä värillistä lasia värittömän keräysastiassa voi pilata koko erän, ja sama pätee useimpiin muihinkin materiaaleihin.

Jättesuunnitelma

Jätehuollon suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa tehdään yhteistyötä jätehuoltopalvelun tuottajan tai kunnan tai jätehuoltoyhtiön jäteneuvojan kanssa. Jätteiden määrästä ja niiden kehityksestä on olemassa dokumentoidut tiedot. Osana kestävän kehityksen edistämishjelmaa kesäyliopistolle laaditaan jätehuoltosuunnitelma. Tämä ei tarkoita mitään sen juhlavampaa kuin jätehuollon käytäntöjen ja mahdollisuuksien selvittämistä, sekä toimintaohjeiden ja parannusehdotusten laatimista. Suunnitelma sisältää ainakin seuraavat asiat:

- Jätteiden keräilypaikat, lajiteltavat jättejakeet ja käytössä olevat astiat.
- Jätehuollon toteutukseen liittyvät vastuut.
- Lajitteluohjeet luokkiin, keittiöön ja työtiloihin.
- Tuotettavien jätteiden määrän seuranta.

Kierrätettävät ja hyödynnettävät jätteet lajitellaan ja toimitetaan käsittelyyn kunnallisten jätehuoltomääräysten mukaisesti. Jätehuollon käytännöt vaihtelevat paikkakunnittain. Oman jätehuoltoyhtiön ohjeet löytyvät ainakin Jätelaitosyhdistys ry:n nettisivujen kautta, <http://www.jatelaitosyhdistys.fi/>.

Paperin kulutuksen vähentäminen

Me suomalaiset olemme Euroopan huipulla paperinkulutuksen suhteen. Paperi on valmistettu uusiutuvasta raaka-aineesta, mutta maailmanlaajuisesti siitä on pulaa ja paperin valmistukseen kuluu paljon energiaa. Kierrätyskään ei ole ratkaisu ongelmaan, sillä jokainen kierrätyskerta heikentää paperin laatua. Toimistojätteistä arviolta 80–90 % on paperia. Sen määrää voidaan merkittävästi vähentää, kun jokainen kiinnittää huomiota paperin kulutukseensa. Ympäristön kuormitusta voidaan vähentää myös käyttämällä uusiopaperia tai valkaisuomattomia ja Joutsenmerkin saaneita papereita ja kirjekuoria.

- Tulostan ainoastaan välttämättömät asiakirjat. En tulosta sähköpostiviestejä, vaan lähetän ne eteenpäin sähköpostilla ja arkistoin tietokoneen kovalevylle luomiini kansioihin.
- Tulostimia hankittaessa huolehdin siitä, että kesäyliopistoon hankitaan kaksipuolisesti tulostava printteri. Jokaisen kesäyliopiston työntekijän tietokoneelle asetetaan oletusarvoksi kaksipuolinen tulostus.
- Tulostaessani ja kopioidessani pienennän useamman sivun yhdelle arkille ja otan kaksipuolisia kopioita/tulosteita aina kun mahdollista.
- Käytän ylimääräiset yksipuoliset kopiot ja tulosteet uudelleen (tulostukseen, kopiointiin, muistilapuille ym.) Vien vain toiselta puolelta käytetyn paperin takaisin tulostimelle.
- Korvaan kirjepostin sähköpostilla siltä osin kuin se on mahdollista.
- Sähköistä hallintoa ja arkistointia kesäyliopistossa kehitetään.
- Julkaisujen painosmäärät suunnitellaan tarpeen mukaan ja tarvittaessa otetaan uusi painos.
- Sanoma- ja aikakauslehtiä tulee kesäyliopistolle vain yksi kutakin, ja ne luetaan tehokkaasti.
- Kesäyliopisto kieltäytyy kaikesta turhasta mainospostista kiinnittämällä Ei mainoksia –tarran oveen.
- Vaalea toimistopaperi kerätään erikseen muusta jätepaperista. Toimistopaperin raaka-aine on erilaista, eikä sitä voida käyttää uudelleen sanomalehtipaperin valmistuksessa.
- Luottamuksellista tietoa sisältävät paperit silputaan ja silppu laitetaan toimistopaperin keräykseen.
- Sanomalehdet, mainokset ja muu värillinen paperi kerätään toiseen astiaan.
- Kartonki ei kuulu jätepaperin joukkoon vaan kerätään erikseen.

- Jokainen huolehtii paperin lajittelusta huoneessaan ja huoneessa olevien astioiden tyhjenyksestä yhteisiin keräysastioihin, ellei tätä ole sovittu siivoushenkilökunnan tehtäväksi. Talonmies tai siivoaja toimittaa keräyspaperin ja -kartongin ulkona oleviin astioihin riittävän usein, jotteivät keräysastiat vähennä toimiston viihtyvyyttä.

Biojätteen erilliskeräys on tärkeää

Paperin lisäksi kesäyliopistossa syntyy jonkin verran kuivajätettä, biojätettä, lasi- ja metallijätettä sekä ongelmajätettä.

- Biojätettä syntyy lähinnä keittiössä. Biojätteen lajittelu erikseen muusta jätteestä on erityisen tärkeää, sillä kaatopaikalle joutuessaan biojäte tuottaa metaania, joka on hiilidioksidia monta kertaa voimakkaampi kasvihuonekaasu. Ellei kiinteistöstä vielä kerätä erikseen biojätettä, isännöitsijältä kannattaa kysyä voitaisiko biojätteen keräys aloittaa. Biojätettä ovat ruoantähteet kuten hedelmien ja vihannesten kuoret, liha-, kala- ja äyriäisruokien tähteet, kahvinporot suodatinpusseineen, teepussit, munankuoret ja munakennot silputtuna, käytetty talouspaperi, kasvien ja kukkien osat ja multa, kissanhiekka ja puutarhajätteet.
- Kuivajäte eli sekajäte koostuu lähinnä kierrätyskelvottomasta muovista, siksi vältän muovipakkauksia hankinnoissa. Kesäyliopistossa syntyvästä jätteestä vain pieni osa on kuivajätettä, ja kuivajätteen määrää on saatu vähennettyä.
- Lasin ja metallin keräystä yhdessä talon muiden yritysten ja asukkaiden kanssa kehitetään. Ellei lähitöllä ole lasin ja metallin keräysastioita, voidaan sellaiset hankkia yhdessä.
- Ongelmajätettä ovat mm. pesuaineet, paristot, loisteputket, tietokoneet, sähkö- ja elektroniikkaromu ja kännykät. Vältän ongelmajätteen tuottamista ja toimitan sen asianmukaiseen keräykseen.
- Kalusteet ja käytetyt koneet ja laitteet toimitan uudelleen käyttöön tai kierrätykseen.

SIIVOUS JA PUHTAANAPITO

Siivouksessa käytetään kemikaaleja, jotka kuormittavat ympäristöä. Siivouksessa ja hygieniassa tarvittavien tuotteiden valmistus ja kuljetus kuluttavat luonnonvaroja. Puhtaanapidosta vastaaville järjestetään koulutusta ja ohjeistusta ympäristöasioista ja jätteiden lajittelusta. Puhtaanapidossa pyritään vähentämään veden, siivousaineiden ja energian kulutusta. Siivousaineiden ja -välineiden hankinnassa otetaan huomioon tuotteiden ympäristöystävällisyys ja työterveysnäkökohdat. Siivouksessa käytetään ympäristömerkittyjä tuotteita aina kun se on mahdollista.

- Kesäyliopistossa käytetään ympäristömerkittyjä siivousaineita tai ostamme siivouspalvelun yritykseltä, jolla on ympäristösertifikaatti.
- Siivouspalvelua ostettaessa kiinnitetään huomiota myös yrityksen toimintatapoihin (ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys).
- Siivouksen käytäntöjä suunnitellaan yhdessä siivouspalvelun tuottajan kanssa ja siivoushenkilökunnan kokemuksia käytetään hyväksi ympäristön huomioivan siivouksen suunnittelussa.
- Kesäyliopisto käyttää ympäristömerkin saaneita wc-papereita.
- Kertakäyttöpyyhkeet korvataan kankaisilla käsipyhkeillä.
- Suositaan suuria, uudelleen täytettäviä pakkauksia (esimerkiksi käsisaippuat), jolloin vähennetään syntyvän pakkausjätteen määrää.

KEITTIÖ JA TARJOILUT

Kesäyliopistoilla ei ole omaa ruokalatoimintaa, mutta ympäristöasiat otetaan huomioon henkilökunnan ja opiskelijoiden ruokailussa sekä tilaisuuksien tarjoiluja hankittaessa. Ruoantuotanto ja elintarviketeollisuus ovat maailman suurimpia tuotannon aloja (Hiltunen ja Santaoja 2004b). Niiden rakenne ja toiminta vaikuttavat voimakkaasti luonnon monimuotoisuuden säilymiseen, kehitysmaiden ruokatilanteeseen, hyötyeläinten elinolosuhteisiin sekä yksittäisen ihmisen terveydentilaan.

Ruoka jota syömme matkustaa usein enemmän kuin monet ihmiset elinaikanaan. Pitkät kuljetusmatkat rasittavat ympäristöä ja kuljettamisen vuoksi tuotteiden pakkaustarve kasvaa ja jätettä syntyy enemmän. Kaukaa rahdatuista hedelmistä ja muista ylellisyystuotteista on tullut osa suomalaista arkea. Samat vitamiinit saa kotimaisista vihanneksista ja marjoista. Puhe suomalaisen ruoantuotannon puhtaudesta ei ole pelkkä myytti, meillä käytetään vähemmän torjunta-aineita kuin monissa muissa maissa. Kotimaisen suosiminen on myös terveyden kannalta edullista. Lähialueilla tuotetun ruoan kuluttaminen säästää energiaa ja pakkaustarvetta. Kotimainen tuotanto myös työllistää.

Ympäristön kuormitusta vähentävät esimerkiksi hankintojen keskittäminen, lähiruoka, luomutuotteet, pakkausten vähentäminen sekä suuret tilauskoot. Keittiön lämmitys- ja jäädytyslaitteet ovat asianmukaisessa kunnossa, ja niitä on huollettu säännöllisesti. Jätteet lajitellaan keittiössä jätahuoltomääräysten mukaisesti. Lajittelupisteet on suunniteltu toimiviksi. Lajittelusta on olemassa ohjeet, ja jätteastioiden merkinnät ovat selkeät. Jätahuoltoon liittyvistä parannustarpeista on kerrottu kiinteistön ylläpitäjälle. Energiankulutuksen vähentämisen keinoja on selvitetty, ja kulutuksen vähentämiseksi on tehty suunnitelmia, ohjeita ja toimenpiteitä. Lämmitys- ja jäädytyslaitteisiin ja ruoan valmistus- ja lämmitystekniikoihin on kiinnitetty huomiota. Veden ja pesuaineiden kulutusta pyritään vähentämään.

Luomu, lähiruoka ja reilu kauppa

- Käytän mahdollisimman usein lähikauppaa, sinne pääsee pyörällä tai kävellen.
- Vähennän pakkausjätettä, otan oman kassin mukaan ostoksille.
- Mietin ostokset etukäteen, enkä tee heräteostoja.
- Tuen paikallistaloutta ja ostan lähituotteita aina kun mahdollista.
- Ostan peruselintarvikkeita, niissä ei ole lisäaineita ja ne ovat terveellisiä. Suosin kasviksia, hedelmiä ja marjoja. Kasvistikut ja dippi ovat toisinaan hyvä vaihtoehto kahville ja pullalle.
- Suosin kotimaisia luomuelintarvikkeita.
- Valitsen vapaan kanan munia ja tuotteita, jotka on tuotettu eläinten elinoloista huolehtien.
- Vältän runsaasti lisäaineita ja väriaineita sisältäviä tuotteita.
- Suosin Reilun kaupan kahvia, teetä, hunajaa ja muita tuotteita.
- Ostan juomat palautuspulloissa tai tölkeissä.
- Hankin tarjoiltavaa tarpeen mukaan, jotta ruokaa ei tarvitse heittää pois.
- Tilaisuuksien tarjoiluja järjestäessäni otan huomioon erilaiset ruokavaliot.
- En käytä kertakäyttöastioita vaan käytän kestoastioita aina, kun se on mahdollista.
- Ostan ympäristömerkittyjä pesuaineita ja taloustavaroita.

7.2.3 OPETUS, OSALLISTUMINEN JA OPPIMINEN

Kesäyliopiston opetuksen suunnittelussa kiinnitetään huomiota ympäristön hyvinvointiin ja kestävä kehityksen tulevaisuuteen. Eniten kesäyliopisto voi vaikuttaa kehityksen kestävyteen opetuksen kautta, suunnittelemalla koulutustarjontaa yhdessä kouluttajien kanssa. Vaikkei kesäyliopistoilla ole omaa opetushenkilökuntaa, voidaan ainakin usein kesäyliopistoissa opettavat luottokouluttajat ottaa mukaan kestävä kehityksen opetustarjonnan suunnitteluun. Päämääränä on lisätä opiskelijoiden ja henkilökunnan valmiuksia ja motivaatiota toimia ympäristön ja ihmisen hyvinvoin

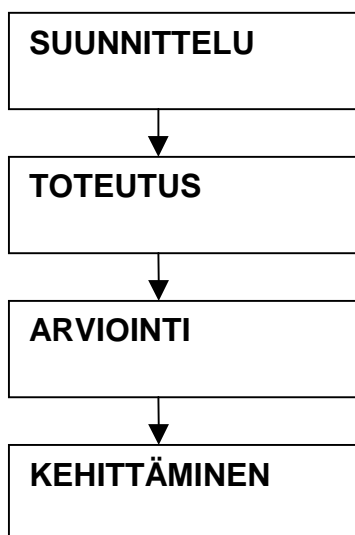
nin puolesta. Opetuksen tavoitteena on kasvattaa ympäristötietoisia, kestäväan elämäntapaan sitoutuneita kansalaisia ja ammattialansa hallitsijoita. Kestävän kehityksen periaatteet ja ympäristöasiat tuodaan esille kullekin aineelle ja opintokokonaisuudelle luonteenomaisella tavalla. Kestävän kehityksen periaatteet sisällytetään kaikkeen opetukseen läpäisyperiaatteella, ja myös teemaan painottuvia erikoiskursseja järjestetään.

Kesäyliopiston koulutustarjontaa suunniteltaessa kestävä kehitys pyritään sisällyttämään opetukseen seuraavan prosessin mukaisesti:

1. Rehtori / suunnittelija keskustelee kouluttajan kanssa
2. Tuodaan esille kestävä kehitys
3. Kesäyliopiston kestävä kehityksen edistämishjelma kopioidaan kouluttajalle
4. Kouluttaja sisällyttää kestävä kehityksen soveltuvin osin kurssiinsa
5. Koulutusta arvioidaan ja kehitetään

Kestävän kehityksen ohjelman tavoitteiden toteuttamiseksi tehtävät toimenpiteet kytketään osaksi opetusta. Tempausten, projektien ja teematapahtumien avulla otetaan myös sidosryhmiä mukaan kestävä kehityksen ohjelman toteutukseen (esim. järjestöt, yritykset). Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerien tärkeimpänä osana ovat opetusta ja oppimista koskevat asiat. Kesäyliopistojen kestävä kehityksen kriteereissä lähdettiin liikkeelle kestävä kehityksen työn suunnittelusta ja ylläpitotoimintojen ympäristövaikutuksista. Vaikka opetus käsitellään viimeisenä, on se pitkällä tähtäimellä kesäyliopistojen kestävä kehityksen työn tärkein osa. Opiskelijoiden kesäyliopiston kursseilta saama kestävä kehityksen siemen kantaa hedelmää opiskelijan koko elämän ajan ja hän vie oppinsa mukanaan työelämään.

Kesäyliopiston toiminnassa merkittävintä on opetus, jolla on kauaskantoisia vaikutuksia ympäristöosaamisen, tietojen, taitojen ja asenteiden kehittämässä. Kesäyliopistoilla ei ole yhteisiä opetussuunnitelmien perusteita, vaan ne suunnittelevat kurssitarjontansa itsenäisesti alueella olevan tarpeen mukaan. Opiskelijat vaihtuvat kursseittain. Kesäyliopistoilla ei ole omaa opetushenkilökuntaa, vaan kurseja opettavat aihekohtaisesti valitut kouluttajat ja asiantuntijat. Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit edellyttävät myös opiskelijoiden ja opettajien sitoutumista kestävä kehityksen työhön. Näiltä osin kriteerejä joudutaan tulkitsemaan kesäyliopistoissa soveltaen. Joitain yleisiä yhteisiä kriteereitä mainitaan tältä osin seuraavassa, kriteerejä noudatetaan kesäyliopistoissa soveltuvin osin.

Suunnitteluvaiheessa ympäristöasiat sisällytetään koulutustarjontaan ja varmistetaan, että opetuksen resurssit (oppimateriaalit, kouluttajien osaaminen, kesäyliopiston sisäinen yhteistyö ja yhteistyö ulkopuolisten tahojen kanssa) ovat toimivia ja riittäviä. Kestävän kehityksen koulutusta tarkastellaan jatkuvan parantamisen prosessina, jossa suunnittelu, toteutus, arviointi ja kehittäminen seuraavat toisiaan.

Ympäristökasvatuksen kolme elementtiä, tieto ympäristöstä, toimiminen ympäristössä sekä toimiminen ympäristön puolesta, yhdistyvät opetuksessa toisiinsa. Samat opetustilanteet sisältävät usein monia elementtejä. Kestävän kehityksen edistämisen arviointi yhdistetään osaksi kesäyliopiston muuta itsearviointia, johon osallistuu koko kesäyliopistoyhteisö. Myös opiskelijat osallistuvat arviointiin. Arviointitietoa, tunnistettuja parannustarpeita sekä hyviä käytäntöjä ja malleja hyödynnetään opetuksen kehittämässä.

KESÄYLIOPISTOKOHTAINEN KOULUTUSTARJONTA

Kesäyliopistokohtaisen koulutustarjonnan laadinnan pohjana ovat muun muassa kestävän kehityksen kriteerit. Kestävän kehityksen periaatteita sekä ympäristöosaamisen tavoitteita ja sisältöjä täsmennetään kesäyliopistokohtaisissa suunnitelmissa ottamalla huomioon kesäyliopiston toimintaympäristön erityispiirteet sekä kesäyliopiston omat arvovalinnat ja vahvuudet. Kouluttajat käyvät yksin tai yhdessä kesäyliopiston kanssa läpi opettamiensa kurssien yhteydet kestävän kehityksen kysymyksiin. Prosessin tuloksena ympäristöasiat sisältyvät eri oppiaineiden ja opintokokonaisuuksien tavoitteisiin ja sisältöihin kullekin aineelle ja opintokokonaisuudelle luonteenomaisella tavalla. Suunnittelussa pyritään siihen, että ympäristöopetus on oppijoiden aiemman tiedon varaan rakentuvaa, kokemuksellista, toiminnallista, elämyksellistä, myönteistä ja reflektivoivaa. Ammatillisen täydennyskoulutuksen suunnittelussa ja tavoitteissa otetaan huomioon työelämän alakohtaiset ympäristöosaamisen vaatimukset.

Baltic 21E –ohjelmassa ehdotetaan vapaan sivistystyön eri sektorien tarjoamaan koulutukseen sisältyviksi seuraavia perusasioita (Opetusministeriö, 2002). Opiskelijoille annetaan valmiuksia oman elinympäristönsä kestävään kehittämiseen.

- Tiedostava kuluttaja -opinnot, luonnonvarojen kestävä käyttö (liikenne, energia, vesi, ravinto, ekologinen asuminen ja rakentaminen)
- Tiedostava vaikuttaja -opinnot, arkikäytännöt kestävän kehityksen mukaisiksi (kuntataso, järjestötoiminta, työelämä, vapaaehtoistyö)
- Tiedostava kulttuurinkuluttaja -opinnot (esteettiset ja ekologiset kulttuuripalvelut, maaseutumatkailu, kulttuurimaisemat, kulttuurien monimuotoisuus, ekologisuus liikuntaharrastusten- ja tapahtumien suunnitteluun ja toteuttamiseen)
- Tietoyhteiskunta ja kestävä kehitys (kansalaisen tietotekniikkataidot, syrjäytymisen ehkäiseminen, opiskeluvaihtoehtojen tukeminen, hakeva toiminta).

Koulutuksellinen tasa-arvo

- Opetus on kaikille avointa pohjakoulutuksesta ja iästä riippumatta.
- Kurssimaksut pidetään kesäyliopistoissa kohtuullisella tasolla, jotteivät maksut estä kursseille osallistumista.
- Kursseja ja ohjelmaa tarjotaan myös vähemmistöille.
- Kesäyliopisto toteuttaa toiminnassaan elinikäisen oppimisen periaatetta ja järjestää kursseja eri ikäisille opiskelijoille.
- Kesäyliopistotoiminnan naisvaltaisuuteen kiinnitetään huomiota ja suunnitellaan myös miehiä kiinnostavaa opetustarjontaa.
- Kesäyliopistot tarjoavat opiskelumahdollisuuksia erilaisiin ryhmiin kuuluville ihmisille riippumatta maantieteellisistä, fyysisistä, taloudellisista tms. seikoista.
- Tietotekniikkaa hyödynnetään monimuoto-opiskelussa ja etäoppimiselle luodaan mahdollisuuksia.

Tieto ympäristöstä

- Opetuksen suunnittelussa lähdetään liikkeelle paikallisista ja alueellisista tarpeista ja vahvuuksista.
- Tutkintoihin sisällytettävän koulutuksen lisäksi tarjotaan yleissivistävää, sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä tukevaa koulutusta.
- Kesäyliopisto täydentää opetuksellaan alueen muiden oppilaitosten opetustarjontaa.
- Kestävän kehityksen opetusta varten on käytössä ajantasaista ja selkeää oppimateriaalia.
- Opettajien ympäristöosaaminen on riittävä ja ajantasainen, ja he hallitsevat oman oppiaineensa keskeiset ympäristöasiat.

- Sisäiselle yhteistyölle ympäristöasioissa varataan riittävästi aikaa, mikä mahdollistaa mm. yhteisten arvojen määrittämisen ja yhteistyön yli ammatti- ja oppiainerajojen.
- Ympäristöasioita käsitellään säännöllisesti koko henkilökunnan kokouksissa.
- Ekologiaa ja ympäristökysymyksiä käsitellään osana tavallista opetusta sekä oppiainerajat ylittävien projektien tai erillisten kurssien kautta.
- Tutkitaan lähiympäristön tilaa: luontopolut ja -retket, aistiharjoitukset, luonnon havainnoiminen ja kokeminen, ekosysteemien tutkiminen lähiluonnossa, monimuotoisuuden kartoittaminen, tarinat, sadut, kuvataide, teatteri, lähiympäristöstä huolehtiminen, eläinten ruokkiminen talvella, linnunpönttöjen rakentaminen, eläinten tarkkaileminen, jälkien etsiminen, luonnontieteellisten tutkimusten ja mittausten tekeminen.
- Seurataan ajankohtaisia ympäristöaiheita mediasta.
- Analysoidaan jotakin ympäristöongelmaa.
- Selvitetään tuotteiden elinkaaria.
- Tutustutaan ekotehokkuusajatteluun.

Toimiminen ympäristön puolesta

- Tarjotaan kursseja ja opintokokonaisuuksia, jotka antavat osallistujille valmiuksia toimia aktiivisina kansalaisina.
- Kesäyliopistot tarjoavat kursseja, ohjelmia ja muita opintomahdollisuuksia, jotka kasvattavat kansalaisia kestävän kehityksen arvot ja tavoitteet huomioon ottaviksi kuluttajiksi.
- Vaikuttamaan voidaan pyrkiä ryhmittäin, esimerkiksi sisällyttämällä kestävän kehityksen näkökulma nuorille (abiturienteille) tarjottaviin kursseihin.
- Kieli- ja kirjoituskursseilla voidaan helposti valita aiheiksi kestävän kehityksen teemoja.
- Kesäyliopisto tekee yhteistyötä kestävän kehityksen edistämiseksi yhden tai useamman ulkopuolisen sidosryhmän kanssa (esim. vanhemmat, viranomaiset, järjestöt ja yritykset).
- Arvokeskustelut, roolipelit, arvovalintaharjoitukset.
- Opiskelijoiden mielekkäät ja vaikuttavat osallistumiskokemukset: lähiympäristön suunnittelu, oppilaskuntatoiminta, kesäyliopiston arkipäivään vaikuttaminen, paikallinen vaikuttaminen esimerkiksi paikallisagendaprojekteissa, osallistuminen erilaisiin ympäristöohjelmiin tai humanitaariseen työhön.

Ammatillinen täydennyskoulutus

- Ammatillisessa täydennyskoulutuksessa käsitellään omaan alaan liittyvien tuotteiden ja palveluiden ympäristövaikutuksia ja niiden vähentämistä osana ammattiaineiden opetusta.
- Tutustutaan omaan alaan liittyvään ympäristölainsäädäntöön.
- Ammatillisten ympäristötaitojen yhdistäminen työtehtävien harjoitteluun ja työssä oppimiseen, oman ammattietiikan pohtiminen.

YMPÄRISTÖOPETUKSEN ARVIOINTI JA KEHITTÄMINEN

Ympäristö- ja kestävän kehityksen koulutuksen toteutumista arvioidaan kesäyliopistoissa vuosittain. Arviointi suoritetaan osana muuta oman toiminnan arviointia, mahdollisuuksien mukaan yhdessä kouluttajien kanssa. Olennaisia kysymyksiä ovat, saavutetaanko koulutukselle asetetut tavoitteet ja toteutuvatko opetuksessa ympäristökasvatuksen kolme elementtiä eli tieto ympäristöstä, toimiminen ympäristössä ja toimiminen ympäristön puolesta sekä ovatko ympäristöopetuksen resurssit riittävät. Kesäyliopisto voi itse luoda sopivan järjestelmän kriteerien toteutumisen arvioimiseksi.

Kestävän kehityksen asioiden oppimisen toteutumista arvioidaan lisäksi opiskelijoiden suorittamalla arvioinnilla. Opiskelijat arvioivat omaa oppimistaan sekä kesäyliopistossa annettavaa ympäristöopetusta ja -toimintaa. Tulokset käydään keskustellen läpi ja yhdessä mietitään, kuinka ympäristöasioiden opetusta ja oppimista voitaisiin kehittää. Kesäyliopisto hyödyntää arvioinnista saatavaa tietoa ympäristöopetuksen tavoitteiden, oppisisältöjen, menetelmien ja resurssien kehittämisessä.

Kehittämisessä käytetään arvioinnissa tunnistettuja parannustarpeita sekä hyviä käytäntöjä ja malleja, joita levitetään yli oppiainerajojen ja kesäyliopistojen välillä.

Kestävän kehityksen koulutuksen edistämiseksi voidaan toteuttaa esimerkiksi seuraavia aktiviteetteja:

- Kesäyliopistot yhdessä järjestävät työseminaarin, jossa kestävän kehityksen kysymyksiin erikoistuneet opettajat tarkastelevat ja kehittävät erillisinä opetettavien kestävän kehityksen perus- ja syventävien opintojaksojen sisältöjä.
- Kesäyliopistot yhdessä järjestävät työseminareja, joissa tarkastellaan ja kehitetään kestävän kehityksen opetusta ja opiskelua läpäisyperiaatteella perusopinnoissa ja tutkijakoulutuksessa.

Kestävä kehitys eri aloilla

Seuraavassa on Baltic 21E:n mukaisia esimerkkejä yliopistojen eri erikoistumisaloille sijoittuvista aihepiireistä, jotka kuvaavat erityisesti läpäisyperiaatteen mukaisia näkökulmia kestävään kehitykseen. Luetteloa voidaan käyttää taustana kesäyliopistojen kestävän kehityksen koulutusta suunniteltaessa.

Informaatio- ja viestintätieteet

- tiedon tasa-arvoisen saatavuuden edistäminen
- tieto ja kestävä kehitys
- tiedeviestintä ja kansalaisten osallistumismahdollisuudet

Luonnontieteet

- ympäristön ilmiöt ja prosessit fysiikan, geologian, geofysiikan, kemian ja biologian menetelmien ja teorioiden valossa
- biodiversiteetin ekologinen ja yhteiskunnallinen merkitys
- luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden vuorovaikutus ympäristön tilan parantamisessa

Lääketiede ja terveydenhoito

- terveys kaikkien ihmisten perusoikeutena
- fyysisen ja henkisen ympäristön terveysvaikutukset

Maa- ja metsätalous, eläinlääketiede

- kestävän alkutuotannon kriteerit ja toimintamallit
- ekotehokas elintarviketurvallisuus
- kestävän elintarvikehuollon toimintamalleja kehitysmalleille

Tekniikan ala

- ekotehokkuus ja riskienhallinta teollisuustuotannossa
- ympäristö ja terveys
- teknologisten prosessien ja tuotteiden yhteiskunnalliset vaikutukset
- menetelmien kehittäminen, joilla voidaan arvioida teknologisten innovaatioiden hyvyttä kestävän kehityksen kannalta
- kestävän teollisuustuotannon malleja kehitysmalleille

Yhteiskuntatieteet sekä talous- ja hallintotieteet

- arvojen ja intressien läpinäkyvyys päätöksenteossa
- demokratian ja kestävyuden arviointimenetelmät ja arviointiviitekehityksen merkitys

- yritysten yhteiskunnallinen vastuu
- demokraattisten instituutioiden kehittäminen ylikansallisen talouden yhteiskunnalliseen ohjaukseen
- yhteistyö luonnontieteiden ja tekniikan kanssa kestävä kehityksen edistämiseksi

Oikeustiede

- kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön merkitys kestävä kehityksen edistämiseksi

Humanistiset tieteet

- kestävä kehityksen malleja historian valossa
- uskomusten asema yksilöiden ja yhteisöjen turvallisuushakuisten arvojen ja intressien seittäjinä
- kieli ajatuksen ilmaisijana ja kulttuurien välisen kommunikaation ongelmat

Taidealat

- taiteen yhteiskunnallinen merkitys
- taiteen keinot edistää kulttuurien sisäistä ja kulttuurien välistä vuoropuhelua
- taiteen mahdollisuudet yksilöiden ja yhteisöjen arjen herkkien kysymysten käsittelyyn

Teologia

- uskontojen välisen vuoropuhelun edistäminen

Opettajankoulutus

- perustiedot ja oman teema-alueen erityistiedot kestävästä kehityksestä
- koulun mahdollisuudet lisätä tietoisuutta yhteiskunnallisista instituutioista ja harjoitella niihin osallistumista

Tutkijankoulutus

- Minkälaisia kestävä kehityksen edistämistä tukevia moni- ja poikkitieteellisiä
- metodisia ja sisällöllisiä valmiuksia nykyajan tutkijat tarvitsevat a) yleisesti ja b)
- omaan erikoistumisalaansa liittyen?
- Miten oman erikoistumisalan tutkimustuloksia voitaisiin arvioida myös kestävä kehityksen näkökulmasta?

Kestävää kehitystä eri oppiaineiden kautta hahmotettaessa käy hyvin ilmi kestävä kehityksen määritelmän laajuus ja monitahoisuus. Kestävää kehitystä saattaa tuntua hankalalta lähestyä termin kattaessa lähes kaiken yhteiskunnan toiminnan. Toisaalta kestävä kehityksen monitahoisuus auttaa näkemään ne lukemattomat eri mahdollisuudet ja tavat, joilla kestävä kehitystä voidaan kesäyliopistoissakin edistää.

8 KESÄYLIOPISTOJEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN TYÖN KÄYNNISTÄMINEN JA SEURANTA

Kesäyliopiston kestävä kehitys työ on Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerien mukaan hyvä aloittaa katselmuksella, jolla kartoitetaan kestävä kehitys nykytilaa koulutuksessa ja ylläpitotoiminnoissa. Kun katselmukseen osallistuu eri henkilöstöryhmien edustajia, tieto eri toimintoihin liittyvistä ympäristönäkökohdista saadaan helposti kerättyä. Kartoituksen voivat tehdä myös opiskelijat. Katselmuksen tavoitteena on tunnistaa kesäyliopiston toiminnan merkittävät ympäristönäkökohdat eli ne toimintaan liittyvät asiat, jotka vaikuttavat ympäristöön. Tällaisia ovat esimerkiksi energian kulutus ja jätteen syntyminen. Opetuksessa keskeistä on vaikuttaa myönteisesti henkilöstön ja opiskelijoiden ympäristötietoihin, -taitoihin ja -asenteisiin. Katselmuksen yhteydessä on tärkeää kirjata myös ympäristönäkökohtiin liittyvät kehittämistarpeet, joita arvioidaan kestävä kehityksen kriteerien vaatimusten perusteella.

Katselmuksessa koottu tieto on kesäyliopiston kestävä kehityksen ohjelman laadinnan pohjana. Kestävä kehityksen ohjelma sisältää tavoitteet ja toimenpidesuunnitelman, jotka voivat koskea vaikkapa opetuksen kehittämistä, kiinteistöön liittyviä parannushankkeita tai energiaa säästävien toimintatapojen omaksumista. On tärkeää, että kestävä kehityksen ohjelman toteutus näkyy sekä kesäyliopiston arjessa että opetuksessa. Ohjelman toteutuksen tueksi tarvitaan ohjeita, koulutusta ja viestintää, jotta koko kesäyliopistoyhteisö saadaan sitoutumaan kestävä kehityksen työhön.

Jatkuvan parantamisen ajatteluun liittyvät toiminnan arviointi ja kehittäminen. Arviointi voi perustua kesäyliopiston johdon, opettajien, opiskelijoiden ja muun henkilöstön tekemään itsearviointiin, jonka tulokset käsitellään yhteisesti. Näin tunnistetaan kehittämistarpeet ja siirretään hyviä käytäntöjä yli oppiaine- ja henkilöstöryhmien rajojen. Tavoitteena on, että kestävä kehitys olisi osa kesäyliopiston koko toiminnan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kiertoa.

Kestävä kehityksen prosessi etenee kesäyliopistoissa seuraavanlaisten vaiheiden kautta:

1. YMPÄRISTÖKATSELMUS
 - YMPÄRISTÖNÄKÖKOHTIEN TUNNISTAMINEN
 - YMPÄRISTÖVAIKUTUSTEN ARVIOINTI
2. TAVOITTEIDEN ASETTAMINEN
3. KESTÄVÄN KEHITYKSEN OHJELMAN LAATIMINEN/PÄIVITTÄMINEN
4. (MAHDOLLINEN YMPÄRISTÖJÄRJESTELMÄN VALINTA)
5. TAVOITTEIDEN VAATIMAT TOIMENPITEET
6. ITSEARVIOINTI
7. RAPORTOINTI
8. (ULKOINEN AUDITOINTI)
9. (YMPÄRISTÖJÄRJESTELMÄN SERTIFIOINTI)
10. SEURANTA JA JATKUVA PARANTAMINEN

Prosessin kierto on vuosi, ja syklisesti seuraavana vuonna palataan seurannassa ympäristökatselmuksen tekemiseen. Sulkuihin merkityt prosessin vaiheet liittyvät sertifioituun ympäristöjärjestelmään ja ovat siten valinnaisia. Ulkoinen auditointi tosin kannattaa kesäyliopistossa tehdä, vaikka ei pyrittäisikään ympäristöjärjestelmän sertifiointiin. Kestävä kehityksen ohjelma laaditaan ensimmäisenä toimintavuonna ja seuraavina vuosina ohjelmaa päivitetään edistymisen mukaan.

8.1 Kestävän kehityksen työn käynnistäminen kesäyliopistoissa

8.1.1 TOIMENPITEET VUONNA 2004

Kesäyliopistojen kestävän kehityksen edistämishjelma valmistuu keväällä 2004. Suomen kesäyliopistot ry:n hallituksen hyväksytyä ohjelman se julkaistaan ja toimitetaan kaikkiin kesäyliopistoihin tutustuttavaksi ja toimenpiteitä varten. Kestävän kehityksen ohjelmaa ryhdytään toteuttamaan kesäyliopistoissa osin heti kesällä ja loppuvuonna 2004. Ensimmäisenä vuonna pyritään luomaan toimivat kestävän kehityksen mukaiset käytännöt, joita jatkossa päivitetään ja vahvistetaan.

Kesäyliopistot

- Kukin kesäyliopisto valitsee henkilökunnastaan kestävän kehityksen vastuuhenkilön.
- Kestävän kehityksen edistämishjelmaan tutustutaan perusteellisesti kesäyliopistoissa, siitä keskustellaan ja aiheesta järjestetään palavereja koko henkilökunnan kesken. Kestävän kehityksen työmuotoja suunnitellaan yhdessä.
- Kesäyliopistot arvioivat omaa toimintaansa ja tekevät kestävän kehityksen katselmuksen, jonka pohjalta muotoillaan kesäyliopistokohtaiset kestävän kehityksen ohjelmat. Ohjelma voidaan laatia muokkaamalla tätä valmista tekstiä.
- Kesäyliopistot asettavat kestävän kehityksen tavoitteet kuluvalle vuodelle kesäyliopistojen kestävän kehityksen periaatteiden ja kriteerien pohjalta. Kesäyliopistot päättävät millä tavalla ne lähtevät toteuttamaan kesäyliopistojen kestävän kehityksen periaatteita ja kriteerejä. Kesäyliopistot voivat valita jonkin tietyn teeman jota lähtevät toteuttamaan, esimerkiksi jätehuolto, tai ne voivat päättää lähteä tavoittelemaan ympäristösertifikaattia, esimerkiksi Vihreä lippu tai Koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifikaatti.
- Kesäyliopistot kirjaavat kestävän kehityksen tavoitteensa ja toimenpiteet joilla niihin pyritään.
- Kestävän kehityksen edistämiseksi tehdyt toimenpiteet kirjataan kesäyliopistojen vuoden 2004 toimintakertomuksiin ja tilinpäätöksiin sekä vuoden 2005 toimintasuunnitelmiin ja talousarvioihin. Halutessaan kesäyliopistot tekevät erillisen raportin tai muistion kestävän kehityksen tavoitteistaan ja toiminnastaan.
- Kesäyliopistot kertovat kestävän kehityksen toiminnastaan ja tavoitteistaan nettisivuillaan. Hyvät käytännöt ja esimerkit toimivat mallina muille kesäyliopistoille ja välittävät myönteistä viestiä kesäyliopistojen toiminnasta ulkoisille sidosryhmille.
- Kestävä kehitys nostetaan esiin koulutusta suunniteltaessa ja kouluttajien kanssa käytävissä keskusteluissa.

Suomen kesäyliopistot ry.

- Kesäyliopistojen kestävän kehityksen edistämishjelma vuosille 2004-2006 valmistuu maaliskuun 2004 aikana.
- Kestävän kehityksen edistämishjelma esitellään kesäyliopistojen henkilökunnalle kevätkokouksessa 1.4.2004.
- Edistämishjelma toimitetaan toukokuun loppuun 2004 mennessä kaikkiin kesäyliopistoihin tutustuttavaksi. Ohjelma löytyy myös Suomen kesäyliopistot ry:n nettisivuilta.
- Kestävän kehityksen edistämishjelmasta painetaan edustava julkaisu kesäyliopistojen sisäiseen käyttöön ja käyntikorttina sidosryhmille esiteltäväksi.
- Suomen kesäyliopistot ry kokoaa kestävän kehityksen tukiryhmän kesäyliopistojen vastuuhenkilöiden tueksi. Tukiryhmä voi koostua esimerkiksi yhdistyksen hallituksen jäsenistä, kesäyliopistojen kestävän kehityksen vastaavista sekä erikseen kutsuttavista ulkopuolisista asiantuntijoista. Tukiryhmä voi kokoontua säännöllisesti tai tarpeen vaatiessa ennalta so

vitun teeman ympärille. Tukiryhmälle perustetaan oma sähköpostilista, jolla voidaan keskustella kesäyliopistojen kestävä kehityksen edistämistyössä eteen tulevista kysymyksistä. Tukiryhmän jäsenet voidaan valita esimerkiksi vuodeksi tai kahdeksi kerrallaan.

- Suomen kesäyliopistot ry järjestää koulutusta kesäyliopistojen kestävä kehityksen vastuuhenkilöille ja soveltuvin osin koko henkilökunnalle.

8.1.2 TOIMENPITEET VUONNA 2005

Vuosi 2005 on varsinaisesti ensimmäinen kestävä kehityksen edistämishjelman mukainen toimintavuosi kesäyliopistoissa. Edistämishjelmaan on tutustuttu ja sitä on käsitelty kesäyliopistoissa, kestävä kehityksen vastuuhenkilöt on valittu ja heitä on koulutettu. Kesäyliopistot ovat määritelleet ja kirjanneet kestävä kehityksen tavoitteensa ja monia käytännön toimenpiteitä on jo tehty. Vuonna 2005 kestävä kehityksen toiminta vakiintuu osaksi kesäyliopistojen normaalia toiminnan suunnittelua, järjestämistä, arviointia ja kehittämistä.

- Vuonna 2005 kesäyliopistojen kestävä kehityksen edistämistyössä kiinnitetään erityisesti huomiota kestävä kehityksen toiminnan hallintaan, suunnitteluun ja järjestämiseen sekä ylläpitotoimintojen kestävä kehityksen mukaisuuteen.
- Vähimmäisvaatimuksena vuodelle 2005 on, että kesäyliopistot saattavat jätehuoltonsa jätelain ja paikallisten jätehuollon käytäntöjen mukaiseksi, kiinnittävät huomiota energian kulutukseensa sekä hankintojen ympäristövaikutuksiin.
- Kesäyliopistot tiedottavat kestävä kehityksen edistämistyöstään opiskelijoille, kouluttajille ja muille sidosryhmille.
- Kouluttajille jaetaan opettajan ohjeet kestävä kehityksen huomioon ottamiseksi kesäyliopiston opetuksessa.
- Kouluttajat ja opiskelijat otetaan mukaan kestävä kehityksen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen mahdollisuuksien mukaan.
- Kesäyliopistojen henkilökunnalle järjestetään virkistystoimintaa, jossa on mukana kestävä kehityksen näkökulma (kts. liite). Jokaista kannustetaan miettimään kestävä kehitystä omasta elämästään ja työstään käsin.
- Vuoden 2005 toimintakertomusta laadittaessa arvioidaan toimintasuunnitelmassa tai erillisessä kestävä kehityksen ohjelmassa asetettujen kestävä kehityksen tavoitteiden toteutuminen. Osa tavoitteista todetaan saavutetuiksi ja niiden tilalle asetetaan uusia tavoitteita vuodelle 2006.

8.1.3 TOIMENPITEET VUONNA 2006

Vuonna 2006 kestävä kehityksen työstä on tullut osa kesäyliopistojen arkea. Hallinnon ja ylläpitotoimintojen kestävydestä siirrytään miettimään kestävä kehitystä koulutustarjonnassa.

- Vuoden 2006 toimintaa suunniteltaessa kiinnitetään huomiota paitsi kestävä kehityksen hallintaan ja ylläpitotoimintoihin, myös kestävä kehityksen koulutukseen ja opetukseen. Kesäyliopistot tarjoavat sekä ympäristöön ja kestävään kehitykseen liittyviä erikoiskursseja tai opintokokonaisuuksia että sisällyttävät kestävä kehityksen näkökulman läpäisyperiaatteella kaikkeen koulutuksen suunnitteluun.
- Kestävä kehityksen edistämistyö jatkuu kesäyliopistoissa jatkuvan parantamisen mukaisesti kehänä, jossa toiminnan suunnittelu, tavoitteiden asettaminen, toimenpiteiden tekeminen ja toiminnan arviointi seuraavat toisiaan.
- Kesäyliopistojen kestävä kehityksen edistämishjelmaa täydennetään ja päivitetään sen mukaan, miten Baltic 21E:n toteuttaminen etenee kansallisella tasolla.
- Kestävä kehityksen raportointi on olennainen osa kesäyliopistojen toiminnan suunnittelua ja arviointia.

- Suomen kesäyliopistot ry kokoaa tietoja kesäyliopistojen kestävän kehityksen työstä vaikiintuneen raportointikäytännön avulla.
- Kesäyliopistojen energiankulutus ja jätemäärät ovat vähentyneet merkittävästi.

8.2 Kestävän kehityksen arviointi kesäyliopistoissa

Kesäyliopistojen laadullisessa arvioinnissa on käytetty ns. ulkoisen itsearvioinnin menetelmää (Pie-sanen, 2002). Kaikki kesäyliopistot ovat suorittaneet ensimmäiset itsearviointinsa syksyllä 2000, joten arviointityö on kesäyliopistoissa tuttua. Opetushallituksen kestävän kehityksen ohjelmaan sisältyy koulujen ja oppilaitosten kestävän kehityksen arviointi. Toiminta aloitetaan kestävän kehityksen tilan itsearvioinnilla. Opetushallitus antoi vuonna 1999 suosituksen itsearvioinnin toteuttamiseksi. Suositusta voidaan edelleen käyttää pohjana myös kesäyliopistojen kestävän kehityksen itsearvioinnissa. Itsearviointi on tarkoitettu työkaluksi kestävän kehityksen edistämistyöhön. Itsearviointiprosessi voidaan käydä läpi soveltuvin osin kestävän kehityksen työtä aloitettaessa ja ensimmäistä ympäristökatselmusta tehtäessä, ja myöhemmin kestävän kehityksen toimintaa vuosittain arvioitaessa. Itsearviointi on siis kestävän kehityksen työssä toistuva prosessi. (<http://www.edu.fi/itsearviointi/suomi/toiminta/kekeitse.html>).

Ne kesäyliopistot jotka päättävät lähteä tavoittelemaan ympäristösertifikaattia ottavat yhteyttä kyseisen sertifikaatin myöntäjätahoon lisäohjeita varten, ja etenevät saamiensa ohjeiden perusteella. Sertifikaattia varten kesäyliopistoissa tehdään ulkoinen arviointi. Vaihtoehto ympäristösertifioinnille ja ulkoiselle arvioinnille on kestävän kehityksen vertaisarviointi. Kaksi kesäyliopistoa voivat muodostaa arviointiparin ja arvioida toistensa kestävän kehityksen toimintaa. Vertaisarviointi voi olla myös kiertävä. Vertaisarviointi on hyvä tapa jakaa kokemuksia ja ideoita kestävän kehityksen työstä. Itsearvioinnin ja vertaisarvioinnin lähtökohtana pidetään kesäyliopistojen kestävän kehityksen periaatteita ja kriteerejä sekä kesäyliopiston itse määrittelemiä tavoitteita. Prosessin tukena voidaan käyttää Opetushallituksen arviointimallia.

8.2.1 KESTÄVÄN KEHITYKSEN ITSEARVIOINTIPROSESSI

Kestävän kehityksen itsearvioinnin lähtökohtana käytetään kesäyliopistojen yhteisiä kestävän kehityksen periaatteita sekä kriteerejä. Kriteerejä sovelletaan itsearvioinnissa sen mukaan, millä tavoin kesäyliopisto on päättänyt kestävän kehityksen kriteerejä toiminnassaan käyttää. Itsearviointi käydään läpi, vaikka kesäyliopisto tavoittelisikin jotain ympäristösertifikaattia. Itsearviointi edeltää aina ulkoista arviointia, ja itsearvioinnin tuloksia käytetään ulkoisen arvioinnin lähtökohtana.

Itsearviointi lisää tietoisuutta kestävistä kehityksistä sekä tukee kesäyliopistoja kehittämään toimintojaan omien mahdollisuuksiensa puitteissa. Työyhteisö päättää yhteisesti, mitä arvioidaan sekä sen miten ja milloin arviointi toteutetaan. Arviointi voi kohdistua tavoitteisiin, toimintaedellytyksiin, toimintaan tai toiminnan tuloksiin. Opetushallitus suosittaa jokaiselle koululle ja oppilaitokselle kestävän kehityksen itsearvioinnin toteuttamista sekä kunkin yksikön koko työyhteisön osallistumista arviointiprosessiin. Arviointitulosten julkistaminen jätetään työyhteisön oman harkinnan varaan.

Kesäyliopistoilla on vapaat kädet toimintansa suunnittelussa ja koulutustarjonnan rakentamisessa. Vapaus painottaa opetuksen sisältöjä ja valita omia opetuksen toteuttamistapoja lisää tarvetta arvioida kesäyliopiston toimintaa. Itsearviointi on yksi käyttökelpoinen tapa hankkia tietoa koulutuksen tuloksellisuudesta. Kesäyliopiston johdolla tulee olla selkeä näkemys oppilaitoksen perustehtävästä, visiosta ja toiminta-ajatuksista. Kesäyliopistoyhteisö määrittelee yhdessä keskeiset tavoitteet sekä keinot niiden saavuttamiseksi. Itsearviointiprosessissa kerätään tieto, analysoidaan se ja tehdään johtopäätökset, joiden tulee johtaa näkyviin muutoksiin toiminnossa. Tulosten avulla voidaan laatia kehittämissuunnitelmia ja ylläpitää arvokeskustelua.

Itsearviointiprosessin luonteva ylläpito onnistuu parhaiten yhteisössä, jossa

- johto on sitoutunut arviointiin ja osallistuu toimintaan sekä arvioitavana että arvioijana,
- henkilöstö kokee arvioinnin tarpeelliseksi ja kokee sen osana toiminnan kehittämistä,

- henkilöstö osallistuu arviointiin vapaaehtoisesti,
- henkilöstön ammatti-identiteetti ja itseluottamus on vahva,
- kunnioitetaan toisen työtä,
- ilmapiiri on avoin ja erilaisuus hyväksytään
- koetaan työn iloa.

Kestävän kehityksen itsearviointiprosessi etenee eri pituisissa sykleissä riippuen arvioinnin kohteesta. Mikäli arvioitavana on yksittäinen arjen ympäristöteko, voidaan itsearviointiprosessi käydä läpi useamman kerran vuodessa. Esimerkiksi jätehuollon ja jätteiden lajittelun kehittymistä on hyvä alussa arvioida tiheästi. Mikäli arvioitavana on koko kestävän kehityksen edistämisprosessi kesäyliopistoissa, voi yksi arviointikierron kestää jopa useita vuosia. Tällöin aloitusvaiheen voidaan ajatella olevan loppuvuonna 2004, toimeenpanovaiheen vuonna 2005 ja vakiintumisen vaiheen vuonna 2006. Jokainen kesäyliopisto käy läpi kestävän kehityksen itsearviointiprosessin vuosittain.

Kestävän kehityksen itsearviointiprosessi on kolmivaiheinen (Räisänen ja Vainio 1996):

1. Aloitusvaihe:

Arviointi käynnistetään keskustelulla ja asiaan perehtymällä. Tähän vaiheeseen on syytä käyttää riittävästi aikaa varsinkin, jos itsearviointi herättää pelkoa ja epävarmuutta. Avoimen keskustelun tarkoitus on synnyttää suotuisa, innostava ja turvallinen ilmapiiri ja luoda yhteinen tahto arviointiin. Aloitusvaiheessa arviointi tehdään kesäyliopiston tehtävien, päämäärien ja arvojen pohjalta. On tärkeää valita sopivat kohteet ja työtavat sekä huolehtia osapuolten koulutuksesta itsearvioinnin teorian, menetelmien ja toimintamuotojen sisäistämiseksi.

2. Toimeenpanovaihe:

Itsearviointi voi aluksi kohdistua yhteen tai kahteen, enintään muutamaan selkeästi määriteltyyn kestävän kehityksen tavoitteeseen ja sen toteutumiseen. Prosessi organisoidaan, sovitaan vastuuhenkilöistä ja -alueista sekä resursseista ja aikatauluista. Toimeenpanovaiheessa toteutetaan yhteisesti laadittua arviointisuunnitelmaa ja kehitetään arviointikäytänteitä.

3. Vakiintumisen vaihe:

Itsearviointi muuttuu normaaliksi käytännöksi kesäyliopiston jatkuvassa kehittämisessä. Tässä vaiheessa arviointi ei enää ole irrallinen tapahtuma, vaan kytköksissä kaikkiin kesäyliopistoyhteisön toimintoihin.

8.2.2 KESTÄVÄN KEHITYKSEN ITSEARVIOINNIN KOHTEET

1. Kesäyliopiston johto

- Millä tavalla kesäyliopiston johto ja ylläpitäjä ovat sitoutuneet kestävän kehityksen edistämiseen?
- Minkälaisia konkreettisia toimenpiteitä johto on tehnyt?
- Onko kestävän kehityksen vastuuhenkilö nimetty?
- Vastuuhenkilön toimenkuva?

2. Arjen ylläpitotoiminnot

- Miten kestävä kehitys toteutuu kesäyliopiston
 - hankinnoissa?
 - siivouksessa?
 - jätehuollossa ja kierrätyksessä?
 - energiankäytössä
 - työmatkaliikenteen järjestelyissä?
 - muussa kesäyliopiston jokapäiväisessä toiminnassa?
- Ketkä kesäyliopistossa osallistuvat kestäväns kehityksen toteuttamiseen?
- Miten henkilöstöä on koulutettu ja miten se on sitoutunut toteuttamaan kestäväns kehityksen periaatteita?
- Mitkä asiat ovat osoittautuneet vaikeiksi kestäväns kehityksen toteuttamisessa?
- Miten kestäväns kehityksen arkikäytänteitä on arvioitu kesäyliopistossa?

3. Yhteistyötahot

- Miten koulutuksen järjestäjä/ kunta/ muu ulkopuolinen taho osallistuu kestäväns kehityksen toteuttamiseen kesäyliopistossa?
- Mitä yhteisiä kestäväns kehityksen hankkeita toteutetaan/suunnitellaan edellä mainittujen järjestöjen ja asiantuntijoiden kanssa?
- Miten kodit ja kesäyliopisto toteuttavat kestäväns kehitystä yhteistyössä?

4. Kestävä kehitys kesäyliopistojen koulutustoiminnassa

- Miten kestävä kehitys näkyy kesäyliopiston arvoissa, toiminta-ajatuksessa ja johtamisessa?
- Miten koulutustarjonnan suunnittelussa otetaan kestävä kehitys huomioon?
- Kestäväns kehityksen periaatteet (ekologinen, sosiaalinen, yhteiskunnallinen, taloudellinen, ympäristöhistoriallinen ja eettinen; kesäyliopistojen yhteiset periaatteet)
- Kestäväns kehityksen toteuttamistavat (läpäisyperiaate, teemapäivä, aihekokonaisuus, integraatio, kestäväns kehityksen kurssit)
- Alakohtaiset painotukset ja sovellukset ammatillisessa täydennyskoulutuksessa.
- Onko kesäyliopistolla oma kestäväns kehityksen edistämissuunnitelma?
- Miten Agenda 21 ja Baltic 21E on otettu huomioon siinä ?
- Miten kestävä kehitys on otettu huomioon opetusjärjestelyissä?
- Miten kestävä kehitys on otettu huomioon opettajien ohjeistuksessa?

5. Toiminnan tuloksia

- Miten kestäväns kehityksen tavoitteet on saavutettu kesäyliopistossa?

- Miten kestävän kehityksen edistämishjelmaa/opetussuunnitelmaa on pystytty noudattamaan?
- Onko mitattu oppimistuloksia?
- Miten kestävä kehitys toteutuu kesäyliopiston arjessa?
- Mitä tuloksia on saatu?
- Miten tuloksia on arvioitu ja tulkittu?
- Kuka/ ketkä ovat arvioineet toimintaa?
- Mitä ja miten kesäyliopiston käytänteitä on arvioinnin perusteella muutettu?
- Mitä muutoksia kesäyliopistoyhteisön asenteissa ja käyttäytymisessä on havaittu?
- Mitkä työmuodot ovat osoittautuneet parhaiksi (kolme tärkeintä)
 - keskustelu
 - kysely
 - teema/ projekti
 - kurssi
 - yhteistyö ulkopuolisen tahon kanssa
 - kestävän kehityksen arkikäytänteiden seuranta
 - energian kulutus
 - veden kulutus
 - jätteiden lajittelu ja kertymät
 - muu

Miten perustelette edelliset valintanne?

6. Toiminnan kehittäminen

- Minkälaisia kestävän kehityksen edistämissuunnitelmia kesäyliopistossa tehdään itsearvioinnin perusteella?

Kesäyliopiston henkilökunta päättää yhdessä, millä tavalla kestävän kehityksen itsearviointiprosessista raportoidaan. Itsearviointiin voidaan tehdä vuosittain oma raporttinsa, tai arviointi voidaan sisällyttää muuhun toiminnan arviointiin ja vuosikertomukseen. Suomen kesäyliopistot ry kerää vuosittain kesäyliopistojen itsearviointitietoja yhteen. Itsearviointin tulokset otetaan huomioon kun asetetaan kestävän kehityksen tavoitteita seuraavalle vuodelle.

8.3 Kestävän kehityksen työnjako kesäyliopistoissa

- Kesäyliopistoissa päävastuu kestävän kehityksen työn suunnittelusta, organisoinnista ja kehittämisestä on *rehtorilla*. Yhdessä kestävän kehityksen vastuuhenkilön ja muun henkilökunnan kanssa rehtori vastaa kestävän kehityksen katselmuksista ja arvioinneista, kestävän kehityksen raportoinnista ja arviointien tulosten huomioon ottamisesta kehittämisessä, kestävän kehityksen työn resurssoinnista sekä kestävän kehityksen integroimisesta kesäyliopiston kaikkien toimintaan. Rehtori tekee esityksiä kesäyliopiston ylläpitäjälle (hallitus/johtokunta).
- *Kesäyliopiston hallitus / johtokunta* hyväksyy rehtorin tekemät esitykset ja osaltaan seuraa kestävän kehityksen työn edistymistä.

- *Kestävän kehityksen vastuhenkilö* huolehtii kestävän kehityksen käytännön toteutumisesta kesäyliopistossa, hän on kesäyliopiston kestävän kehityksen asiantuntija. Vastuhenkilö suunnittelee kestävän kehityksen työtä yhdessä rehtorin kanssa ja opastaa henkilöstöä kestävän kehityksen mukaisissa toimintatavoissa. Hän etsii yhdessä rehtorin kanssa kestävän kehityksen teemaan sopivaa koulutusta ja perehtyy kestävän kehityksen edistämistoimintaan oman työnsä ohella. Vastuhenkilö osallistuu kestävän kehityksen arviointeihin ja kestävän kehityksen sisällyttämiseen kesäyliopiston toiminnan ja talouden suunnitteluun ja raportointiin. Vastuhenkilö on perillä esimerkiksi paikkakunnan jätehuollon käytännöistä ja uusimmista vaatimuksista.
- Kestävä kehitys on kesäyliopistossa jokaisen asia. *Koko henkilökunta, opiskelijat ja soveltuvin osin kouluttajat* osallistuvat omalta osaltaan kestävän kehityksen mukaisen kesäyliopistotoiminnan kehittämiseen. Jokainen on vastuussa omista toimintatavoistaan ja niiden kestävän kehityksen mukaisuudesta, velvollinen hankkimaan tietoa epäselvissä tapauksissa esimerkiksi kestävän kehityksen vastuhenkilöltä sekä puuttumaan havaitsemiinsa epäkohtiin. Jokaista henkilökunnan jäsentä kannustetaan osallistumaan kestävän kehityksen ideointiin.
- Kesäyliopistojen kestävän kehityksen edistämistyötä koordinoi *Suomen kesäyliopistot ry*. Yhdistys kokoaa vuosittain yhteen tiedot kesäyliopistoissa tehdystä kestävän kehityksen työstä. Yhdistys voi valita yhteisen teeman, johon kesäyliopistojen kestävän kehityksen työssä kunakin vuonna erityisesti kiinnitetään huomiota. Suomen kesäyliopistot ry antaa kestävän kehityksen työhön liittyviä suosituksia ja seuraa kestävän kehityksen edistämistä koulutuksessa kansallisesti ja kansainvälisesti. Yhdistys vastaa kesäyliopistojen kestävän kehityksen vastuhenkilöille ja soveltuvin osin muulle henkilökunnalle yhteisesti järjestettävästä kestävän kehityksen koulutuksesta.

9 LÄHTEET

9.1 Kirjallisuus

Hyytiäinen, Jukka ym. 1999: Kestävä kehitys oppilaitoksissa - Ekoauditoinnin opas. Opetushallitus, Helsinki.

Jumppanen, Pirjo (toim.) 1998: Ekotiimi. Ympäristöohjat omiin käsiin. GAP Finland, Hakapaino Oy, Helsinki.

Kiiskinen, Anna-Liisa (2001) Ympäristöhallinto vastuullisen elämäntavan edistäjänä. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 187. Jyväskylän yliopisto.

Kirkkohallitus 2001: Kirkon ympäristödiplomien käsikirja. Suomen ev. lut. kirkon julkaisuja 2001:4. Helsinki.

Lähdesmäki, Seija O. (toim.) 1999: Kestävä kehitys ja koulutyö. Kehittyvä koulutus 3/1999. Opetushallitus, Helsinki.

Lehto, Tiina 2003: Kestävän kehityksen toimintasuunnitelman laatiminen Lappeenrannan teknilliselle yliopistolle. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Hallinnon julkaisuja 136.

Loukola, Marja-Leena ym. 2002: Education for sustainable development in Finland. Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto, julkaisusarjan raportti 89. Helsinki.

Mäkivaara, Marjut & Sarviaho, Mari (1999) Kivi, paperi ja sakset. Ympäristö- ja taidekasvatusta yhteistoiminnallisilla keinoilla. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.

Opetushallitus 1998: Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli. Arviointi 7/98. Yliopistopaino, Helsinki.

Räisänen, Anu ja Vainio, Leena 1996: Etsi laatu itsestäsi. Itsearviointikäytäntöjä. Arviointi 12/96. Opetushallitus.

Rajakorpi, Antti ja Salmio, Kaija (toim.) 2001: Toteutuko kestävä kehitys kouluissa ja oppilaitoksissa? Arviointi 3/2001. Opetushallitus, Helsinki.

Ranta, Hannu (toim.) 2002: Opetustoimen lainsäädäntö 2002. Kauppakaari / Talentum media oy, Helsinki.

Raumolin, Jussi (2001) Shift from environmental education to education for sustainable development. Working paper 2/2001. Working papers, Institute of development studies, University of Helsinki.

9.2 Muut lähteet

Baltic 21 Series No /01/20021. Agenda 21 for the Baltic Sea Region. Sector Report - Education (Baltic 21E) Agenda 21 for the Baltic Sea Region.
http://www.ee/baltic21/publicat/R1_2002_Report.htm. (22.1.2004).

ENVEDU – Ympäristösertifiointi oppilaitoksille. Hyvinkään - Riihimäen aikuiskoulutuskeskuksen verkkosivut. <http://www.hrakk.fi/envedu/>. (16.2.2004).

Helin, Satu: Kestävän kehityksen nimissä. Aikalainen, Tampereen yliopiston tiede- ja kulttuurilehti, numero 1/2004. 9. vuosikerta.

Helsingin yliopiston kestävä kehityksen toimintasuunnitelma. (Työryhmän ehdotus 13.1.2003)
<http://www.tekn.helsinki.fi/ymparisto/keketoim.doc>. (22.1.2004).

Hiltunen, Maarit ja Santaoja, Minna: Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan ympäristöohjelma, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta 2004a. Luettavissa osoitteessa <http://www.tamy.fi/index.php?id=20>.

Hiltunen, Maarit ja Santaoja, Minna: Tamperelaisen opiskelijan ympäristöopas, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta 2004b. Luettavissa osoitteessa <http://www.tamy.fi/index.php?id=20>.

Hyvinkään kestävän kehityksen toimintaohjelma eli Hyvinkään paikallisagenda 21, 2003-2006. Liite 1: Kestävän kehityksen kansainvälinen tausta ja paikallisagendatyön eteneminen Hyvinkäällä. Hyvinkään kaupunginvaltuusto 15.12.2003. <http://www.hyvinkaa.fi/TEKNINEN/ymparisto/agenda/Hyvinkään%20keke-%20agenda%20historia.pdf> (22.1.2004).

Hänninen, Kaarina ja Tenhunen, Risto: Esiselvitysraportti ENVEDU - Creation of the environmental evaluation system for educational establishments. Oppilaitosten ympäristöarvioinnin järjestelmän rakentaminen. LIFE02 ENV/FIN/000320. Maaliskuu 2003. <http://www.hrakk.fi/envedu/Esiselvitys.htm>. (12.2.2004).

Jänis, Julia: Ympäristökasvatus: Metsämörreistä maailmanparantajiksi. Luonto-Liiton Uudenmaan piiri ry. <http://www.kansainvalisyyskasvatus.net/verkossa/ymparisto/artikkeli> (luettu 12.06.2003)

Kangas, Lasse: Kesäyliopistojen syntyhistoria. Suomen kesäyliopistot ry. 30 vuotta. Juhlaseminaari 27.11.2002. <http://www.kesayliopistot.fi> (22.1.2004).

Kansanopistojen kestävän kehityksen työryhmän kokous 20.-21.8.2003. Työryhmän muistio 20.9.2003.

Laitsaari, Matti: Baltic 21E –ohjelma pyrkii laaja-alaisiin vaikutuksiin. Kestävä kehitys kattaa kaikki elämäalueet. Kansanopisto – Folkhögskolan 1/2002. <http://www.kansanopistot.fi/kansanopistolehti/>. (22.1.2004).

Luostarinen, Jaana: Kestävälle kehitykselle haetaan uutta painoarvoa koulutuksessa. Etusivu – Opetusministeriön verkkolehti, 24.10.2002. <http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2002/2410/baltic21e.html>. (22.1.2004).

Melén-Paaso, Monica 2003: Current work in Finland with regard to Baltic 21E – Progress in the implementation programme in 2003. Ministry of education.

Niemelä, Seppo (toim.): Vapaan sivistystyön visio 2005. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö, Pietarsaari 2000. <http://www.vsy.fi/vsop/visio3.pdf>. (22.1.2004).

Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkopalvelu osoitteessa <http://www.edu.fi/teemat/keke/> (14.3.2004).

Opetushallituksen suositus kouluille ja oppilaitoksille: Kestävän kehityksen koulu- ja oppilaitoskohtainen itsearviointi. <http://www.edu.fi/itsearviointi/suomi/toiminta/kekeitse.html>. (22.1.2004).

Opetushallitus ym.: Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit. Forssan Kirjapaino Oy, Forssa 2003. <http://www.edu.fi/julkaisut/ympkrit.pdf>. (22.1.2004).

Opetushallitus: Kestävän kehityksen edistämishjelma vuosille 2002-2004. Helsinki 2002. http://www.edu.fi/teemat/keke/KEKE_s.pdf. (22.1.2004).

Opetusministeriö: Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa / Baltic 21E –ohjelma; Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa - työryhmän ehdotus ohjelman käynnistysuunnitelmaksi. 16.10.2002, Dnro 18/043/2002. http://www.minedu.fi/julkaisut/julkaisusarjat/36_02keke_Baltic21E/36_02kuvailu.html. (22.1.2004).

Peltonen, Sirkka-Liisa/Vihreä Sivistys- ja Opintokeskus ViSiO; Gröhn, Tiina/Kristillinen Opintokeskus; Kuvaja, Sari/Kirkkopalvelut; Riikonen, Virve/OK-opintokeskus: Kestävä kehitys –edistämishjelman laatiminen. Kysely henkilökunnalle. Helsinki 28.1.2004.

Piesanen, Ellen: Suomen kesäyliopistot: Koulutuksellista tasa-arvoa ja elinikäistä oppimista. Suomen kesäyliopistot ry., Tampere 2002.

Silvennoinen, Pentti 2002: Kesäyliopistot elävät ajassaan. Teoksessa Piesanen, Ellen: Suomen kesäyliopistot: Koulutuksellista tasa-arvoa ja elinikäistä oppimista. Suomen kesäyliopistot ry., Tampere 2002.

Suomen kesäyliopistot ry.: Selvitys kesäyliopistojen toiminnasta vuonna 2002. Suomen kesäyliopistot ry:n julkaisu 2/2003. Tampere 2003.

Suomen kesäyliopistot ry.: Tietostrategiahankkeen III-vaiheen loppuraportti 2003. <http://www.kesayliopistot.fi> (12.3.2004).

Suomen ympäristökasvatuksen seuran tiedote 5.3.2003: Ympäristökasvatuksen edellytykset täysin riittämättömät. http://www.sykse.net/tiedote/tied_hallitusohjelmavaatim.htm.

Susiluoma, Saara (2002): Ympäristökasvatus – tapa muuttaa maailmaa ... ja pitää hauskaa. Nuorten Luonto 6/2002. Luonto-Liitto ry.

Tampereen yliopiston ympäristöpolitiikka osoitteessa <http://www.uta.fi/projektit/ekokampus/ymparistopolitiikka.html> (18.3.2004).

Vihreä lippu –koulujen ympäristökasvatusohjelman nettisivut osoitteessa <http://www.sykse.net/vihrealippu/>. (12.2.2004).

Ympäristöhallinnon nettisivut osoitteessa <http://www.ymparisto.fi> (10.3.2004).

Zimmermann, Birthe (editor): Learner's guide No. 5. BALTIC 21 - An Agenda 21 for the Baltic Sea Region. EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT. The Baltic Sea Project, Denmark 2003. <http://pub.uvm.dk/2003/learnersguide/pdf/lg5.pdf> (29.1.2004).

9.3 Tapaamiset, haastattelut ja muut yhteydenotot

Päivi Blinnikka, Pirkanmaan ympäristökeskus, tapaaminen 21.1.2004

Ritva Ojalehto, Tampereen kesäyliopiston rehtori, tapaaminen 22.1.2004

Seija Jumppanen, Turun kesäyliopiston rehtori, tapaaminen 28.1.2004

Simo Isoaho, yliopistosektorin Baltic 21E –koordinaattori, Tampereen teknillisen yliopiston lehtori, puhelinkeskustelu 9.2.2004

Erkka Laininen, OKKA-säätiö, Koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifiointi, sähköposti 9.2.2004.

Sirkka-Liisa Peltonen, Vihreä sivistys- ja opintokeskus ViSiO, tapaaminen 13.2.2004.

Hannes Jumppanen, GAP Finland, Kestävän elämäntavan yhdistys ry, puhelinkeskustelu 11.3.2004.

Kesäyliopiston arvot ja toiminta-ajatus

Onko kesäyliopistolla kestävästä kehitystä tukevia ja/tai jarruttavia arvoja?

Onko kesäyliopiston arvot ja toiminta-ajatus kirjattu?

Motivaatio ja sitoutuneisuus kestävän kehityksen työhön

Koetaanko kestävä kehitys tärkeäksi kesäyliopistossa?

Mitä ollaan valmiit tekemään kestävän kehityksen edistämiseksi?

Kenelle kestävä kehitys kesäyliopistossa kuuluu?

Mitkä ovat kestävän kehityksen tavoitteet kesäyliopistossa? Miten tavoitteisiin pyritään?

Mitä odotetaan kesäyliopistolle laadittavalta kestävän kehityksen ohjelmalta?

Kenelle kesäyliopiston kestävän kehityksen ohjelma on tarkoitettu?

Miten henkilökunta saadaan sitoutumaan ja innostumaan kestävästä kehityksestä?

Miten kestävä kehitys näkyy omassa elämässä? Kodin ja työn suhde?

Onko kestävä kehitys nykyisin otettu huomioon kesäyliopiston opetuksessa ja toiminnassa?

Millä tavoin?

Ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen kestävyys?

Onko kesäyliopiston talous kestävällä pohjalla?

Onko kesäyliopistolle laadittu ympäristöohjeistusta (esim. jätteiden lajittelu) ?

Onko kesäyliopiston henkilökunta saanut ympäristöön tai kestävään kehitykseen liittyvää koulutusta?

Mitkä ovat kestävästä kehitystä edistävät ja jarruttavat tekijät kesäyliopistossa?

Onko kesäyliopistossa työ-toiminta a? Työssä viihtyminen ja jaksaminen osana kestävästä kehityksestä?

Miten työssä viihtymistä arvioidaan? Seurataanko sairaspöissaoloja? Miten arviointien tulokset siirretään käytäntöön?

Onko työympäristö terveellinen ja turvallinen? Miten voidaan edistää?

Kulkeeko tieto riittävästi rehtorilta muulle henkilökunnalle? Onko kesäyliopiston sisäinen ja ulkoinen viestintä järjestetty riittävän tehokkaasti?

Kesäyliopiston yhteistyötahot / viiteryhmät

Ollaanko kesäyliopistossa tietoisia ympäristölainsäädännöstä ja kestävän kehityksen valtakunnallisista sitoumuksista?

Mitkä ovat kesäyliopiston tärkeimpiä viiteryhmiä? (opiskelijat, SKYOT, muut kesäyliopistot, kunta, lähin yliopisto, järjestöt, yritykset jne.)

Keiden kanssa voitaisi tehdä yhteistyötä kestävän kehityksen edistämiseksi? Minkälaisia yhteistyötä?

Mitkä ovat kesäyliopistojen kestävän kehityksen työtä edistävät ja jarruttavat tahot?

Kestävä kehitys kesäyliopiston arjessa

Mitkä ovat merkittävimmät kestävään kehitykseen vaikuttavat ylläpitotoiminnot?

Hankinnat (Suositaanko ympäristötuotteita, kestäviä tuotteita jne.?)

Siivous (Suositaanko ympäristötuotteita?)

Keittiö, ruokahuolto, tarjoilut (Suositaanko ympäristötuotteita, lähiruokaa, reilua kauppaa jne.?)

Jätehuolto ja kierrätys (Mitkä jätejakeet lajitellaan? Miten toimii? Kenen vastuulla?)

Energia (Voidaanko valita itse? Uusiutuvan energian käyttö? Energiansäästötoimenpiteet?)

Pidetäänkö yhteyttä vuokraisäntään kiinteistönhoitoa koskeissa asioissa?

Liikenne (Suositaanko kevyttä ja joukkoliikennettä työmatkoilla?)

Muut arkitoiminnot?

Kenen vastuulla ovat kesäyliopiston ylläpitotoiminnot?

Miten ylläpitotoiminnot sujuvat? Onko saatu tietoa ja koulutusta?

Mitkä asiat ovat osoittautuneet vaikeiksi?

Kestävä kehitys opetuksessa

Kuka päättää mitä kesäyliopistossa opetetaan?

Millä perusteella opetustarjonta valitaan?

Minkälaista ohjeistusta annetaan kurssien vetäjille?

Miten ja millaista palautetta opetuksesta saadaan opiskelijoilta? Mitä palautteelle tehdään?

Miten kestävä kehitys näkyy kesäyliopiston opetuksessa? Miten voisi näkyä?

Miten kestävä kehitys edistää opetuksessa? Miten integroida kestävä kehitys opetukseen?

Onko parempi järjestää erikoiskursseja kestävästä kehityksestä vai pyrkiä ottamaan keke huomioon kaikessa opetuksessa?

Keille kestävä kehityksen opetus tulisi suunnata? (kesäyliopistojen naisvaltaisuus)

Löytyykö päteviä opettajia kestävään kehitykseen liittyen?

Miten opettajat ja opiskelijat saadaan mukaan kesäyliopiston kestävä kehityksen toimintaan?

Seuranta ja arviointi

Mitä sitten tehdään kun kestävä kehityksen edistämishjelma on valmis?

Sertifioidaanko oma kestävä kehityksen ohjelma / ympäristöohjelma?

Kuka on kesäyliopiston kestävä kehityksen vastuhenkilö?

Miten kestävä kehityksen työn vastuut jaetaan henkilökunnan kesken?

Integroidaanko kestävä kehityksen arviointi vuosittaiseen toiminnan raportointiin?

Valitaanko arviointimenetelmäksi Itsearviointi / vertaisarviointi / ulkopuolinen arviointi?

Kuinka usein kestävä kehitystä kesäyliopistossa arvioidaan, onko vuosi sopiva arviointiväli?

Koetaanko kestävä kehityksen arviointi työläänä, lisätyönä?

Ketä varten arviointia tehdään ja mihin sillä pyritään?

Mikä kannustaisi oman toiminnan arviointiin ja kehittämiseen? (palkkiojärjestelmä, vuoden kestävä kehityksen teon palkitseminen tms.)

Mitkä voisivat olla sopivia kestävä kehityksen indikaattoreita / mittareita kesäyliopistossa? Montako mittaria valitaan? Valitaanko määrälliset vai laadulliset mittarit?

Onko arvioinnin painopiste oman toiminnan vai opetustarjonnan kestävä kehityksen mukaisuudessa?

Mihin toimiin kesäyliopistossa ryhdytään kestävä kehityksen edistämiseksi?

Miten arviointien tulokset otetaan huomioon kestävä kehityksen edistämisessä?

Minkälaiset ohjeet annetaan koulutajille kestävästä kehityksestä kesäyliopiston opetuksessa?

1) KESÄYLIOPISTOT OSALLISTUVAT VALTAKUNNALLISIIN TEEMAPÄIVIIN, ESIMERKiksi:**16. – 24.4. Reilun kaupan viikko**

Reilun kaupan viikko on kaksi kertaa vuodessa keväällä ja lokakuun lopussa. Reilun kaupan viikolla vapaaehtoiset maistattavat Reilun kaupan tuotteita ja kertovat merkistä marketeissa, kirjastoissa, maailmankoupoissa, toreilla ja muualla.

Lisätieto: <http://www.repu.fi>.

19. – 25.4 Nuukuusviikko

Nuukuusviikon teemana on ensimmäistä vuotta asuminen ja rakentaminen. Saman teeman puitteissa toimitaan myös vuonna 2005.

Lisätieto: <http://www.sll.fi/toiminta/kestava/kierratysliike/nuukuusviikko2004>

16.-23.5.Pyöräilyviikko

Kesän kynnyksellä toukokuun lopulla vietetään valtakunnallista pyöräilyviikkoa, jonka aikana järjestetään paljon erilaisia tapahtumia ympäri Suomea.

Lisätieto: <http://www.pyorailyutiset.net/tapahtumat2003/>

La 5.6. Maailman ympäristöpäivä

Päätöslauselmallaan 15. joulukuuta 1972 YK:n yleiskokous päätti julistaa 5. kesäkuuta maailman ympäristöpäiväksi. Päivämäärä muistuttaa Tukholman vuoden 1972 YK:n ympäristökokouksen avajaispäivästä. Kokouksen ansiosta perustettiin YK:n ympäristöohjelma UNEP.

Lisätieto: <http://www.unep.org/wed/2004/>

4. - 10.10. Energiansäästöviikko

Energiansäästöviikon tavoitteena on lisätä tietoisuutta tarkoituksenmukaisesta energiankäytöstä. Järkevän energiankäytön avulla vähennetään ympäristöön kohdistuvaa kuormitusta. Tarkoituksena on tinkiä vain tuhasta kulutuksesta. Energiansäästöviikon yhtenä tarkoituksena on näyttää ettei energiansäästö ole kurja asia.

Lisätieto: <http://www.energiansaastoviikko.net/>

16.-22.9 Liikkujan Viikko**22.9. Autoton päivä**

Kansainvälistä Autotonta päivää vietetään Suomessa viidettä kertaa keskiviikkona 22.9.2004. Liikkujan viikko on Autotonta päivää edeltävä viikko 16.-22.9 eli torstaista keskiviikkoon. Autottoman päivän tavoitteena on vaikuttaa kaupunkien ja taajamien liikkumiskulttuuriin, tuoda esille autottoman liikkumisen etuja sekä kiinnittää huomiota keskustojen viihtyvyyteen ja liikenteen päästöjen pienentämiseen. Liikkujan viikko laajentaa keskustelun koskemaan myös liikkumisvalintojen vaikutuksia omaan terveyteen ja ympäristöön. Liikkujan viikko on osa hallituksen kestävän kehityksen toimikunnan Liikkuva Suomi -työohjelmaa, joten viikolla on takanaan valtakunnallinen tuki. Tapahtuman valtakunnallisessa koordinaatiossa ovat mukana ympäristöministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö, Suomen Kuntaliitto ja YTV.

Vuoden 2004 Liikkujan viikon ja Autottoman päivän kansainvälisenä erityisteemana on Lapset ja turvalliset kadut. Muita Liikkujan viikkoon liittyviä aiheita ovat muun muassa vastuullinen autoilu, elinympäristö ja liikenne, joukkoliikenteen edistäminen, omalla lihasvoimalla liikkuminen ja arkiliikunta. Ainoastaan Autottomalla päivällä on oma päiväkohtainen teemansa.

Lisätieto: <http://www.autotonpaiva.net> ja <http://www.liikkujanviikko.net>.

26.11. Älä osta mitään –päivä

Älä Osta Mitään -päivänä on tarkoitus viettää vuorokausi hankkimatta tavaraa ja käyttämättä rahaa. Teemapäivä haastaa ihmiset punnitsemaan jokapäiväisiä valintojaan, hallitsemaan ostoimpulsejaan ja muuttamaan käyttäytymistään pysyvästi ekologisemmaksi.

Lisätieto: <http://www.luontoliitto.fi/bnd>

2) KESTÄVÄN KEHITYKSEN TOIMINTA OSAKSI TYÖSSÄ VIIHTYMISTÄ

Kesäyliopistoissa voidaan yhdessä pohtia jätteiden lajittelua ja tapoja säästää energiaa, ja askarrella lajittelu- ja energiansäästöohjeita työtiloihin kiinnitettäväksi. Ohjeiden ei tarvitse olla kuivan asiallisia, vaan niitä voi höystää huumorilla. Mikäli ohjeiden laatiminen koetaan hankalaksi, voidaan tilaisuuksiin kutsua asiantuntijaksi esimerkiksi jäte- tai energianeuvoja.

Henkilökunnalle voidaan järjestää kestävän kehityksen ideakilpailu. Kaikki osallistuneet ideat pyritään toteuttamaan. Voittaja saa tietenkin kestävän kehityksen mukaisen palkinnon, esimerkiksi lahjakortin jalkahierontaan tai luomuruokakorin.

Kestävän kehityksen toiminnassa kesäyliopistossa vain mielikuvitus on rajana. Osana tyky-toimintaa voidaan järjestää monenlaisia sosiaalista, ekologista ja kulttuurista kestävyyttä tukevia tempauksia. Usein taloudellinen kestävyys seuraa perässä säästöinä. Porukalla voidaan lähteä luontoretkelle, turvesaunaan, tustumaan alueelliseen ympäristökeskukseen tai tuulivoimalaan.

Henkilökunnalle voidaan järjestää pyöräilypäivä tai kannustaa kilpailulla pyöräilemään työmatkat. Pyöräilypäivään voivat osallistua myös kesäyliopiston opiskelijat ja kouluttajat. **Pyöräilypäivän** ohjelmassa voi olla esimerkiksi:

- Myynnissä kunnostettuja pyöriä (esim. työttömien työpajasta)
- Pyörien turvamerkintää (lähipoliisi)
- Pyöränhuoltokurssi, opetellaan kädestä pitäen pyörän perushuoltoa
- Kunnan pyöräilyasiamies kertoo kevyen liikenteen mahdollisuuksista ja vastaa kysymyksiin.
- Keskustelutilaisuus pyöräilymahdollisuuksista kesäyliopistolle.
- Haastepyöräily silmäätekeville.
- Rauhallinen maisemapyöräily kaikille kiinnostuneille. Mukaan hyvät eväät, luonto-opas ja tauko-ohjelmaa.
- Jaossa pyöräilykartoja (matkailutoimistosta), pyykkipoikia lahkeisiin ja tietoa työmatkaliikunnasta
- Myynnissä pyöräilykypäriä
- Työmatkaliikuntahaaste kesäyliopiston väelle, lomakkeita jaossa

3) OMA EKOTIIMI KESÄYLIOPISTOON

Ekotiimi on pieni ryhmä ihmisiä, joka tukee toisiaan kestävämpien elämäntapojen opettelussa. Ekotiimiohjelma perustuu kansainvälisen Global Action Plan (GAP) -järjestön toimintaohjelmaan. Suomessa toiminnasta vastaa GAP Finland, Kestävän elämäntavan yhdistys ry.

Ekotiimityö on pienryhmätyötä. Naapurit, ystävät tai työkaverit seuraavat yhdessä Ekotiimiohjelmaa, joka ohjaa konkreettisiin ympäristöparannuksiin. "Ekotiimi - Ympäristöohjat omiin käsiin" -niminen työkirja ohjaa askel askeleelta muutosten toteuttamisessa. Painopiste on kertaluonteisten teknisten muutosten sijaan pitkän aikavälin käyttäytymismuutoksiin johtavissa prosesseissa. Ekotiimi antaa osallistujille tilaisuuden tutkia ja toteuttaa pieniä elämäntapamuutoksia, jotka yhteisvaikutuksiltaan saavat aikaan suuria säästöjä sekä osallistujille että ympäristölle.

Mikäli kaikki maailman ihmiset kuluttaisivat kuten suomalaiset, tarvittaisi neljä maapalloa. Maapalloja on kuitenkin vain tämä yksi, mikä tarkoittaa sitä että meidän on vähennettävä luonnonvarojen kulutustamme ja aiheuttamamme haitallisia ympäristövaikutuksia radikaalisti. Tähän voimme jokainen osallistua, töissä ja kotona, kaupassa ja liikenteessä. Jokaisen poliittisen päätöksen, tuotekehittelyn tai kotona tai toimistossa tapahtuvan muutoksen takana on yksittäinen ihminen. Parantamis- ja säästömahdollisuudet ovat huomattavia – ja vieläpä elämänlaadusta tinkimättä.

Ekotiimin sosiaalinen merkitys työpaikalla voi muodostua huomattavaksi, se tarjoaa luontevan mahdollisuuden hedelmälliseen vuoropuheluun työyhteisön kehittämiseksi. Oma ympäristövaikutuksensa on mahdollista selvittää ihan konkreettisesti kiloina, litroina, kilowatteina jne. muutamalla yksinkertaisella mittauksella ja seurannan avulla. Ekotiimiin kannattaa tarttua mahdollisuutena – mahdollisuutena tulokselliseen kesäyliopistotoimintaan ja hyvään elämään.

Lisätieto: <http://www.nic.fi/~369123/ekoframeset-2.html>.

Seuraava Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteereissä esitetty sanasto seuraa ympäristönhallintaprosessin vaiheita, eikä siksi ole aakkosjärjestyksessä. Ympäristöjärjestelmän luominen alkaa ympäristökatselmuksella ja saattaa lopulta johtaa ympäristöjärjestelmän sertifiointiin.

YMPÄRISTÖKATSELMUS/YMPÄRISTÖKARTOITUS

Ympäristökatselmuksen tai -kartoituksen tavoitteena on käydä läpi oppilaitoksen toiminnot kokonaan tai osittain ja tunnistaa niihin liittyvät ympäristönäkökohdat ja kehittämis-tarpeet. Kattava ympäristökatselmus sisältää mm. seuraavat toiminnot: oppilaitoksen johtaminen ja toiminnan suunnittelu, opetus ja ylläpitotoiminnot (hankinnat ja materiaalien käyttö, energian ja veden kulutus, jätehuolto, ruokalan toiminnot, kuljetukset, jne.).

YMPÄRISTÖNÄKÖKOHTA

Jos jollakin oppilaitoksen toiminnolla on tai voi olla vaikutuksia ympäristöön, kysymyksessä on ympäristönäkökohta. Ympäristönäkökohtia ovat esimerkiksi paperin, valaistuksen, lämmityksen tai ilmastoinnin energian kulutus, jätteen lajittelu ja ympäristöasioiden sisällyttäminen opetukseen.

YMPÄRISTÖVAIKUTUS

Ympäristövaikutus on hyödyllinen tai haitallinen muutos luonnossa, joka on kokonaan tai osittain seurausta oppilaitoksen toiminnoista. Oppilaitoksen aiheuttamia ympäristö-vaikutuksia voivat olla esim. energian kulutuksesta ja tuotannosta syntyvien kasvihuonekaasupäästöjen vaikutus ilmaston lämpenemiseen tai sekajätteen tuottamisesta aiheutuva kaatopaikkojen täyttyminen. Myönteinen vaikutus voi syntyä onnistuneen ympäristökasvatuksen kautta oppilaiden vastuullisista valinnoista omassa elämässään.

YMPÄRISTÖTAVOITE

Ympäristötavoite on määrällinen tai laadullinen tavoite, jonka oppilaitos on asettanut itselleen haitallisten ympäristövaikutusten vähentämiseksi tai myönteisten vaikutusten vahvistamiseksi. Esimerkkejä ympäristötavoitteista: kaatopaikalle menevän sekajätteen määrä vähenee 10 prosentilla seuraavan lukuvuoden aikana; kaikkien oppiaineiden opetukseen on sisällytetty ympäristöasiat vuoden 2003 loppuun mennessä.

YMPÄRISTÖOHJELMA

Ympäristöohjelma sisältää oppilaitoksen ympäristötavoitteet ja suunnitelman niiden toteuttamiseksi. Ympäristötavoitteiden toteutumista seurataan säännöllisesti (vuosittain) ja ohjelmaa päivitetään esille nousseiden parannustarpeiden ja kehittämisideoiden pohjalta.

YMPÄRISTÖJÄRJESTELMÄ

Ympäristöjärjestelmä on ympäristöasioiden jatkuvaan parantamiseen tähtäävä prosessi, joka sisältää kehittämistarpeiden tunnistamisen, tavoitteiden asettamisen, toiminnan ohjauksen sekä seurannan ja arvioinnin. Ympäristöohjelma on osa ympäristöjärjestelmää. Ohjelman lisäksi ympäristöjärjestelmään kuuluvat mm. tarvittavat ohjeet, sisäinen ja ulkoinen viestintä, henkilöstön ja oppilaiden koulutus, yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa sekä säännöllinen toiminnan arviointi ja kehittäminen.

EMAS -ASETUS JA ISO14001 -STANDARDI

Euroopan unionin EMAS asetus ja kansainvälinen ISO 14 001 -standardi sisältävät vaatimukset organisaatioiden ympäristöasioiden hallinnasta ja parantamisesta. Niitä voivat soveltaa erilaiset organisaatiot, myös julkishallinto. Asetuksen tai standardin käyttö on vapaaehtoista. EMAS järjestelmä muodostuu ISO 14 001 -standardin mukaisesta ympäristöjärjestelmästä sekä ympäristöselonteosta. Ympäristöjärjestelmä voidaan sertifioida ulkoisen auditoinnin perusteella.

YMPÄRISTÖJÄRJESTELMÄN SEURANTA JA ARVIOINTI

Ympäristöjärjestelmän seuranta ja arviointi on tärkeää, jotta oppilaitoksen ympäristötyötä voitaisiin kehittää. Seurannalla tarkoitetaan laadullisen ja määrällisen tiedon keräämistä tärkeimmistä ympäristöön vaikuttavista toiminnoista (esim. energian kulutus, sekajätteen määrä, toteutuneen ympäristökoulutuksen tai teem atapah-tumien määrä). Ympäristöjärjestelmän arviointi pitää sisällään mm. ympäristötavoitteiden toteutumisen ja eri toimintoihin liittyvän suoritus-tason arvioinnin (opetus, ylläpitotoiminnot). Tämän lisäksi tarkastellaan ympäristöohjeiden, vastuunjaon ja viestinnän toimivuutta sekä koulutustarpeita. Arviointi voidaan toteuttaa esimerkiksi itsearviointin tai sisäisen auditoinnin periaatteella.

ITSEARVIOINTI JA SISÄINEN AUDITOINTI

Tässä julkaisussa itsearvioinnilla tarkoitetaan oppilaitoksen itsensä tekemää, näihin kriteereihin perustuvaa arviointia, jossa oppilaitoksen eri henkilöstöryhmät ja oppilaat arvioivat ympäristöasioiden toteutumista oman työnsä, oppimisen ja koko oppilaitoksen kannalta. Itsearviointiin liittyvät oman työn ja toiminnan arviointi sekä arviointitiedon käsittely ja kehittämiskohteiden tunnistaminen yhteisesti. Arvioinnin keskeisenä tavoitteena on siirtää tietoa yli oppiaine- ja henkilöstöryhmien rajojen. ENVEDU hankkeessa tuotetaan ohjeet ja kysymyslistat itsearvioinnin toteutuksen tueksi. Sisäinen auditointi on vaihtoehto itsearvioinnin toteuttamiselle. Auditoinnin erona itsearviointiin on se, että kukaan ei arvioi omaa työtään. Auditointi soveltuu parhaiten suurimmille oppilaitoksille, joissa on erillisiä osastoja tai toimipisteitä. Tällöin eri osastojen henkilöstö voi auditoida toisiaan. Näin saadaan siirrettyä tietoa ja hyviä käytäntöjä osastojen välillä.

YMPÄRISTÖJÄRJESTELMÄN SERTIFIOINTI

Sertifioinnilla tarkoitetaan menettelyä, jolla riippumaton toimielin (sertifiointielin) antaa kirjallisen vakuutuksen siitä, että ympäristöjärjestelmä on määriteltujen vaatimusten mukainen (esim. EMAS, ISO 14 001 tai Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit). Vaatimusten mukaisuuden todentaminen perustuu ulkoiseen arviointiin. Koulujen ja oppilaitoksen ympäristösertifioinnissa sertifiointielimenä toimii OKKA säätiö.

Lähde:

Opetushallitus ym.: Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit. Forssan Kirjapaino Oy, Forssa 2003.
<http://www.edu.fi/julkaisut/ympkrit.pdf>. (22.1.2004).

Lisäyksenä edelliseen sanastoon muutamia hyödyllisiä poimintoja filosofi Ville Lähteen (2001) koostamasta sanastosta kirjassa Ympäristöpolitiikka:

EKOLOGINEN MODERNISAATIO

Käsite viittaa ehkä yleisimpään ja vaikutusvaltaisimpaan ajattelun ja toiminnan malliin, joka on kehkeytnyt modernin ympäristökysymyksen ympärille. Sen mukaan ympäristöongelmat eivät heikennä teollistumisesta liikkeelle lähteneen kehityssuunnan oikeutusta, vaan ovat pikemminkin haaste sen tulevalle kehitykselle. Perusajatus on, että ympäristöongelmia voidaan lieventää ilman radikaaleja yhteiskunnallisia muutoksia. Talouden kasvu, teknologinen edistys ja ympäristöongelmien ratkaisu nähdään yhteensopiviksi.

HALLINTO

Hallinnon ja hallinnoinnin käsitteet liittyvät läheisesti toisiinsa siinä, että niiden näkökulma on jonkin olemassa olevan yhteiskuntamuodostuman koossapitäminen ja sujuvuus, eikä esimerkiksi sen oikeutus tai mahdollinen muutos. Hallinnon näkökulma on epäpoliittinen siinä mielessä, että politiikan peruskysymyksistä oletetaan vallitsevan yhteisymmärrys. Valtio tai jokin muu ylätasoinen toimija edustaa yhteisön luonnollisia yhteisiä etuja. Näkökulma olettaa, että kaikki konfliktit ovat ainakin periaatteessa ratkaistavia, eikä syviä periaatteellisia erimielisyyksiä ole. Kysymykset hallintomallin oikeutuksesta sulkeistetaan.

HALLINTA

Joidenkin yhteiskunnan toiminnan kannalta merkittävien tekijöiden kontrollointi muuten kuin suoralla voimankäytöllä. Moderneissa yhteiskunnissa kansalaiset on saatettu hallinnan piiriin mm. tilastoinnin ja luokittelun avulla monilla heidän elämänsä alueella: terveys, hygienia, syntyvyys, eliniän pituus, rotu ja niin edelleen. Elämäntilanteen hallintaan liittyy jonkin instituution luominen, vaikkapa väestönlaskennan. Samoin ympäristöä muokkaavat toimeenpanopolitiikat ovat kietoutuneet yhteen ympäristön hallinnaksi. Hallinnan tärkeä perusta on kansalaisten itsehallinta vallitsevien normien mukaisesti.

IDEOLOGIA

Arkikielessä käsitteellä ideologia tarkoitetaan useimmiten selkeitä poliittisia ohjelmia, ja siihen liittyy usein negatiivinen sivumerkitys. Käsitettä käytetään myös löyhemmin viittaamaan maailmankuviin tai uskomusjärjestelmiin. Täsmällisemmin määriteltynä ideologia on joukko taustaoletuksia, jotka ohjaavat ihmisten käytännöllistä ajattelua ja toimintaa. Ne voivat vaihdella esimerkiksi yhteiskunnallisen aseman mukaan. Ideologisuus on väistämätön osa inhimillistä toimintaa - yksittäisiä tapahtumia ja uskomuksia tulkitaan ideologian värittäminä. Kyse on tavallaan "todellisuuden" määrittelyn tavoista, joka liittyy vahvasti valtakysymyksiin. Vallitsevan ideologian mukaiset määrittelyt ovat luonnollisesti yhteiskunnassa valta-asemassa.

IDENTITEETTI

Ihmisyksilön tai jonkin joukon jaettua ymmärrystä itsestään kutsutaan identiteetiksi. Se liittyy ennen kaikkea näkemyksiin oman toiminnan merkityksellisyydestä ja oman elämäntavan oikeutuksesta. Yksilöllä voi olla vahva käsitys omasta henkilökohtaisesta identiteetistään, mutta se syntyy aina sosiaalisessa tilanteessa, suhteissa muihin ihmisiin. Ryhmän jakama identiteetti, esimerkiksi ammattikunnan itseymmärrys, on peräisin koulu-

tuksesta, jaetuista uskomuksista ja yhteisiin käytäntöihin oppimisesta. Ammatillinen identiteetti on yhteinen kokemus työn kohteista, päämääristä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä.

INTRESSI

Intressi on kirjaimellisesti 'etu'. Intressin käsite on kuitenkin sisällöltään laajempi ja lähestyy päämäärää tai tavoitetta, ja usein merkitykset ovatkin päällekkäisiä. Käsitteet eroavat toisistaan silti siten, että päämäärät ja tavoitteet liittyvät johonkin tiettyyn valintaprosessiin tai kiistatilanteeseen. Tavoite tai päämäärä on mahdollista lausua julki, kun taas intressi on toiminnan taustalla piilevä yleisempi ja pysyvämpi asenne. Intressit heijastavat toimijoiden omia tärkeysjärjestyksiä ja näkemyksiä siitä, mitä he pitävät tavoittelemisen arvoisena. Näiden näkemysten pohjalta ihmiset toimivat eri tilanteissa. Intressillä viitataan usein myös jonkin tietyn ihmisryhmän tai instituution etuihin ja päämääriin, puhutaan intressitahoista. Eri intressien törmätessä syntyy intressikonflikteja.

KANSALAI SYHTEISKUNTA

Termi kuvaa valtiosta erillisiä kansalaisten vapaaehtoisia muodostumia kuten yhteiskunnallisia liikkeitä ja kansalaisjärjestöjä, jotka osallistuvat julkiseen keskusteluun markkinoiden ja valtion välimaastossa. Kansalaisyhteiskunnalle ominainen, vapaaehtoisuuteen perustuva järjestys on luonteeltaan ei-hierarkkista, joten toimijoiden väliset suhteet ovat usein verkostomaisia.

TOIMIJA

Toimija on jonkin tarkastelukohteenä olevan tapahtumaketjun kannalta merkittävä tekijä. Tavallisimmin termillä viitataan vain tietoiseen eli intentionaaliseen toimintaan, johon liittyy valintoja eri toimintavaihtoehtojen välillä, mutta toimija voi yhtä lailla vaikuttaa merkittävästi joihinkin tapahtumiin sitä tiedostamattaan tai tahottomattaan. Käsitteen avulla voidaan esimerkiksi arvioida sitä, kuka tai mikä on vaikuttanut tarkasteltavan ympäristöongelman syntyyn, jatkumiseen tai ratkaisuun. Toimijaksi ymmärtäminen on aina riippuvaista siitä, mikä on tarkastelun kohde. Ihminen voi olla toimija monessa mielessä eri elämän alueillaan (kuluttaja, ammatinharjoittaja, poliittinen päätöksentekijä ja niin edelleen). Laajemmin ymmärrettynä toimijoita voivat olla myös ihmisryhmät, yhteiskunnalliset instituutiot, ei-inhimilliset olennot tai jopa fyysisen ympäristön osa. Jälkimmäisiä havainnollistaa esimerkiksi se, että voidaan puhua ekosysteemien toimijoista. Käsitteen rajaaminen heijastaakin sen käyttäjän yhteiskuntateoreettista perusasennetta.

TOIMIJAVERKKO

Inhimillinen toiminta ei ole vain erillisten tekojen ja toimintatapojen kasautumista, vaan yksittäiset toimijat muodostavat yhteenliittyviä eli toimijaverkkoja, jotka mahdollistavat sekä monimutkaisemmat toiminnot että luovat toiminnalle jatkuvuutta. Verkostossa keskenään erilaisten toimijoiden toiminta vaikuttaa yhdenmukaiselta. Siten toimijaverkot vakiinnuttavat tiettyjä toimintoja ja luovat järjestystoimintaympäristöön. Toimijaverkkoon voivat osallistua myös ei-inhimilliset tekijät, jotka osallistuvat toiminnan määrittelemiseen (esimerkiksi vaikiintuneet vaihdon välineet kaupassa). Toimijaverkot myös synnyttävät uudenlaisia valtasuhteita, sillä ne vaikuttavat siihen, kuka tai mikä voi olla toimija ja millä tavalla.

YHTEISÖ

Yhteisöt ovat yksittäisten ihmisten yhteenliittyviä, joiden jäsenet omaksuvat jaettuun käyttäytymis- ja toimintasaantoja, jakavat ainakin joitain yhteisiä päämääriä tai intressejä ja vaikuttavat toisiinsa keskinäisessä kommunikaatiossa. Yhteisö ei siten tarkoita vain kollektiivista toimintaa, vaan yhteisöön kuulumisen määrittää myös sen jäsenten itseyttä. Arkikielessä termillä 'yhteisö' tarkoitetaan usein perinteisiä yhteisöllisyyden muotoja, kuten suurperheitä, kyläyhteisöjä ja niin edelleen, mutta yhteisöjä ovat myös modernimmat kollektiivisen toiminnan muodot kuten kansalaisjärjestöt tai yhteiskunnalliset liikkeet.

YMPÄRISTÖHALLINTO

Yöparistohallinto on joko tietty valtionhallinnon ala tai joukko eri hallinnonalojen toimintoja, jotka liittyvät ympäristöongelmien hallintaan, ratkaisuun ja estämiseen. Koska tietoisuus ympäristöongelmista muuttuu jatkuvasti ja niihin liittyvä toiminta laajenee valtionhallinnon eri alueille, on yöparistohallinnon tarkka määrittely mahdotonta. Voidaan kuitenkin tarkastella valtionhallinnon piirissä tapahtunutta kehitystä, jossa ympäristöhallinto on vakiintunut, läpäissyt vanhoja laitoksia ja synnyttänyt uusia, eli institutionalisoitunut.

YMPÄRISTÖHUOLI

Ympäristöhuoli on ympäristöongelmien laajamittaisen tiedostuksen synnyttämä epävarmuus maailman tai ihmiskunnan tulevaisuudesta. Sen ponttimena on pelko, että nyky-yhteiskunnan kehitys tuottaa ennalta varoittamatta uhkaavia vaaroja, joita ei ole mahdollista etukäteen varmasti tunnistaa. Näiden vaarojen pelataan murentavan koko inhimillisen olemassaolon ekologista perustaa.

YMPÄRISTÖJOHTAMINEN

Ympäristöjohtaminen on liiketaloudellinen ajattelutapa, jonka avulla ympäristönsuojelutavoitteet yritetään kytkeä osaksi yritysten toimintaa. Ympäristöjohtaminen korostaa ympäristönsuojelua siten, että yritysten toiminta samalla tehostuu. Ympäristöjohtamisen voidaan nähdä toisaalta parantavan yritystoiminnan ympäristötietoisuutta, toisaalta oikeuttavan nykyisten toimintatapojen jatkamista perusteiltaan saman kaltaisina. Ympäristöjohtamiseen liittyy myös usein yrityksen pyrkimys tiedottaa ympäristöasioista avoimemmin.

YMPÄRISTÖKYSYMYS

Kun tietoisuus ympäristöongelmista on kasvanut, niistä on muodostunut yksittäisiä ongelmia suurempi kokonaisuus, ympäristökysymys. Ympäristökysymyksen pontimena on ajatus, jonka mukaaninhimillisen elämän perustana oleva ympäristö on vaarantunut. Tietoisuuden heräämiseen liittyy myös uudenlaisen poliittisen toiminnan syntyminen ympäristökysymyksen ympärille.

YMPÄRISTÖN POLITISOITUMINEN

Ihmisen elinympäristöön sisältyvät ja sen laatua määrittävät mitä moni näisimmät tekijät ovat nousseet poliittisten erimielisyyksien ja kiistojen kohteeksi. Ympäristön osatekijät eivät ole enää merkityksellisiä vain resursseina, kulttuurihistorian osina tai "erämaina", vaan ne ovat tulleet tärkeäksi osaksi yhteiskuntien elämää.

YMPÄRISTÖPOLITIikka

Kun ympäristöongelmat ovat nousseet yleiseen tietoisuuteen ja ihmisen ympäristösuhteen eri osatekijät ovat tulleet poliittisten valta- ja merkityskamppailuiden kohteiksi, on syntynyt myös tarve uudenlaisille poliittisille käytännöille. Uusien ympäristöä koskevien poliittisten käytäntöjen kokonaisuutena on syntynyt uusi politiikan ala, ympäristöpolitiikka. Ympäristöpolitiikan syntyyn liittyy myös se, että monia vakiintuneita politiikan käytäntöjä on määritelty uudelleen ympäristöpoliittisiksi.

Lähde:

Ville Lähteen kokoama sanasto teoksessa Haila, Yrjö ja Jokinen, Pekka (toim.) 2001: Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere.

ILMASTO MUUTTUU

Eräät ilmakehän kaasut toimivat samaan tapaan kuin lasi kasvihuoneessa: ne päästävät auringon valon maan pinnalle mutta estävät osaa lämmöstä karkaamasta takaisin avaruuteen. Näiden kasvihuonekaasujen aiheuttama kasvihuoneilmiö on elämän edellytys: ilman sitä keskilämpötila maapallolla olisi -18°C . Ihmiskunta kuitenkin tuottaa valtavia määriä kasvihuonekaasuja, jotka voimistavat luonnollista kasvihuoneilmiötä. Sen seurauksena ilmasto muuttuu. Merkittävien päästöjen lähde on fossiilisten polttoaineiden eli hiilen, öljyn ja maakaasun käyttäminen energiantuotannossa ja liikenteessä. Kasvihuonekaasuja syntyy myös mm. metsäpaloissa, teollisuuden prosesseissa, kaatopaikoilla ja maataloudessa. Hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC on arvioinut, että ilmastonmuutoksen torjuminen edellyttää päästöjen leikkaamista maailmanlaajuisesti yli 60 prosentilla. Eniten päästöjä tuottavat nykyään vauraat teollisuusmaat.

Maapallon keskilämpötila on noussut 1850-luvulta $0,6^{\circ}\text{C}$. Vuodet 1997 ja 1998 olivat peräkkäin kaksi lämpimintä vuotta lämpötilamittausten aloittamisen jälkeen. 1998 oli todennäköisesti myös lämpimin vuosi pohjoisella pallonpuoliskolla vuosituhanteen. Auringon säteilyn luonnolliset vaihtelut selittävät osan tapahtuneesta lämpenemisestä. Kuitenkin mitä lähemmäksi nykyaikaa tullaan, sitä merkittävämmäksi käy ihmisen osuus ilmaston muuttamisessa. Ilmastotutkimukseen liittyy vielä monia epävarmuustekijöitä. Ilmastonmuutoksen vaikutukset myös vaihtelevat alueittain. Tästä huolimatta ilmiön kokonaisvaikutuksen arvioidaan olevan selkeän kielteinen. Lopullinen muutos saattaa olla yhtä suuri kuin viime jääkaudella.

Jo $1,5^{\circ}\text{C}$:n nousu vuoteen 2080 mennessä voi altistaa nälälle 50 miljoonaa, malarialle 200 miljoonaa ja vesipulalle 2 miljardia ihmistä. Ensimmäisenä tulilinjalla ovat maailman köyhimmät, jotka joutuvat muutenkin taistelemaan päivittäisen toimeentulonsa puolesta. Ilmastonmuutoksen arvaamattomuutta kuvaavat hyvin ennusteet sen vaikutuksista Suomessa. Täällä ilmastonmuutos merkitsee todennäköisesti keskilämpötilojen kohoamista. Lämpeneminen pidentää satokautta ja vähentää lämmityksen energiantarvetta, mutta myös lisää tuhohyönteisten levinneisyyttä ja koettelee metsien sietokykyä. Toisaalta ilmiö saattaa heikentää pohjoiseen lämpöä tuovaa Golfvirtaa, mikä voisi jopa kylmentää maamme ilmastoa.

Kansainvälisessä politiikassa ilmastonmuutokseen on kiinnitetty huomiota 80-luvun lopulta lähtien. Vuonna 1992 solmittiin Rioissa YK:n ilmasopimus. Sopimus ei kuitenkaan ole laillisesti sitova, ja useimpien maiden päästöt ovat jatkaneet kasvuaan. Loppuvuodesta 1997 teollisuusmaat sitoutuivat Kiotossa, Japanissa yhteensä noin viiden prosentin suuruiseen päästöjen vähennykseen vuosiin 2008-2012 mennessä. Laillisen sitovuuden ja määrällisen päästötavoitteen takia Kioton pöytäkirjaa pidetään historiallisena. Sopimus ei kuitenkaan riitä pysäyttämään päästöjen kasvua, vaan tavoitteita pitää tiukentaa myöhemmissä kokouksissa.

MITÄ SINÄ VOIT TEHDÄ?

Omat arkipäiväiset valintamme vaikuttavat siihen, kuinka paljon ilmasto muuttuu. Keskivertosuomalainen tuottaa vuodessa noin 11 tonnia hiilidioksidia. Se on melkein kolme kertaa niin paljon kuin maailmassa keskimäärin. Ilmastonmuutos on vakavin ihmiskunnan kohtaama ympäristöongelma. Syytä toivottomuuteen ei kuitenkaan ole. Jokainen meistä voi osaltaan torjua ilmastonmuutosta. Maan ystävät ovat koonneet seuraavaan listaan 10 ilmaston ystävän valintaa helpottamaan arkista päätöksentekoa.

1) **Mukavasti raiteilla.** Lentomatkat on merkittävimpiä ilmastonmuutoksen aiheuttajia. Vaihda kotimaan matkoilla lentokoneen kyyti junareissuun ja valitse sellaisia lomakohteita, joihin pääset helposti junalla.

2) **Vaihda lihasvoimaan.** Pyöräily ja kävely ovat halpoja, terveellisiä ja ilmastoystävällisiä liikkeitä.

3) **Jätteet kiertoon.** Suomessa noin puolet metaanipäästöistä syntyy biojätteen hajotessa kaatopaikoilla. Pistä maatuva jäte kompostiin ja kierrätä muutkin jätteesi.

4) **Suosi lähiruokaa.** Ruoan kuljettamiseen ympäri maapalloa kuluu paljon energiaa. Valitse mahdollisimman lähellä tuotettua ruokaa.

5) **Poimi ostokassiin luomua.** Luonnonmukainen viljely kuluttaa tavanomaista tuotantoa vähemmän energiaa.

6) **Vaihda vihreään sähkөөn.** Suomen ilmastopäästöistä 2/3 tulee energiantuotannosta. Vaihda virtaa ja äänestä sähkölaskullasi uusiutuvien energiamuotojen puolesta.

7) **Älä lämmitä turhaan.** Suomessa noin viidennes energiasta kuluu lämmitykseen. Laskemalla huonelämpötilaa yhdellä asteella vähennät lämmityksen energiankulutusta 5 %. Jos asut öljylämmitteisessä talossa, säästät rahaa ja ilmastoa siirtymällä pellettilämmitykseen tai maalämpöön.

8) **Säästä sähköä.** Jos suomalaiskodit vaihtaisivat energiansäästölamppuihin, sähköä säästyisi yli 900 gigawattituntia vuodessa. Se vastaa Loviisan toisen ydinreaktorin neljännesvuoden tuotantoa. Vaihda energiaa säästäviin lamppeihin äläkä polta niitäkään tu rhaan.

9) **Älä polta maailman metsiä.** Tupakan kuivaaminen vaatii paljon energiaa, joka tuotetaan kehitysmaissa yleensä polttamalla puuta. Tupakantuotannon takia hävitetään maailmassa vuosittain 200 000 hehtaaria eli noin Helsingin kaupungin alueen verran metsää. Säästä puita ja muita lopettamalla tupakointi.

10) **Valjasta oma energiasi.** Monet yhteiskunnalliset parannukset viisipäiväisestä työviikosta naisten äänioikeuteen ovat kansalaisten aktiivisen toiminnan ansiota. Lähde sinäkin mukaan kansalaistoimintaan ilmaston puolesta!

Lähde:

Hiltunen, Maarit ja Santaoja, Minna: Tamperealaisen opiskelijan ympäristöopas, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta 2004b. Luettavissa osoitteessa <http://www.tamy.fi/index.php?id=20>.

Lisätietoa ilmastomuutoksesta:

<http://www.ilmasto.org/>

<http://www.ilmastonmuutos.info>

<http://www.ipcc.ch/>

MITÄ ON GLOBALISAATIO?

Globalisaatio tarkoittaa kansainvälistymistä, jota voidaan pitää positiivisena ja tavoiteltavana asiana. Lisääntyvä valtioiden rajat ylittävä yhteistyö poistaa parhaassa tapauksessa ennakkoluuloja ja jännitteitä, jotka kärjistyessään voivat johtaa konflikteihin ja sotiin. Globalisaatio on parantanut ihmisten mahdollisuuksia liikkua ja viestiä. Samalla ihmisten välinen vuorovaikutus on lisääntynyt. Mahdollisuudet jakautuvat kuitenkin hyvin epätasaisesti; maailman ihmisten enemmistölle internetin käyttö ja mannertenvälinen matkailu ovat vielä saavuttamattomissa. Monet globalisaatioon liittyvät negatiiviset ilmiöt kuten maattomuus, köyhyys, lukutaidottomuus, sairaudet ja ympäristöongelmat sen sijaan ovat heille arkipäivää.

Globalisaatio on tuonut mukanaan sekä uhkia että mahdollisuuksia. Uhkien välttäminen edellyttää kokonais kuvan hahmottamista ja oman toiminnan vaikutusten ymmärtämistä. Tarvitaan myös vaihtoehtoisia visioita, konkreettista toimintasuunnitelmaa ja ennen kaikkea toimintaa oman ja kaikkien yhteisen elämän parantamiseksi. Globalisaation uhkien edessä lannistuminen ja toimetttömyys ovat huonoimpia vaihtoehtoja. Globalisaatio ei ole itsestään etenevä luonnonilmiö, vaan poliittisten valintojen tulos.

Globalisaatiolle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, ja se voi viitata moneen eri elämänalaan: kulttuuriin, talouteen, teknologiaan, terveyteen ja niin edelleen. Globalisaatio sinällään on tyhjä käsite; sisällön globalisaatio saa siitä, mitä sillä määritellään. Tällä hetkellä määriteltävä tekijä on talous. Nykyistä kehitystä voisi kutsua uusliberalistisen talouspolitiikan globalisaatioksi. Ydinongelma syntyy siitä, että talous on saanut politiikasta ylliotteen ja kaikki asiat peilataan talouden kautta muut yhteiskunnan osa-alueet unohtaen. Näin ympäristö ja ihmiset ovat jääneet altavastajiksi talouskasvun sanellessa kehityksen säännöt. Eri globalisaatiokehitykset voivat olla keskenään hyvinkin ristiriitaisia. Jos sanoo kannattavansa tai vastustavansa globalisaatiota, kannattaa miettiä, mihin tarkalleen ottaen onkaan ottamassa kantaa.

Vaikka globalisaatio on viime vuosikymmenen hittitermi, prosessina se ei ole uusi – maailmanlaajuistumisen juuret ovat löytöretkissä. Poikkeuksellista nykyglobalisaatiossa on sen nopeus ja laajuus. Tahti on kiihtynyt erityisesti informaatioteknologian kehittymisen ja kansainvälisen talousjärjestelmän muutoksen takia.

Globalisaatioksi kutsutun ilmiön syyksi on luettu lukuisia ongelmia eriarvoistumisesta ympäristöuhoihin. Ilmiötä vastustamaan onkin noussut maailmanlaajuinen kansanliike. Ongelmia on synnyttänyt myös se, että talouden globalisaation pelisääntöjä määrittelevät teollisuusmaat ovat edellyttäneet muilta mailta ehdotonta kaupan vapauttamista, mutta ovat silti pyrkineet säilyttämään omat kaupan rajoituskeinonsa. "Vapaakaupaksi" julistettu talousjärjestelmä onkin muuttunut uudelleenlaiseksi protektionismiksi, joka pahimmillaan vahvistaa kehitysmaiden asemaa teollistumattomina raaka-ainelähteinä. Monissa kehitysmaissa nykyinen globalisaatio nähdään vain kolonialismin uutena ilmentymänä. Kansallisvaltioiden merkitys taloudellisina ja poliittisina toimijoina on vähentynyt. Tuotanto ja samalla sen vaikutukset ovat siirtyneet yhä kauemmas kuluttajista. Ihmisten arkisilla valinnoilla on yhä kauaskantoisempia vaikutuksia, mutta ymmärryksemme näistä vaikutuksista ei ole kehittynyt yhtä nopeasti.

Talouden globalisaatio

Globalisaatio on madaltanut maiden välisiä taloudellisia raja-aitoja. Yrityksiä ja tuotantolaitoksia on aiempaa helpompi siirtää maasta toiseen. Ylikansalliset yhtiöt voivat kilpailuttaa maita etsiessään mahdollisimman halpoja tuotantopaikkoja. Tämä voi ajaa valtiot niin sanottuun *kisaan pohjalle* (race to the bottom): karsimaan työntekijöiden oikeuksia ja leikkaamaan veroja houkutellessaan ulkomaisia investointeja. Suomessaakin osa suuryrityksistä harkitsee pääkonttorinsa siirtämistä matalan verotuksen maihin. Tällöin menetettäisiin huomattava osa hyvinvointivaltion ylläpitämiselle välttämättömiä verotuloja.

Myös työt siirtyvät halvimmalla työvoiman ja verotuksen perässä maasta toiseen. Yhä useammat Englannin puhelinneuvojat löytyvät nyt Intiasta, ja tehtaita siirretään Hämeenkyröstä Shanghaihin. Kansainvälisen kilpailun kiristyminen lisää epävarmuutta työpaikoilla.

Valitettavan usein tuotantolaitosten siirrosta hyötyvät lähinnä voittojaan kartuttavat osakkeenomistajat. Teollisuusmaiden verraten hyvin palkatut ja työolosuhteiltaan valvotut työpaikat vaihtuvat matalapalkkaisiin töihin maissa, joissa ay-liikkeen toimintaa on usein rajoitettu ja työlainsäädäntö on olematonta. Yritykset tekevät tulosta työntekijöiden kustannuksella. Toisaalta kehitysmaan köyhälle huonokin työ on yleensä parempi kuin ei työtä ollenkaan. Valtaosa investoinneista kerääntyy muutamainkin jo ennestään melko vauraisiin kehitysmaihin kuten Kiinaan ja Brasiliaan. Köyhin maanosa Afrikka uhkaa jäädä täysin kehityksen ulkopuolelle. Nykyisten säännösten mukaan tuotteisiin ei tarvitse enää merkitä valmistusmaata, joten kuluttajien on mahdotonta tietää, millaisia sosiaali- tai ympäristövaikutuksia kunkin tuotteen valmistukseen liittyy. Kuluttajien mahdollisuudet vaikuttaa suuryritysten toimintaan vähenevät.

Talouden globalisaation vaikutukset eivät toki ole ainoastaan kielteisiä. Globalisaatiota puolustetaan usein kansainvälisen talousteorian suhteellisen edun periaatteella. Jos kaupan esteet poistetaan, jokainen maa voi keskittyä siihen, minkä se tuottaa parhaiten. Tästä on teorian mukaan seurauksena kaikkien maiden talouden kasvu ja hyvinvoinnin lisääntyminen. Vaikka talouskasvun hedelmät keskittyisivätkin jo valmiiksi rikkaiden käsiin, sen väitetään hyödyttävän myös köyhiä niin sanotun tihkumsvaikutuksen kautta.

Talouskasvu ei kuitenkaan takaa kohtuullista elintasoja kaikille, elintaso ei automaattisesti muutu hyvinvoinniksi ja hyvinvointikaan ei aina kulje käsi kädessä onnellisuuden kanssa. Tietyn tason jälkeen rahasta saatava hyvinvoinnin lisäys on olematon. Aineellinen vauraus on vain yksi onnellisuuden osatekijöistä. Miksi siis talouteen keskitytään niin voimakkaasti?

On tärkeää herättää kysymys siitä, kuka hallitsee talouden globalisaatiota. Tällä hetkellä valta keskittyy teollisuusmaiden päättäjille ja talouselämälle. Pienelle globaalille eliitille ei kuitenkaan tulisi antaa etuoikeutta laatia maailmanlaajuisen talouden sääntöjä. Maailma globalisoituu, koska sitä globalisoidaan. Myös ympäristö-, rauhan ja ihmisoikeusliikkeet ovat globalisoituneet. Niiden vaikutusvalta on kuitenkin toistaiseksi vähäinen verrattuna virallisiin taloudellisiin ja poliittisiin järjestöihin.

Julkiset palvelut ja hyvinvointiyhteiskunta

Palvelujen kauppa on nopeimmin kasvava kaupan alue. Kansainvälisestä työllisyydestä ja tuotannosta 2/3 muodostuu palvelualoista. Kaupalliset päämäärät eivät kuitenkaan useimmiten kohtaa esimerkiksi kansanterveydellisiä ja muita julkisen edun tavoitteita.

Ilmainen koulutus on suomalaisille itsestäänselvyys. Koulutus on perusoikeus, ja sitä pidetään myös demokratian edellytyksenä. Yritysmaailma kuitenkin ajattelee koulutusta markkinamahdollisuutena. Tästä on seurauksena suuntaus erityisesti korkeakoulututkimuksen kaupallistumiseen. Kansainväliset koulutusmarkkinat

saattavat vaikuttaa kotimaisten palvelujen yleiseen saatavuuteen ja viedä suuntaa kohti oppilaiden maksukykyyn pohjautuvaa koulutusjärjestelmää. Maailmankauppajärjestön sääntöjen mukaan kotimaisille palvelun tarjoajille ei saa antaa etuisuuksia, kuten rahallista tukea, vaan nämä edut olisi myönnettävä myös ulkomaisille yrittäjille. Ylikansalliselle koulujätille pitäisi antaa siis sama tuki kuin paikalliselle kyläkoululle.

Väestön ikääntyminen, palveluiden tarpeen kasvu ja rahoituspohjan heikkeneminen ovat pakottaneet pohtimaan uusia keinoja järjestää palveluita. Palveluiden yksityistäminen palvelee ensisijaisesti palveluita myyvien yritysten ja maksukykyisten asiakkaiden etua. Yksityistäminen lisää kansalaisten vaihtoehtoja valita palvelunsa vain niille, joilla on varaa maksaa palveluista. Yksityinen sektori on kiinnostunut niistä palveluista, joilla se voi tehdä voittoa. Muut palvelut jäävät julkisen ja kolmannen sektorin vastuulle. Yksityistäminen ei siis poista julkisen sektorin tarvetta palvelujen tarjoajana ja varmistajana. Julkisen sektorin vastuulle jää paitsi varattomien hoito, myös mahdollisten yksityisten konkurssien takia ilman hoitoa jääneet ihmiset.

Globalisoituneet ympäristövaikutukset

Globalisaatio uhkaa ympäristöä monin tavoin. Esimerkiksi

- kansainvälisen kaupan ja tuotannon kasvu lisäävät ympäristöhaittoja
- lisääntyneet kuljetukset kasvattavat tavaraliikenteen ilmastoa lämmittäviä päästöjä
- ylikansallisten yritysten vallan vahvistuminen ja demokratian mureneminen heikentävät ympäristöpolitiikan mahdollisuuksia
- raaka kansainvälinen kilpailu voi saada maat lähtemään kisaan pohjalle eli karsimaan ympäristön kannalta tärkeitä lakeja, veroja ja julkisia menoja.

Toisaalta globalisaatio voi myös auttaa ympäristön kuormituksen keventämisessä vaikkapa

- vauhdittamalla uuden tekniikan kuten aurinkopaneelien kehittämistä ja levittämistä
- tehostamalla tuotantoa ja karsimalla voimavarojen haaskaamista
- vähentämällä ympäristölle haitallisia tukiaisia
- kannustamalla kansainväliseen kanssakäymiseen ja mahdollisesti ympäristöyhteistyöhön.

Globalisaation kapea maailmankuva

Ylikansallisille yhtiöille on tuottoisinta myydä samaa tuotetta koko maailmassa. Niinpä globaaleilla kulttuuri-markkinoilla massiiviset markkinointioperaatiot levittävät samoja elokuvia ja levyjä ympäri maailmaa. James Bond -elokuvia katsotaan Zimbabwessa ja Britney Spearsia kuunnellaan Kiinassa. Kuuden yhtiön hallussa on 80 % maailman musiikkitarjonnasta.

Kulttuurituotteiden virta ei ole kuitenkaan yksisuuntainen. Suomessa syödään nykyään itämaista alkuperää olevia nuudeleita enemmän kuin spagettia, joka sekin on alkujaan tuontiruoka. Intialaisia elokuvia katsellaan Englannissa ja hongkongilaisia Mosambikissa. Palveluiden kauppaa koskevissa GATS-neuvotteluissa on myös ainakin toistaiseksi annettu valtioille mahdollisuus suojella omaa elokuvatuotantoaan ja kulttuuriaan.

Markkinat vaikuttavat merkittävästi myös tiedotusvälineiden toimintaan. Kilpailu yleisöistä siirtää painopistettä sisällöstä tuotto-odotuksiin. Mediaomistuksen keskittymisen takia yhä pienempi joukko ihmisiä päättää, kenen näkökulmasta kertovia uutisia ihmisille välitetään. Globalisaatio luo kuitenkin mahdollisuuksia myös toisenlaiseen tiedottamiseen. Ideat ja ajatukset leviävät nopeasti tietoverkkoja pitkin, ja vaihtoehtoiset tiedotuskanavat paikkaavat valtamedioiden aukkoja. Verkkolehdet antavat tietoa, joka ei välity valtaviestimiin, ja niiden kautta voidaan organisoida ihmisiä toimintaan.

Globalisaation vaihtoehdot

Ihmisten oikeudet toteutuvat parhaiten tilanteessa, jossa valta on mahdollisimman läpinäkyvää ja mahdollisimman suorassa kontrollissa. Talous on jo globalisoitunut, mutta politiikka laahaa perässä. Globalisaation hallinta edellyttää vahvoja kansainvälisiä instituutioita. YK-järjestelmää tulee vahvistaa ja kehittää, ja kesävää kehitystä pitää edistää kansainvälisin sopimuksin. Ylikansallisten yhtiöiden toiminnalle voidaan asettaa sitovat sosiaali- ja ympäristönormit. Valta on saanut uusia muotoja: vallankäyttö on siirtynyt osaksi jokapäiväisiä valintojamme, joita teemme ostaessamme ruokaa, sisustaessamme asuntoamme tai halutessamme liikkua paikasta toiseen. Ihmisten tulisikin tiedostaa käyttämänsä valta ja ottaa vastuu tekemistään valinnois-

ta. Globalisaatio on edennyt tähän asti talouden ehdoilla, ihmisten mielipiteitä kysymättä. Näin ei kuitenkaan tarvitse jatkua. On olemassa demokraattisempia ja kestävämpiä vaihtoehtoja – toisenlaisia globalisaatioita.

Suuryhtiöille ja ylikansallista kauppaa edistäville organisaatioille parlamentaarisilta elimiltä siirtyneen vallan aikaansaamaa demokratian kriisiä tulisikin pyrkiä torjumaan palauttamalla mahdollisimman paljon päätöksentekoa ja tuotantoa paikalliselle tasolle. Globalisoituvien markkinoiden kiristyvälle kilpailulle ja epävakaudelle voi hakea vaihtoehtoa paikallistalouksien kehittämisestä. Paikallistaloudessa ihmiset pyrkivät pitämään työnsä tulokset lähialueillaan, jotta siitä saatava hyöty edistäisi lähiyhteisön hyvinvointia. Paikallistaloudet eivät estä maailmanlaajuisia vuorovaikutusta, vaan varmistavat, että päätösvalta ja hyvinvointi pysyvät omilla käsissä. Paikallinen tuotanto helpottaisi myös ympäristöongelmia, kun tuotteiden kuljetusmatkat lyhenisivät ja ihmiset voisivat itse konkreettisemmin nähdä kuluttamiensa hyödykkeiden tuotannon aikaansaamat ympäristövaikutukset.

Paikallista demokratiaa ja taloutta voisivat kontrolloida globaalit kansalaisjärjestöt, joiden roolina olisi demokratian turvaaminen, eriarvoisuuden torjuminen ja kytevien konfliktien ennaltaehkäisy. Myös Yhdistyneillä kansakunnilla voisi tulevaisuudessa olla todellista päätösvaltaa ja vahva rauhaa ja ihmisoikeuksien toteuttamista turvaava rooli, joka tuntuu maailmanjärjestön perustamiseen johtaneesta sodasta vierähtäneinä vuosikymmeninä pahasti unohtuneen.

MITÄ VOIN TEHDÄ?

Missään ei ole ennalta määrätty, että globalisaation täytyy merkitä demokratian murenemistä, epäoikeudenmukaisuutta ja ympäristön tuhoa. Voimme valita toisin: ihmiskasvoisen globalisaation tien. Tapoja vaikuttaa on monia. Maan ystävien globalisaatiovihkoon on koottuseuraavat viisi:

1) Perehdy! Lue lisää esitteistä, kirjoista ja www-sivuilta. Osallistu keskustelutilaisuuksiin, opintopiireihin ja kursseille. Kysy asiantuntijoilta, juttele erilaisten ihmisten kanssa ja kyseenalaista kuulemaasi. Katso lukuvinkkejä seuraavalta aukeamalta.

2) Levitä sanaa! Globalisaatio on ollut liian pitkään talousmiesten (enemmistö yhtiövetoista globalisaatiota ajavista on miehiä) reviiä. Globalisaatio on kuitenkin meidän kaikkien asia. Puhu ystäville ja sukulaisillesi. Järjestä keskustelutuokio kaupunginosa- tai kyläyhdistyksessäsi, Rotary-klubissäsi, seurakunnassasi tai liitoksi paikallisosastossa.

3) Vaikuta päättäjiin! Äänestä vaaleissa ehdokkaita, joilla on eväitä globalisaation hallintaan. Ota yhteyttä poliitikoihin, yritys- ja ammattiyhdistysjohtajiin sekä virkahenkilöihin. Kerro, miksi olet huolestunut globalisaation nykyisestä suunnasta ja mitä päättäjä voi tehdä suunnan muuttamiseksi. Ole kohtelias, esitä asiasi lyhyesti ja liitä mukaan yhteystietosi, jotta voit saada vastauksen. Päättäjien yhteystietoja on listattu seuraavalla aukeamalla.

4) Äänestä rahapussillasi! Globalisaatio merkitsee rahan vallan voimistumista, joten lompakkosi on entistä tärkeämpi äänestyslippu. Vältä ylikansallisten yhtiöiden tuotteita ja boikotoi yrityksiä, jotka viis veisaavat ihmisistä, eläimistä tai ympäristöstä. Valitse paikallisia ja kotimaisia tuotteita. Jos ostat ulkomaista, suosi Reilun kaupan tuotteita.

5) Järjestäydy! Yksinkin voi vaikuttaa, mutta maailman parantaminen on porukassa helpompaa, tehokkaampaa – ja mukavampaa! Liity oman alasi ammattiliittoon, jos et jo kuulu sellaiseen. Lähde mukaan kansalaisjärjestöihin, jotka pyrkivät muuttamaan globalisaation suuntaa.

Lähteet:

Sampsa Oinaala, Kohti toisenlaista globalisaatiota, <http://www.globalisaatio.net>
Tampereen Maan ystävien Globalisaatiovihko, 2004

Lisätietoa globalisaatiosta:

<http://www.globalisaatio.net>
<http://www.kepa.fi>
<http://www.attac.kaapeli.fi>
<http://www.maailma.net>

Työmatkoista viidesosa tehdään jalan tai pyörällä. Bussi kuljettaa kymmenesosan työmatkalaisista ja noin kaksi kolmasosaa kulkee työmatkansa henkilöautolla. Puolet työmatkoista on alle 5 kilometrin pituisia. Nykypäivän kiireiselle työntekijälle työmatkaliikunta on myös hyötyliikuntaa. Kun liikkuu työmatkalla, ei työpäivän jälkeen enää tarvitse mennä kuntosalille. Suomalainen käyttää työmatkoihinsa keskimäärin 50 minuuttia päivässä. Taajamissa polkupyörä on jopa nopein kulkuväline alle 5 km matkoilla. Ajan lisäksi työmatkaan kuluu myös rahaa. Neljän kilometrin työmatka pyörällä oman auton sijaan jättää vuodessa reilut 300 euroa enemmän rahaa lompakkoon.

TYÖMATKALIIKUNTA, ARKILIIKUNTA JA PÄTKÄLIIKUNTA – KAIKKI HYÖDYKSI

Työmatkaliikuntaa on työmatkan tai sen osan kulkeminen omin lihasvoimin: kävellen, pyöräillen, rullaluistellen, tai vaikka hiihtäen. Arkiliikunta on liikennettä ja liikuntaa yhtäaikaan: jokapäiväisten menojen kulkemista jalan tai pyöräillen. Arkiliikunta on ajattelutapa: oman terveyden edistämistä ja arjen pieni, mutta merkittävä ympäristöteko. Pätkäliikuntaa on lyhytkestoinen, toistuva, päivittäinen liikunta, kuten kävely tai pyöräily kotoa bussipysäkille ja työpaikan pysäkiltä edelleen työpaikalle ja takaisin. Työpäivän aikana voi harrastaa pätkäliikuntaa käyttämällä portaita hissien sijaan sekä hoitamalla kävellen tai pyörällä lyhyitä asiointimatkoja.

Kaksi kolmesta suomalaisesta liikkuu terveyden kannalta liian vähän, mikä johtuu ennen kaikkea arkiliikunnan vähentymisestä. Jo puolen tunnin päivittäinen liikunta riittää ylläpitämään kuntoa ja terveyttä. Päivittäinen 30 minuuttia voi kertyä myös pätkestä. Säännöllinen työmatkaliikunta onkin hyötyliikuntaa parhaimmillaan. Liikunta ehkäisee sairastumista erilaisiin sairauksiin, kuten sepelvaltimotautiin, aivohalvaukseen, aikiuisiän diabetekseen tai verenpainetautiin. Lisäksi liikunta tuo aistielämyksiä. Aamuvarhaisella voi kuunnella luonnon ääniä ja haistella tuoksuja. Työmatkan maisemakin näyttäytyy erilaisena kävellessä tai pyöräillessä kuin auton ikkunasta katsellessa.

TYÖMATKALIIKUNTA VÄHENTÄÄ LIIKENTEEN YMPÄRISTÖVAIKUTUKSIA

Työmatkaliikunta säästää luonnonvaroja liikenneväylien rakentamisessa ja ylläpidossa sekä ajoneuvojen valmistuksessa, käytössä ja jätehuollossa. Yhden keskikokoisen henkilöauton valmistus kuluttaa 25 tonnia metallia, kun teräsrunkoisen polkupyörän valmistukseen kuluu 0,4 tonnia metallia. Henkilöauton parkkipaikalle mahtuu yli kymmenen polkupyörää. Jos kaikki alle 5 kilometrin automatkat käveltäisiin tai pyöräiltäisiin, puolet kai kista automatkoista ympäristöhaittoineen jäisi pois.

Työmatkaliikunnasta hyötyy moni, mutta etenkin itse liikkuja.

Työntekijä hyötyy

- terveysvaikutuksista ja kunnon ylläpysymisestä
- ajankäytön tehostumisesta
- säästöistä työmatkakuluissa
- vähentyneistä jännitys- ja masennusoireista
- vähentyneistä lihasjännityksistä
- elämyksistä matkan varrella

Työnantaja hyötyy

- työntekijöiden poissaolojen vähenemisestä paremman kunnon ja terveydentilan myötä
- työntekijöiden paremmasta työvireestä
- työasuhdeautoilua pienemmistä kustannuksista
- työpaikan imagon paranemisesta

Yhteiskunta hyötyy

- liikenteen ympäristöhaittojen vähenemisestä
- terveydenhoitokustannusten alenemisesta
- liikenteen infrastruktuurimenojen alentumisesta

Työmatkaliikunnan aloittamiseen tarvitset vain päätöksen!

TYÖMATKAPYÖRÄILIJÄN VARUSTEET

Työmatkapyöräily on mukavaa kunnan varusteilla.

- Laki edellyttää pyöräilijää käyttämään **kypärää, heijastimia** sekä pimeällä ajettaessa **etuvaloa**.
- Edullisia **polkupyöriä** löytää esimerkiksi poliisin huutokaupasta. Kunnostettuja pyöriä myyvät esimerkiksi työttömien tai nuorten työpajat.
- Kunnan **lukko** on tarpeellinen jo lähes joka paikassa. Kun lukko on vakuutusyhtiön hyväksymä, murhe varastetusta pyörästä on hieman pienempi.
- **Soittokelloa** tarvitsee kaupunkialueella etenkin yhdistetyllä pyörä- ja jalkakäytävällä ajettaessa. Kohtelias tapa on soittaa kelloa hyvissä ajoin.
- **Säänmukainen vaatetus** on kaiken A ja O. **Sadeviitta**/-varusteet kannattaa pitää mukana aina, varmuuden vuoksi.
- Pyörä kannattaa varustaa myös **tavarakorilla**. Tavarakoriin kannattaa varata ”mustekala”, jolla kuljetettavan tavarana voi kiinnittää tukevammin.
- Pyörässä on hyvä olla **jalka**, sillä joka paikasta ei löydy pyörätelinettä.
- **Satulan sadesuojus**, vaikka vain satulan ympärille tiukkaan sidottu muovipussi, säästää märältä kotimatkalta, jos pyörää ei saa katoksen alle.
- Talvella **nastarenkaat** lisäävät turvallisuutta.
- Pakkassäällä kannattaa pitää mukana pieni **lukkosulapullo**.
- Muistathan myös hyvät **jarrut**!

TALVIPYÖRÄILY

Talvellakin pyöräily sujuu, kun on hyvät ja asianmukaiset varusteet. Myös pyöräreitin täytyy olla ajettava, aurattu lumesta ja tarvittaessa hiekoitettu. Pyöräteiden talvikunnossapidon vastuu kuuluu kaupungille tai tiepiirille. Sen sijaan keskustojen yhdistettyjen jalankulku- ja pyöräteiden kunnossapitovastuu kuuluu kiinteistölle. Monet kaupungit ovat kuitenkin ottaneet keskeisiä jalankulkukäytäviä kunnossapidettäväkseen kevyen liikenteen väylien kunnossapitotason parantamiseksi.

Pyöräilyyn kannattaa varata aikaa etenkin silloin, kun sääolosuhteet ovat huonot. Talvella pyöräilyä hankaloittaa, kun lämpötila vaihtelee nolla-asteen molemmin puolin päivän aikana tai kun sataa runsaasti lunta. Äkinäiset ajoliikkeet, kuten jarrutukset tai jyrkät käännökset, vievät pyörän liukkaalla helposti luisuun. Erityisesti lumen alla oleva jää on petollista. Varaa jarrutukseen reilusti matkaa. Talvella tiemerkinnot peittyvät lumen ja jään alle, joten seuraa liikennemerkkejä tarkasti. Myös reitin valinta on tärkeämpää kuin kesällä. Kevyen liikenteen väyliä tulee käyttää, mikäli mahdollista, mutta jos pyörätiellä ei ole talvikunnossapitoa, käytetään ajorataa.

PYÖRÄN HUOLTO

Hyvin huollettu pyörä palvelee omistajaansa pitkään, älä jätä pyöräsi lumihankeen ruostumaan. Pyörän ketjut ja vaihteet kaipaavat huoltoa myös talvella. Joskus on hyvä pyörittää polkimia käsin ennen matkaan lähtöä, jotta vaihteet eivät menisi rikki. Tämä on tarpeen ketjuvaihteisissa pyörissä etenkin silloin, kun pyörä on ollut vesisateessa ja sen jälkeen pakkasessa. Paras rasva ketjuihin talvella on ketju- ja ratasöljy, ompelukoneöljy tai vastaava. Talvellakin pyörä kannattaa pestä jonkun kerran. Pesu ehkäisee pyörän ruostumista. Talvella pyörää pestessä on kuitenkin huolehdittava, että pyörän saa lämpimään paikkaan pesun jälkeen tai ainakin pyörä tulee kuivata huolellisesti.

Suhteellisen edullista pyörähuoltoa saa monista polkupyöriä myyvistä liikkeistä. Tietoa pyörähuoltoa tarjoavista liikkeistä löydät esimerkiksi puhelinluettelon Keltaisilta sivuilta. Liikkeiden välillä voi kuitenkin olla eroja sen suhteen mitä perushuoltoon kuuluu. Tarkista pyörää huoltoon viedessäsi mitä perushuolto sisältää ja millaista huoltoa pyöräsi tarvitsee. Huoltojen hintoja kannattaa myös vertailla. Opas pyörän omatoimiseen perushuoltoon löytyy esimerkiksi osoitteesta <http://www.hyper-bike.fi/huolto.html>.

Kun aloitat pyöräilyn, etenkin talven jälkeen, tarkista pyöräsi kunto ja huolla tarvittavat osat.

Tarkistuslista:

- Onko renkaissa ilmaa?
- Ovatko renkaat muuten kunnossa?
- Tarvitseeko ketjut ja rattaat rasvata?
- Mikä on jarrupalojen kunto?
- Pitääkö jarruvaijereita kiristää?
- Toimivatko vaihteet?
- Tarkista myös satulan ja ohjaustangon säädöt.

PYÖRÄILIJÄN VÄISTÄMISSÄÄNNÖT

- Pyörätieltä tulija väistää autoa ajorataa ylittäessään. Jos risteyksessä on kärkikolmio tai stop - merkki, on auton väistettävä.
- Risteyksessä kääntyvän auton on väistettävä risteävää tietä ylittävää pyöräilijää.
- Jos pyörätietä ei ole ja pyöräilijä ajaa ajoradalla, pätevät samat säännöt sekä pyöräilijälle että autoilijalle.
- Pyöräilijä ei saa käyttää ajorataa, jos vieressä on pyörätie.
- Pyörätiellä ajavien pyöräilijöiden on annettava esteetön kulku linja-autoon nouseville ja siitä poistuville matkustajille.
- Kevyen liikenteen väylällä jalankulkija kävelee valintansa mukaan joko oikeassa tai vasemmässä reunassa. Pyöräilijä ajaa aina oikealla ja ohittaa vasemmalta.

Tarkkaile milloin reitilläsi on pahin ruuhka-aika ja ajoita kulkusi sen mukaan. Vain kymmenen minuutin aikaisempi liikkeellelähtö voi auttaa ruuhkien välttämiseksi. Tällöin ei tarvitse haistella pakokaasuja ja odotella joka risteyksessä. Keskustaa kannattaa välttää ruuhka-aikoina. Silloin kävely voi olla jopa pyöräilyä nopeampi kulutapa. Jos kuitenkin kuljet keskustassa ruuhka-aikana, taluta pyörääsi hankalimmissa paikoissa. Hyvät tavat ja pikkusanat kuten ”kiitos” ja ”anteeksi” on hyvä muistaa myös pyörällä liikkuessa.

Pyöräily töihin on hyvä aloitus päivälle. Liikunta saa veren virtaamaan jäsenissä ja aivoissa. Kun varaa riittävästi aikaa työmatkaan ehtii nauttia maisemista ja luonnosta. Kun polkee rauhallisesti ei tule hiki ja töihin saapuessa onkin virkku olo. Jos työpaikalla on suihkumahdollisuus voi polkea reippaammin. Pikasuihku matkan päälle kruunaa aamun.

Lähde:

Työmatkaliikuntaopas osoitteessa <http://www.uta.fi/projektit/ekokampus/linkit.html>.

Lisätietoja:

<http://www.pyorailyutiset.net/>

<http://www.liikenneturva.fi/>

AJA AINA ”KUI SINULLA OLISI KORILLINEN KANANMUNIA TAKAISTUMELLA...”

Ympäristöystävällisellä ajotavalla voidaan vähentää melua ja pakokaasupäästöjä ja samalla säästää rahaa sekä luonnonvaroja.

KÄYTÄ LOHKOLÄMMITINTÄ

Moottorin lämmittäminen ennen ajoa asianmukaisella lohkolämmittimellä vähentää pakokaasupäästöjä, polttoaineen kulutusta sekä moottorin kulumista. Lohkolämmittimen käyttö muutaman tunnin ajan pakkasssäällä ja noin puolen tunnin ajan muulloin maksaa itsensä nopeasti takaisin vähentyneenä bensiininkulutuksena. Yllättävää mutta kannattavaa – kaikkina vuodenaikoina.

LÄMMITÄ AJAMALLA

Moottorin lämmittäminen joutokäynnillä tai ajaminen suurella käyntinopeudella kylmänä lisää moottorin ja polttoaineen kulutusta. Lähde liikkeelle heti käynnistyksen jälkeen. Aja moottori lämpimäksi keskisuurilla käyntinopeuksilla.

SÄILYTÄ TASAINEN NOPEUS

Nykyvä ajotapa lisää polttoaineenkulutusta huomattavasti. Vältä tarpeetonta kiihdyttämistä ja jarruttamista, käytä mahdollisimman suurta vaihdetta. Kaupunkiliikenteessä voi usein käyttää 4-vaihdetta jo 50 km/h nopeudessa.

VÄLTÄ JOUTOKÄYNTIÄ

Moottori kuluttaa polttoainetta myös joutokäynnillä. Moottori kannattaa pysäyttää yli minuutin pysähdyksissä. Viiden minuutin joutokäynti vastaa yhden kilometrin ajoa.

VAIHDA AJOISSA

Korkeat käyntinopeudet lisäävät kulumista ja polttoaineenkulutusta. Vaihda mahdollisimman aikaisin suuremmalle vaihteelle ja alemmalle vasta, kun moottori ei jaksakaan kunnolla vetää.

MALTTIA KAUPUNKILIIKENTEESSÄ

Toistuvat liikkeellelähdöt, pysähdykset ja ruuhkassa ajaminen lisäävät polttoaineenkulutusta selvästi. Suunnittele ajoreittisi siten että voit välttää ruuhkat ja turhat pysäytykset. Pidä riittävä etäisyys edellä ajavaan, jolloin voit ennakoita tilanteet ja ajaa tasaisesti, polttoainetta säästäen.

SUURET AJONOPEUDET

Mitä suurempi ajonopeus, sitä suurempi polttoaineenkulutus. Täydellä kaasulla ajaminen kuluttaa erityisen paljon. Pienikin kaasupolkimen keventäminen säästää merkittävästi polttoainetta ilman suurta vaikutusta ajonopeuteen.

RENGASPAINHEET

Liian alhainen rengaspaine on kahdella tavalla kallista: rengas kuluu nopeammin ja polttoaineen kulutus kasvaa. Rengaspaineiden säännöllinen tarkastus kannattaa.

SÄHKÖLAITTEET

Sähkölaitteiden tehontarve lisää polttoaineenkulutusta. Kytke lisälaitteet pois toiminnasta, kun niitä ei tarvita.

Lähteet:

Toppari, Anna 2004: Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan ympäristöjaoston ympäristöystävällinen ajo-ohje, <http://www.tamy.fi/index.php?id=414>. (viitattu 30.3.2004)

Jumppanen, Pirjo (toim.) 1998: Ekotiimi. Ympäristöohjat omiin käsiin. GAP Finland, Hakapaino Oy, Helsinki.

Lisätietoja:

<http://www.motiva.fi/kuluttajat/Liikkuminen>

<http://www.ecodriving.com/>

KESÄYLIOPISTOJEN YHTEYSTIEDOT

SUOMEN KESÄYLIOPISTOT RY.

Rautatienkatu 26 A 4, 33100 TAMPERE
puh. (03) 214 7626 faksi (03) 214 7629
www.kesayliopistot.fi

ETELÄ-KARJALAN KESÄYLIOPISTO

Lappeenrannan yksikkö

Laserkatu6, 53850 LAPPEENRANTA
puh. (05) 6243 830 faksi (05) 4120 949

Imatran yksikkö

Tietäjänkatu 3, 55120 IMATRA
puh. (05) 6243 830 faksi (05) 4363 482
www.kesyli.fi

ETELÄ-POHJANMAAN KESÄYLIOPISTO

PL 151, 60101 SEINÄJOKI
puh. (06) 4291 911 faksi (06) 4291 912
www.epky.fi

HANGÖ SOMMARUNIVERSITET

Skolgatan 9-11, 10900 HANGÖ
tel. (019) 220 3253 fax (019) 220 3256
www.hangosommaruni.fi

HELSINGIN SEUDUN KESÄYLIOPISTO

Liisankatu 16 A 8, 00170 HELSINKI
puh. (09) 6811 020 faksi (09) 6811 0210
www.kesayliopistohki.fi

HÄMEEN KESÄYLIOPISTO

Sibeliuksenkatu 25 B, 13100 HÄMEENLINNA
puh. (03) 6474 070 faksi (03) 6474 077
www.hameenkesayliopisto.fi

HÖGSKOLAN PÅ ÅLAND

PB 1010, 22111 MARIEHAMN
tel. (018) 5370 00 fax (018) 16913
www.ha.aland.fi

JYVÄSKYLÄN KESÄYLIOPISTO

PL 35, 40014 JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
puh. (014) 2603 720 faksi (014) 2604 343
www.cec.jyu.fi/kesayo

KAINUUN KESÄYLIOPISTO

PL 51, 87101 KAJAANI
puh. (08) 6133 058 faksi (08) 6133 050
www.kainuunkesayliopisto.net

KESKI-POHJANMAAN KESÄYLIOPISTO

PL 556, 67701 KOKKOLA
puh. (06) 8294 290 faksi (06) 8294 391
www.chydenius.fi/kesayo

KUOPION KESÄYLIOPISTO

Savilahdentie 6 B L7, 70210 KUOPIO
puh. (017) 1628 48 faksi (017) 1628 50
www.uku.fi/laitokset/kesayliopisto

KYMENLAAKSON KESÄYLIOPISTO

Kotkan toimipiste

Metsotie 41 A, 48220 KOTKA
puh. (05) 2296 800 faksi (05) 2296 820

Kouvolan toimipiste

PL 144, 45101 KOUVOLA
puh. (05) 2296 850 faksi (05) 2296 870
www.kymenlaakso.fi

LAPIN KESÄYLIOPISTO

Hallituskatu 20 B, 96100 ROVANIEMI
puh. (016) 3422 621 faksi (016) 3122 39
www.lapinkesayliopisto.fi

LÄNSI-SUOMEN KESÄYLIOPISTO

Kalliokatu 2, 26100 RAUMA
puh. (02) 8240 647 faksi (02) 8221 770
www.lskesayo.fi

MIKKELIN KESÄYLIOPISTO

Hallituskatu 3 A, 50100 MIKKELI
puh. (015) 2103 00 faksi (015) 1508 22
www.mikkelinkesayliopisto.fi

POHJOIS-KARJALAN KESÄYLIOPISTO

PL 179, 80101 JOENSUU
puh. (013) 2442 540 faksi (013) 2442 299
www.pkky.fi/kesayliopisto

POHJOIS-POHJANMAAN KESÄYLIOPISTO

PL 2437, 90014 OULUN YLIOPISTO
puh. (08) 3214 073 faksi (08) 3701 80
www.pohjois-pohjanmaa.fi/kesayliopisto

PÄIJÄT-HÄMEEN KESÄYLIOPISTO

Kirkkokatu 16, 15140 LAHTI
puh. (03) 8922 0400 faksi (03) 7831 200
www.p-hkesayo.lpt.fi

SAVONLINNAN KESÄYLIOPISTO

Linnankatu 11, 57130 SAVONLINNA
puh. (015) 5117 853 faksi (015) 5117 852
www.savonlinnankesayliopisto.net

TAMPEREEN KESÄYLIOPISTO

Yliopistokatu 60 A, 33100 TAMPERE
puh. (03) 2238 433 faksi (03) 2148 444
www.uta.fi/kesayliopisto

TURUN KESÄYLIOPISTO

Tuurintie 3 A 5, 20100 TURKU
puh. (02) 2323 302 faksi (02) 2781 828
www.turunkesayliopisto.fi

VAASAN KESÄYLIOPISTO –

VASA SOMMARUNIVERSITET

Wolffintie 36 F 12, 65200 VAASA
puh. (06) 3200 441 faksi (06) 3200 442
www.vaasankesayliopisto.fi